

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

**Kamu-STK İşbirliği için Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının
Kapasitesinin Güçlendirilmesi Teknik Yardım Projesi**

EuropeAid/138334/IH/SER/TR

Sosyal Sektörde STK'larda Nitelikli Hizmet Sunumunun Artırılması Rehberi

**Kamu-STK İşbirliği İçin Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının
Kapasitesinin Güçlendirilmesi Teknik Yardım Projesi**

Faaliyet B.1: Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının ve STK'ların karşılıklı politika oluşturma, uygulama, izleme ve değerlendirme alanlarında kapasitelerinin güçlendirilmesi

Alt Faaliyet B.1.3: Politika döngüsüne katılım konusuna ilişkin alanlarda rehberler hazırlanması

1 No.'lu Rehber

"Sosyal Sektörde Stk'larda Nitelikli Hizmet Sunumunun Artırılması Rehberi"

BÖLÜM 1:

SOSYAL POLİTİKA

BÖLÜM 2:

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE SOSYAL YARDIM BÖLÜM

3: BÖLÜM

NİTELİKLİ SOSYAL HİZMET SUNUMU

Yasal Uyarı:

Bu belge Avrupa Birliği'nin mali desteği ile üretilmiştir. Bu yayının içeriğinden yalnızca WYG Türkiye sorumlu olup, bu içerik hiçbir şekilde Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır.

Yayına Hazırlayanlar:

"Kamu-STK İşbirliği için Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının Kapasitesinin Güçlendirilmesi Teknik Yardım Projesi" Kıdemli Uzmanları ve Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Proje Ekibi

Süreyya Erkan

AB ve Mali Yardımlar Dairesi Başkanı
İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Program Otoritesi

Ahsen Arıöz Bozkuş

Proje Koordinatörü
Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü

Mine Özgöktaş

Proje Yönetim Kurulu
Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü

Ozan Işık

Proje Yönetim Kurulu
AB ve Mali Yardımlar Dairesi Başkanlığı

Hasan Alper Sönmez

Proje Yönetim Kurulu
AB ve Mali Yardımlar Dairesi Başkanlığı

Kemal Tolga Ercan

Proje Yönetim Kurulu
AB ve Mali Yardımlar Dairesi Başkanlığı

İçindekiler

Kısaltmalar Listesi	6
Bölüm 1. Sosyal Politika	7
1.1. Kavramlar	7
1.2. Sosyal Dışlanma ve Dezavantajlı Gruplar	15
1.3. Sosyal Politikaların Yönetişimi.....	18
1.4. Türkiye’de Sosyal Politikalar	22
Bölüm 2: Sivil Toplum Kuruluşları ve Sosyal Yardım.....	26
1.1. Sivil Toplum Kavramı.....	26
1.2. Sivil Toplum Kuruluşları.....	28
1.3. Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları ve Sosyal Yardım.....	34
Bölüm 3: Nitelikli Sosyal Hizmet Sunumu.....	45
3.1. STK’ların Nitelikli Hizmet Sunumundaki Rolü.....	45
3.2. Kamu Sivil Toplum İş Birliğinde Yönetişim	47
3.3. Hizmet Seviyeleri	55
Kaynakça.....	59

Kısaltmalar Listesi

AB	:	Avrupa Birliği
AKS	:	Adres Kayıt Sistemi
ASPB	:	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (*Mülga)
BM	:	Birleşmiş Milletler
BSYBS	:	Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi
DERBİS	:	Dernek Bilgi Sistemi
ECHO	:	Avrupa Topluluğu İnsani Yardım Ofisi (European Community Humanitarian Aid Office)
EVEK	:	Eşi Vefat Eden Kadınlara Yönelik Düzenli Yardım Programı
GSYH	:	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
ICA	:	Uluslararası Kooperatif Birliği (International Cooperative Alliance)
ILO	:	Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization)
İŞKUR	:	Türkiye İş Kurumu
KASTEP	:	Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi
MAAY	:	Muhtaç Asker Ailesi Yardım Programı
OECD	:	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development)
SED	:	Sosyal ve Ekonomik Destek
SGK	:	Sosyal Güvenlik Kurumu
SKH	:	Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri
SSK	:	Sosyal Sigortalar Kurumu
SSPE	:	Subakut Sklerozan Panensefalit Hastalığı
STK	:	Sivil Toplum Kuruluşu
SUY	:	Yabancılar Yönelik Sosyal Uyum Yardım Programı
SYGM	:	Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü
SYDV	:	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
ŞESY	:	Şartlı Eğitim ve Şartlı Sağlık Yardım Programları
ŞEY	:	Şartlı Eğitim Yardımı
ŞNT	:	Şartlı Nakit Transferi
ŞSY	:	Şartlı Sağlık Yardımları
TKD	:	Türk Kütüphaneciler Derneği
TOBB	:	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
UNDP	:	Birleşmiş Milletler Kalkınma Fonu (United Nations Development Programme)
UNESCO	:	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UNRISD	:	Birleşmiş Milletler Sosyal Kalkınma Araştırmaları Enstitüsü (United Nations Research Institute for Social Development)
WEF	:	Dünya Ekonomik Forumu WEF World Economic Forum
WFP	:	Dünya Gıda Programı (World Food Programme)

BÖLÜM 1: SOSYAL POLİTİKA

1.1. KAVRAMLAR

Sosyal Politika

Sosyal politika, en genel anlamıyla hükümetlerin sosyal refah ve sosyal koruma amacıyla kullandığı politikaları ifade etmektedir. Bu anlamıyla özellikle sosyal hizmetler ve refah devleti ile ilişkilidir. Sosyal politika, insanların güvenlik, eğitim, çalışma, sağlık ve refah ihtiyaçlarının toplumsal olarak nasıl karşılandığı ile ilgilidir. Devletlerin ve toplumların sosyal, demografik ve ekonomik değişim, yoksulluk ve göç gibi küresel boyuttaki sorunlara verdiği yanıtları kapsar. Sosyal politika, çocukluktan yaşlılığa kadar hayat döngüsünün tüm dönemlerinde ulusal hükümetler, aile, sivil toplum, piyasalar ve uluslararası kuruluşların hizmet ve destek sağlamadaki rolleriyle ilgilidir. Bu hizmet ve destekler arasında, çocuk ve aile destekleri, eğitim ve okullaşma, barınma, gelir desteği ve yoksullukla mücadele, işsizlik destekleri, emeklilik, sağlık ve bakım gibi pek çok unsur yer almaktadır. Sosyal politikanın amacı, hizmetlere ve desteklere erişim konusunda, sosyo-ekonomik durum, cinsiyet, engellilik, yaş gibi değişkenler üzerinden belirlenen eşitsizlikleri azaltmak ya da gidermektir.

Sosyal politikanın konusunu oluşturan sorunlar, temel olarak dört alanda yer alır: (1) yoksulluk ve sosyal dışlanma; (2) yaygın eğitim; (3) hastalık, yaşlılık, işsizlik vb. durumlarda bireyi desteklemeye yönelik sosyal güvenlik önlemleri; (4) çalışma hayatının düzenlenmesi (Buğra ve Keyder 2006b). Dar anlamda ele alındığında sosyal politika, bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak için oluşturulan politika ve uygulamalar olarak tanımlanabilir. Daha geniş kapsamda ise, sınıf, cinsiyet, yaş, vb. temellerinde oluşan eşitsizliklerle ilgilenir ve bireylerin davranışlarını yönlendirebilir. Sosyal politika, eğitim, sağlık, aile, bakım, emeklilik, iş gücü piyasaları, aktivasyon, yoksulluk, işsizlik ve sosyal yardımları içeren çok geniş bir politika yelpazesini kapsar. Sosyal politika uygulamaları, sosyal politikaların ve hizmet sunumunun yönetimiyle ilgilidir. Bu politika ve hizmetlerin sunumu sadece devlet ile sınırlı değildir; piyasalar, işverenler, sivil toplum kuruluşları ve enformel ağların, ülkeler arasında değişmekle birlikte, sosyal politikaların sağlanmasında önemli rolleri vardır. Ancak sosyal politika çalışmaları genel olarak hükümet ve devlet politikaları ve hizmet sunumu üzerinde durur ve sosyal politika sıklıkla refah devleti ile ilişkili olarak ele alınır. Bunun nedeni, sosyal politikaların toplumsal risklerin kamusal ya da toplu yönetimi kapsamında ele alınmasıdır, ki bu da refah devletinin temel bir görevidir. Son yıllarda sosyal politika araştırmaları karşılaştırmalı bir boyut kazanmış, farklı ülkelerin farklı sistem, politika ve hizmet sunumlarını analiz etmeye odaklanmıştır.

Sosyal Refah

Sosyal refah, genelde üç farklı anlamda kullanılmaktadır: (1) iyi olma hali, iyi bir yaşam sürme, sağlıklı, mutlu ve bolluk içinde yaşama durumu, bir ülke içinde yaşayan yurttaşların iyi olmasını sağlama; (2) insanları çocukluk, hastalık ve yaşlılık gibi belirli koşullar altında korumaya yönelik sosyal hizmetler; (3) yoksullara yönelik finansal destekler (Spicker 2014). Sosyal refah, genel olarak dezavantajlı gruplara (yoksul, yaşlı, hasta, engelli, vb.) destek olmak ve onları ekonomik risklere ve güvencesizliğe karşı korumak amacıyla sağlanan kamusal ya da özel hizmetleri ifade etmek üzere kullanılan bir kavramdır. Sosyal refah sistemi, ihtiyaç sahibi birey ve ailelere destek sunar. Ancak sosyal refah sistemlerinin yalnızca ihtiyaç sahiplerine değil, farklı mesleki gruplara, hatta tüm yurttaşlara yöneldiği modeller de bulunmaktadır. Sunulan desteğin sadece kapsamı değil, türleri ve miktarı da ülkeler, devletler ve bölgeler arasında farklılık gösterir. Sosyal refah sistemleri, bu destekleri sağlık hizmetleri, işsizlik desteği, gıda ve barınma yardımı, çocuk bakımı destekleri gibi farklı programlar aracılığıyla sunar. Bu desteklerden yararlanmak için belirlenen koşullar, ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, bireylerin/ailelerin gelir durumuna

ve toplumsal olarak kabul edilebilir görülen asgari standartlara bağlıdır. Genel olarak aile büyüklüğü, gelir seviyesi, istihdamdaki konum, engellilik gibi etkenler bu desteklerin sağlanmasında dikkate alınır.

“İyi bir yaşam sürme” ile ilgili kavramların her bireyin ya da grubun ihtiyaçları, dezavantajları ve değişen toplumsal koşullar çerçevesinde sürekli yeniden tanımlanması gerekmektedir. Her toplumun kendine özgü koşulları içerisinde oluşan toplumsal aktörler ya da kurumlar, sosyal refahın geliştirilmesinde farklı rollere sahiptirler (Can 2013). Sosyal refah kavramının kapsamı oldukça geniştir. Bu nedenle kavrama ilişkin tek bir tanımın yapılması da mümkün olmamaktadır. Ancak, sosyal refah kavramının, modernleşme sürecinde hızlı sanayileşme ve kentleşme olgusu ile bireylerin yaşam standartlarını korumayı ve yükseltmeyi amaçlayan hizmetlerin tümünü ifade etmek için kullanıldığı görülmektedir (Gökbunar vd. 2008). Zamanla bu hizmetlerin ve hangi sebeple olursa olsun kendi ihtiyaçlarını karşılayamayan herkesin korunmasının devletin sorumluluğunda olduğu anlayışı yerleşmiştir.

‘Sosyal refah kimler için sağlanmalıdır?’ sorusuna verilen yanıtlar çok çeşitlidir. Kimine göre sosyal refah, yoksullara ya da ihtiyacı olanlara yönelmelidir; refah bir sosyal koruma türü olarak görülebilir; ya da tüm yurttaşların hakkı olduğu söylenebilir. Bu çerçevede dört temel anlayıştan söz edilebilir (Spicker 2014):

- (1) ‘Artık’ ya da ‘kalıntı’ sosyal refah anlayışında, sosyal refahın özellikle yoksullar için olduğu düşünülür. Burada sosyal refah, yalnızca kendi geçimini sağlayamayanlara odaklanan bir güvenlik ağıdır.
- (2) ‘Dayanışma’ modelinde, karşılıklı sorumluluk anlayışı hakimdir. Bireylerin birbirlerine karşı sorumlulukları, içinde bulundukları ilişkilere bağlıdır. Toplumdaki bireyler, dayanışma sağlayan sosyal ağların parçasıdır. Bireylerin sahip oldukları hakların çoğu, genel değil özeldir, devlet tarafından korunan genel haklara değil, bireyin koşullarına, çalışma hayatına ya da aile ilişkilerine bağlıdır. Bu ağların parçası olmayanlar ‘dışlanmış’ olurlar.
- (3) ‘Kurumsal’ refah modelinde, ihtiyaç, sosyal hayatın normal bir parçası olarak görülür. Sosyal refah ve sosyal hizmetler, bir bütün olarak tüm toplum için sağlanır. Bu modelde refah yalnızca yoksullar için değil, herkes içindir.
- (4) ‘Endüstriyel başarı / performans’ modeli, sosyal refahı üretken bir faktör olarak görür. Sosyal refah, işgücünün kapasitesini geliştirerek işverenlere destek olur; üretim düşük olduğunda talebi artırarak bir ekonomik düzenleyici olarak hareket eder. Yakın zamanda, sosyal refahın ‘sosyal yatırım’ olduğu vurgulanmaya başlamıştır.

Bu anlamda söz edilmesi gereken bir diğer ayrım, ‘evrensel’ ve ‘seçici’ sosyal refah uygulamalarıdır. Evrensel uygulamalarda, sosyal refah ödenekleri ve hizmetleri herkes için, ya da en azından bir kategorinin bütünü için (‘çocuklar’ ya da ‘yaşlılar’ gibi) bir hak olarak sunulur. Seçici uygulamalar ise ihtiyaç sahiplerine odaklanır. Yukarıda sözü edilen ‘kalıntı’ ya da ‘kurumsal’ modellerle aynı argümanlar burada da söz konusudur; ancak ‘kalıntı’ ya da ‘kurumsal’ sosyal refah ilkelere, ‘evrensel’ ya da ‘seçici’ uygulamalar ise yönetime işaret etmektedir. ‘Kalıntı’ refah sistemleri bazen ‘evrensel’ hizmetler sağlayabilir (örneğin evrensel sağlık hizmeti); ‘kurumsal’ sistemler de ihtiyaçların giderilmesi amacıyla ‘seçici’ destekler sunabilir. Evrensel hizmetler herkes için aynı şartlarda ulaşılabilir hizmetlerdir. 1940’lara kadar kanalizasyon ve yol gibi kamu hizmetleri böyle görülmüş, daha sonra ise evrensel destekler eğitim ve sağlık alanlarına genişletilmiştir. Evrensel hizmetlere karşı en büyük itiraz, yüksek maliyetli olmalarıdır. Seçicilik bu anlamda daha verimli görülmektedir. Ancak burada da sosyal refahın kime sağlanacağını belirlenmesi gerektiği için yönetsel olarak karmaşık ve pahalı olabilirler, çoğunlukla da ihtiyaç sahiplerine ulaşmakta yetersiz kaldıkları görülmektedir.

Burada altı çizilmesi gereken nokta, sosyal refahın genel olarak ‘ihtiyaçlar’ temelinde ele alınması, ancak ‘iyi olma halinin’, yani refahın, ihtiyaçların çok ötesinde olup, bireylerin seçim yapabilmelerinin ve kendi

bireysel amaçlarını belirleyebilmelerinin sağlanabilmesidir. Dolayısıyla sosyal refah bir 'ihtiyaç' meselesinden ziyade bir 'hak' meselesi olarak görülmektedir. Sosyal refah programları da bu doğrultuda giderek çeşitlenmekte ve genişlemekte, toplumun giderek daha geniş kesimlerini kapsamaktadır. Günümüzde sosyal refah, kamu tarafından sağlanan eğitim, sağlık, barınma ve sosyal yardımların tümünü kapsar hale gelmiştir.

Refah Devleti

Refah devleti (sosyal devlet), farklı ülkelerde farklı anlamlara gelebilen, tanımlanması zor bir kavramdır. İdeal refah devleti modelinde, devlet tüm vatandaşlarının kapsamlı ve evrensel olarak refahının sağlanması için sorumluluk alır. Bazı ülkelerde, sadece devlet tarafından sağlanan refah anlamına gelmektedir. Batı Avrupa ve İskandinav ülkelerinde ise, sosyal refah sadece devlet tarafından sağlanmayıp, 'dayanışma' ve 'karşılıklı yardımlaşma' ilkeleri çerçevesinde kamusal, bağımsız, gönüllü ve özerk hizmetlerin tümünü işaret etmektedir. Burada refah devleti devlet tarafından yönetilen programlar yerine, kapsamlı bir 'sosyal koruma sistemi' haline gelmektedir.

Temelleri birkaç yüzyıl öncesine dayanmakla birlikte bugün bildiğimiz anlamıyla gelişimi Avrupa'da 20.yüzyılın ikinci yarısından bu yana gerçekleşen refah devleti, en geniş anlamıyla bir siyasi karar alma aracı olarak kapitalizm ve temsili demokrasi ile yakından ilişkili bir devlet etkinliği olarak ele alınmaktadır. Bu etkinlikte sosyal koruma ve vatandaşın desteklenmesi kurumsal bir zorunluluk olarak görülmektedir (Schubert vd. 2009). İdeal refah devletinde, fırsat eşitliği, gelirin adaletli dağıtımı, ve makul bir yaşam standardının asgari gerekliliklerini yerine getiremeyen bireyler için kamusal sorumluluk ilkeleri temelinde, vatandaşların ekonomik ve sosyal refahının korunması ve geliştirilmesinde devlet kilit bir rol üstlenmektedir. Refah devletinin gelişimine yönelik ilk çalışmalar farklı refah devletlerinin amaç ve araçlarına odaklanmış, özellikle sosyal harcamalar üzerinden refah devletini açıklama çabalarına yoğunlaşmışlardır. Bu yaklaşım, refah devletinin niteliksel özelliklerini bir yana koyup niceliksel açıklamalara odaklandığı ve farklı refah devletlerinin aynı yoldan geçerek birbirleriyle yakınsayacağı varsayımı gerekçesiyle yoğun şekilde eleştirilmiş, 1990'lı yıllardan itibaren ise niteliksel karşılaştırmalar hız kazanmıştır. Bu yaklaşım içinde Esping-Andersen'in 1990 yılında yayınlanan çalışması son otuz yılda Avrupa'daki refah devletlerini sınıflandırmaya yönelik çalışmaları tetiklemiş ve konuyla ilgili pek çok önemli tartışmaya yol açmıştır.

Esping-Andersen'in refah rejimlerini (refah hizmetlerinin yerine getirilmesinde yalnızca devlet yerine devlet, piyasa ve aile üçgeninin farklı konfigürasyonlarının rol aldığı iddiasından hareketle 'devlet' yerine 'rejim' kavramını kullanmaktadır) sınıflandıran çalışması, sosyal tabakalaşma ve piyasalardan bağımsızlık (decommodification) parametreleri temelinde birbirinden ayrılan üç temel modeli ortaya koymaktadır: liberal, muhafazakâr ve sosyal-demokratik. Her üç rejim de devlet, aile ve piyasa arasındaki farklı iş bölümleri yoluyla yurttaşlara sosyal koruma ve refah hizmetlerini sunmaktadır.

Liberal model, serbest piyasaların sosyal ilerlemeyi beraberinde getireceği fikrine dayanan liberalizmin etkili olduğu ABD, İngiltere ve Avustralya gibi Anglo-Sakson ülkelerde görülmekte ve devletin en az sorumluluk aldığı, piyasaların ağırlığına dayanan bir model olarak öne çıkmaktadır. Devletin sosyal koruma ve refah hizmetlerindeki rolü, yalnızca yoksulluğunu kanıtlayabilen ihtiyaç sahiplerine gelir testine dayalı sosyal yardımlar sunmakla sınırlıdır. Sosyal yardımlar yurttaşlık değil, yoksulluk temelli olduğundan dolayı, devlet yurttaşların yalnızca küçük bir bölümünü koruma altına almaktadır. Yurttaşların geriye kalan büyük bölümü ise, sosyal koruma için piyasalara başvurmakta, özel sektörün sunduğu eğitim, sağlık, emeklilik vb. programlara yönelmektedir. Modelin piyasa temelli yapısı ve ekonomik olarak üstlenebilen yurttaşların kendi refahlarını piyasada karşılamakta serbest olması, tüm yurttaşları iş gücü piyasasına yöneltmekte, sistemin devamı bireylerin istihdamına dayanmaktadır.

Muhafazakâr model ise, devletçilik, korporatizm ve Katolik Kilisesi'nin ortak etkisiyle Kıta Avrupası'nda şekillenmiştir. Modelin tipik olarak görüldüğü ülkeler Almanya, Fransa ve İtalya'dır. Buradaki refah rejimi, korporatizmin etkisiyle meslek grupları arasında bir ayrışmaya ve özellikle devlet memurlarına ayrıcalık sağlayan sosyal koruma programlarına dayanır. Bu modelde sosyal koruma ve sosyal hizmetlerden yararlanma, bir önceki modelde olduğu gibi yoksulluğu kanıtlayabilmeye değil, bireyin iş gücü piyasasındaki konumuna dayanmaktadır. Sistem, bireylerin iş gücü piyasasında ödedikleri katkılarla devamlılığını sağlar. Devletçiliğin etkisi, çeşitli meslek gruplarının devlete bağlılığının sağlanması amacıyla onlara refah hizmetlerinde ayrıcalık sunulmasında görülür. Kilisenin etkisi ise aileye önemli bir rol atfedilmesi ile kendini gösterir. Devletin beklentisi, işsizlik, hastalık, engellilik gibi risk durumlarında ve yaşam döngüsünün çocukluk, gençlik, yaşlılık gibi noktalarında ailenin kendi üyelerine bakması ve sosyal koruma sağlaması yönündedir. Dolayısıyla bu modelde kadınların çalışma yaşamına katılımı yerine evde bakım ve yeniden üretim rolü desteklenir.

İsveç, Danimarka, Finlandiya gibi İskandinav ülkelerinde görülen sosyal-demokratik refah rejimi ise, bu üç model arasında en ileride görülen ve eşitliği en çok destekleyen modeldir. Sosyal destekleri, önceki iki modelde olduğu gibi yoksulluk ya da istihdamdaki konum temelinde değil, doğrudan yurttaşlık temelinde sunan tek model olarak öne çıkar. Evrensel sosyal koruma sağlayan model, sistemin devamlılığı için oldukça yüksek vergilere ihtiyaç duymasına rağmen, tüm yurttaşlar eşit olarak sistemden yararlandığı ve en düşük ortak payda temelinde değil, ileri seviyede eşitliği amaçladığı için vergi toplamakta bir zorlukla karşılaşmamaktadır. Sosyal demokratik rejimde yurttaşların refahını sağlamakta en büyük rol devletin üzerindedir. Devlet, yurttaşları yoksullar, aile üyeleri ya da istihdama katıda bulunanlar olarak değil, bireyler olarak desteklemekte ve bireysel bağımsızlığa katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyla bu model, sunduğu geniş sosyal hizmet yelpazesiyle kadınların iş gücüne katılımını da destekleyen, kadın-erkek eşitliğinin en yüksek düzeye ulaştığı modeldir.

Esping-Andersen, bu sınıflandırmanın refah devletlerini analitik olarak açıklayan ideal tiplerden oluştuğunu, dolayısıyla ülkelerin hiçbirinin 'saf' haliyle bu modellere uymadığını, tüm ülkelerin birer 'sistem karması' sunduğunu vurgulamaktadır. Avrupa ülkeleri ve Türkiye tek tek ele alındığında her ülkenin farklı modellerden izler barındırdığını görmek mümkündür. Ayrıca, bu tipolojinin ortaya konmasının üzerinden otuz yıl geçtiği düşünülürse, günümüzdeki resmin oldukça farklılaştığı göz ardı edilmemelidir. Giderek yoğunlaşan küreselleşme, demografik değişimler, yeni ortaya çıkan riskler refah devletlerini de derinden etkilemekte ve modeller arasındaki keskin ayrımların yok olmasına yol açmaktadır.

Gene de Esping-Andersen'in en önemli katkısının, farklı ülkelerde farklı biçimler alan sosyal politikaları devletin ötesinde, ailenin ve piyasaların rolünü de dikkate alan bir yaklaşımla incelemesi ve refah devleti tartışmalarını bu yönde geliştirmesi olduğu söylenebilir. Esping-Andersen'in sınıflandırması, günümüzdeki refah devleti tartışmalarına önemli bir ışık tutmuş, pek çok karşılaştırmalı analizi tetiklemiştir..

Sosyal Koruma

Sosyal koruma, genel anlamıyla toplumun üyelerini, (hastalık, doğum, iş kazası, işsizlik, yaşlılık, engellilik gibi durumların sonucunda) gelir kaybı ya da gelir eksikliğinden kaynaklanan ekonomik ve sosyal zorluk ve risklerden korumak amacıyla sağladığı önlemleri, sağlık hizmetlerini ve çocuklu aileler için sunulan ödenekleri kapsar (ILO 2003). Farklı tanımlarda sosyal koruma, yoksulluk ve sosyal dışlanmanın yaşam boyu süren sonuçlarını azaltmak için ihtiyaç duyulan politika ve programları işaret eder. Sosyal koruma sistemleri toplumların, vatandaşlarını

kırılganlık ve yoksunluktan koruyarak, nitelikli bir yaşam sürmelerini destekleyerek, onların refahını ve güvenliğini geliştirmelerini sağlar. Sosyal koruma, bireyleri risklere karşı korumak ve risklerin etkilerini azaltmanın yanı sıra risklerin önlenmesine yönelik müdahaleleri içeren bir sistemdir. Sosyal koruma, yoksulluğun önlenmesinde belirgin bir işlev yerine getirirken, eşitliğin, sosyal adaletin, insan onurunun korunmasını da desteklemektedir (ILO 1999). Sosyal koruma tüm vatandaşların sosyal ve ekonomik güvenliğini sağlayarak insan yaşamının devam etmesi için temel bir ihtiyacı karşılar. Aynı zamanda, insanların potansiyelini geliştirerek, yapısal değişimi kolaylaştırarak, istikrar sağlayarak, sosyal adalet ve uyumu ilerleterek ve ekonomik dinamizmi tetikleyerek, bireylerin ve toplumların yaşam kalitesinin artırılması anlamında çok daha etkin bir rol oynar.

Tanım gereği sosyal koruma, devlet tarafından sağlanmayan ya da özel sosyal güvenlik önlemlerini de içerdiği için sosyal güvenlikle daha geniş ve daha kapsayıcıdır. Sosyal koruma, sosyal yardımlar ve sosyal sigorta gibi geleneksel sosyal güvenlik önlemlerini de kapsamaktadır. Burada altı çizilmesi gereken nokta, farklı toplumlarda sosyal korumanın nasıl tanımlandığına ve nasıl uygulandığına yönelik önemli farklılıkların olduğudur. Farklı kültürler, değerler, gelenekler ve kurumsal ve siyasi yapılar, sosyal korumanın tanımını ve nasıl sağlanması gerektiğine yönelik tercihleri etkilemektedir.

Temel uluslararası insan hakları araçları sosyal koruma ihtiyacını tanımaktadır. 1948'de kabul edilen Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nin 22. Maddesi, 'herkes, toplumun tüm üyeleri, sosyal güvenlik hakkına sahiptir' demektir. 1966'da kabul edilen Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin 9. Maddesi herkesin sosyal sigorta da dahil olmak üzere sosyal güvenlik hakkına atıf yapmaktadır. Sosyal koruma uluslararası platformlarda da önemli bir konu olmuştur. 1995'te Kopenhag'da gerçekleştirilen Dünya Sosyal Kalkınma Zirvesi'nde, hükümetler 'işsizlik, hastalık, doğum, çocuk büyütme, dulluk, engellilik ve yaşlılık sırasında bireylerin ekonomik ve sosyal korumasını sağlayacak politikalar geliştirmeyi ve uygulamayı' taahhüt etmişlerdir.

Sosyal koruma, zaman içerisinde de farklı anlamlar kazanmıştır. Kavramın 21. yüzyılda geldiği noktada üç temel amacı olduğunun altı çizilmektedir:

- (1) Temel mal ve hizmetlere erişim güvencesi: Sosyal koruma, herkes için yaşamın getirdiği risklere karşı korunma sağlayacak temel mal ve hizmetlerin güvencesini sunan asgari sosyal refahı temin etmelidir.
- (2) Aktif sosyo-ekonomik güvenliğin geliştirilmesi: Sosyal koruma, riskleri önleyecek ve risklere karşı koruyacak aktif strateji ve politikalar içermelidir
- (3) Yoksullukla mücadele ve sürdürülebilir kalkınma için bireysel ve sosyal potansiyelin geliştirilmesi: sosyal koruma bireysel ve sosyal potansiyel ve fırsatları geliştirmelidir. Bu amaçların temelinde yoksullukla mücadele ve sürdürülebilir kalkınmayı etkinleştirmek yatmaktadır (ILO 2003).

Sosyal Güvenlik

Sosyal güvenlik, sıklıkla 'sosyal sigorta' yerine kullanılan bir kavramdır. Bazen 'gelir desteği' anlamında da kullanılır, ancak daha genel anlamda sosyal güvenlik, hangi formda olursa olsun bireysel finansal destekleri kapsar. Bu desteklerin sunulma amaçları arasında yoksulluğun giderilmesi, sosyal koruma, ekonomik döngülerle başa çıkma, iş gücü piyasası politikaları geliştirme, yeniden dağıtım ve dayanışma bulunmaktadır (Spicker 2014). Beş farklı sosyal güvenlik ödeneğinden söz edilebilir:

- (1) Sosyal sigorta (katkılarla sağlanan ödenekler)
- (2) Gelir testine dayalı ödenekler (düşük gelirli bireylere sağlanan ödenekler)
- (3) Katkıya dayanmayan ödenekler (katkı ya da gelir yerine ihtiyaca dayalı ödenekler, örneğin engellilik destekleri)

- (4) Evrensel ödenekler (ihtiyaç ya da gelir düzeyine göre değil, bir bütün olarak toplum kesimlerine sağlanan destekler, örneğin aile destekleri, emeklilik ödenekleri)
- (5) İhtiyari ödenekler (sosyal yardımlar, ihtiyacı olan ve diğer programlar tarafından kapsanmayan bireylere yönelik ödenekler)

Tüm ödeneklerin farklı kuralları vardır, çünkü bu ödenekleri kimlerin alması ve/veya almaması gerektiği konusunda karar verilmesi gerekir. Bu ödeneklerin pek çoğunun, kimlerin ödeneğe erişeceğini belirleyen katı uygunluk şartları bulunmaktadır. İşsizlik ödenekleri genellikle bireylerin çalışmıyor olmasını gerektirir, ancak hiç çalışmadılarsa işsizlik ödeneğine hak kazanamazlar. Bazı kurallar ödeneklerin miktarını azaltmak için kullanılırlar; engellilik ödeneklerini yaş ya da engelliliğin derecesiyle sınırlamak buna bir örnek olabilir. Ödeneklerin 'şartlı' olması da, bir mesaj iletmek, davranışı değiştirmek, ya da yanlış olanı uyarmak üzere geliştirilen ek bir kural türü olarak kabul edilebilir. Şartlı nakit transferleri çeşitli ülkelerde örneğin annelere çocuklarını okula ya da sağlık programlarına kaydettirmek şartıyla sağlanan ödeneklerdir.

Sosyal Sigorta

Sosyal sigortanın temelinde, bireylerin çalışırken ödedikleri katkılar yoluyla ödeneklere hak kazanmaları yatmaktadır. Sosyal sigortanın avantajları arasında, insanların ödeneğe hak kazanmış olduklarını hissetmeleri, katkılarının ödenekler için fon yaratması ve bireyler kendi ödeneklerine para ödemiş oldukları için bu ödeneğin ortadan kaldırılmasının zor olması bulunmaktadır. Dezavantajlar arasında ise, bireylerin sosyal sigorta ödeneklerine hak kazanmak için çalışıyor olmaları gerekliliği bulunmaktadır. Bu koşul, işsizler, enformel çalışanlar, çocuk, engelli ve yaşlı bakımından sorumlu olan kadınlar gibi çok sayıda bireyi bu programların dışında bırakmaktadır. Ayrıca katkılar çok yüksek tutulursa, pek çok kişi bunları ödeyemeyecek olduğu için ödeneklerin çok düşük olarak belirlenmesi gerekmektedir. Son olarak da, yoksulların bu katkıları ödemek konusunda çok daha az kaynak ve olanakları bulunmaktadır.

Gelir Testine Dayalı Ödenekler

Bu ödenekler, genel olarak gelir veya geçim testine dayalı olup, bazen sermaye veya varlık testlerini de içerebilir. 'Artık' ya da 'kalıntı' refah modellerinin temeli olarak görüldükleri için genelde eleştirilen bu ödeneklerin yine de bazı avantajları bulunmaktadır. Örneğin kaynakları en çok ihtiyacı olanlara yönlendirir ve zenginden yoksula doğru dikey olarak yeniden dağıtım sağlarlar. Dezavantajlarının başında karmaşık ve zor bir yönetime sahip olmaları gelmektedir. Bu sebeple de genel olarak en çok ihtiyacı olan birey ve ailelere ulaşmakta yetersiz kaldıkları gözlenmektedir. Ayrıca bireylerin bu haklarından yeterince haberdar olmamaları, alıcıların damgalanması gibi etkenler de bu ödeneklerin tam olarak amaçlarına ulaşamamalarının sebeplerinden olarak görülür. Son olarak da, bireylerin gelirleri hızlıca değişebildiği için, etkin gelir testi uygulamaları sürekli bir izleme-değerlendirme etkinliği ve ödenek miktarının ayarlanmasını gerektirmektedir.

Katkıya dayanmayan ödenekler

Sosyal sigorta kapsamında yer almayan her türlü ödeneği hatırlattığı için oldukça geniş bir kavramdır. Ancak özellikle gelir testine bağlı olmayan ödenekleri ifade etmektedir. İhtiyaç temelinde sağlanan katkısız ödenekler, örneğin fiziksel engellilere yapılan nakdi ödemeleri ya da belirli ihtiyaçları (örneğin bakım ihtiyacı) karşılamak üzere yapılan ödemeleri içerebilir. Bu tür ödenekler, bir ihtiyaç temelinde, yani o ihtiyacın test edilmesi sonucu ödendikleri için, gene yönetimsel olarak karmaşık bir yapıya sahiptirler.

Engellilik ödenekleri örneğinde olduğu gibi sıklıkla tıbbi bir inceleme gerektirmektedirler. Yoksulluğu önlemekte önemli bir rol oynasalar da kimlerin hak ettiğinin sürekli izlenmesini gerektirirler; aynı zamanda da koşulları göreceli olarak iyileşen bireyleri cezalandırma riskini de barındırırlar.

Evrensel Ödenekler

Evrensel ödenekler, bir toplum kesiminin tümüne, örneğin çocuklar ya da yaşlılara, testlere dayanmadan verilen ödeneklerdir. Bu ödeneklerin yönetimi kolaydır, ancak geniş kapsamlı olmaları dolayısıyla maliyetleri de oldukça yüksektir. Evrensel ödenekleri savunanlar, vergilerden fonlanacak ve şartsız olarak sunulacak, 'vatandaşlık geliri' adı altında farklı bir sosyal güvenlik sistemini de önermektedirler. Böyle bir sistemin daha basit ve adaletli olacağı, şimdiki sistemlere göre ihtiyaç sahiplerini daha etkili bir şekilde koruyacağı düşünülmektedir. Bu fikre karşı çıkanlar ise özellikle yüksek maliyetli olacağını ve çalışma teşviklerini ortadan kaldıracağını ileri sürmektedir.

İhtiyari Ödenekler

İhtiyari ödenekler, genel olarak resmi yetkililerin takdirindedir. Bazı ihtiyaçları tahmin etmek zor olduğundan, pek çok sosyal yardım programının acil ya da istisnai ihtiyaçları gidermek amacıyla ihtiyari (takdire dayalı) bir unsuru vardır. Sosyal yardımlar çalışma koşuluna bağlı olduğunda, ihtiyari ödenekler aynı zamanda uygun kabul edilen davranışları teşvik etmekte de kullanılabilir. Tüm ihtiyaçları öngörmek mümkün olmadığından, ihtiyari ödeneklerin belirli bir oranda sağlanması zorunlu görünmektedir. Ancak diğer ödeneklerin temel ihtiyaçları karşılamakta yetersiz kaldığı durumlarda ihtiyari ödenekler gereğinden fazla kullanılabilir. Bu ödeneklerdeki 'takdir' unsuru değişkenlik gösterebilir; bazı durumlarda 'takdir' bir kurumun takdiri, bazılarında ise görevli bir memurun takdiri olabilir. Ancak ihtiyari ödeneklerin temelinde, esneklik ihtiyacı yatmaktadır.

Sosyal Yardımlar

'Sosyal yardım' sıklıkla 'sosyal güvenlik' ile eş anlamlı olarak kullanılır. Ancak yukarıdaki tanımlarda da görüldüğü gibi, sosyal yardımlar, sosyal güvenliğin bir boyutunu oluşturmakta ve 'ihtiyari ödenekler' altında yer almaktadır. Genel anlamda kullanımıyla ve yukarıdaki beş temel ödenek kapsamında sosyal yardımlar; sosyal sigorta dışında kalan ödeneklere işaret etmektedir. Sosyal yardım, genel olarak kaynakları kırılgan gruplara transfer etmek için yapılan devlet ve devlet dışı müdahaleleri kapsamaktadır. Sosyal yardım, sosyal ve ekonomik katılım ve fırsat eşitliğini geliştirerek, yoksulluğu azaltmanın ve toplumun en kırılgan kesimlerini güçlendirmenin önemli bir aracı olarak görülür. Sosyal yardım programları, ayni ve nakdi ödenekler içerebilir. Genel olarak devlet (merkezi ve/veya yerel yönetimler) tarafından finanse edilirler ve bir geçim ya da gelir testi içerirler. Ancak herhangi bir gelir testine dayanmayıp vergilerle finanse edilen evrensel ödenek ve destek programları da (barınma, enerji, gıda, eğitim, sağlık vb.) sosyal yardımlar kapsamında yer almaktadır.

Sosyal yardım programları genel olarak insanların zorluklarla ve ani krizlerle başa çıkmalarında yardımcı olmayı amaçlar. Ancak uzun dönemli bir bakış açısıyla, şokları önlemek ve azaltmak, bunun yanında en kırılgan grupları bu şoklarla başa çıkacak ya da engelleyecek şekilde güçlendirmek, bu programların etkisini artırmaktadır (Howell 2001). Dolayısıyla sosyal yardımlar yoksulluğu azaltmak ve kırılgan grupların ekonomik katılımını sağlayarak ekonomiyi büyütmek amacıyla yapılan bir yatırım olarak tasarlanmalıdır. Sosyal yardımların bu anlamda fırsat eşitliğini sağlamaya odaklanması önemlidir. Programların süresi ve sağlanan destek türleri, farklı kırılgan grupların ihtiyaçları temelinde planlanmalıdır. Bu çerçevede, sosyal yardım programları geliştirilirken dikkate alınması gereken bazı unsurlar şunlardır;

- Adalet / etkililik: En kırılgan nüfus kesimlerini hedefleyen programlar her zaman kaynakların en etkili şekilde kullanılmasını içermeyebilir. Benzer şekilde, bazı müdahaleler harcamaların karşılığını verirken aynı zamanda önemli bir nüfus kesimini dışarıda bırakabilir.
- Devlet / devlet-dışı hizmet sunumu: STK'ların daha etkin şekilde sunabileceği bazı program ya da hizmetler olabilir. Aynı zamanda bazı programların da geniş kesimlere ulaşabilmek gibi amaçlarla devlet tarafından sunulması gerekir.
- Ayni / nakdi ödenekler: Sosyal yardım programları genellikle hem ayni hem nakdi ödenekleri içerirler, ancak bunların ihtiyaca göre hedefleme yapması önemlidir.

Sosyal Hizmetler

Sosyal hizmetler, en genel anlamıyla bireylere ihtiyaçları ve koşulları temelinde sağlanan hizmetleri ifade etmektedir. Ancak ülkeler arasında çok geniş bir hizmet yelpazesi ve örgütlenme çeşitliliği olduğu için kavramın tanımı da farklılaşmaktadır (Avrupa Konseyi 2007). Genelde sosyal hizmetlerden yararlananlar çocuklar ve aileler, yaşlılar ve bakıcıları, engelli bireyler olarak tanımlanabilir. Ancak ülkeler arasında kimlerin hangi şartlar altında bu hizmetlerden yararlanabileceğine yönelik önemli farklılıklar bulunmakta, bu hizmetlerden çok farklı toplum kesimleri de faydalanmaktadır. Zaman içinde farklı gruplara yönelik yeni hizmetler de ortaya çıkabilmektedir (örneğin salgın hastalıklara yakalananlara, göçmenlere ya da ne eğitimde ne iş gücünde olan gençlere yönelik sosyal hizmetler, vb.). Geniş tanımıyla sosyal hizmetler, eğitim, sağlık, istihdam ve sosyal koruma hizmetlerini de kapsamaktadır. Örneğin Avrupa Birliği, sosyal hizmetleri yaşam kalitesi ve sosyal korumanın geliştirilmesine katkı sunan tüm hizmetler olarak tanımlamakta ve sosyal güvenlik, istihdam ve mesleki eğitim, barınma, çocuk bakımı, uzun dönemli bakım ve sosyal yardım hizmetlerinin tümünü bu kapsamda değerlendirmektedir (Avrupa Komisyonu 2020).

Sosyal hizmetler, kurumlar, bireylerin evleri, günlük bakım merkezleri gibi çok çeşitli konumlarda sunulabilmektedir. Sosyal hizmet sunan kurumlar arasında devlet (özellikle de yerel yönetimler, belediyeler, vb.), kar amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşları ve özel sektör yer almaktadır. Son yıllarda özellikle sivil toplum kuruluşları (STK) tarafından sunulan hizmetler önem kazanmaktadır.

Sosyal Yatırım

Son yıllarda özellikle küreselleşmenin hız kazanması, ekonomik ve finansal krizler, demografik dönüşüm, dijital devrim, değişen çalışma biçimleri gibi nedenlerle ortaya çıkan yeni toplumsal riskler ve eşitsizlikler, refah devletinin işlevlerinin ve kapsamının giderek daha fazla sorgulanmasına neden olmuş ve sosyal politikalar konusunda yeni arayışlar ve yaklaşımlar öne çıkmıştır. Bu çerçevede, ortaya çıkan yeni ihtiyaçlara cevap verecek yeni arayışlar giderek önem kazanmakta, bu yeni yapılar 'sosyal gelişme', 'gelişimci refah', 'güçlendirici devlet', 'sosyal yatırım' gibi yeni isimler de verilmektedir. Bunların ortak özelliği, 'refah devleti' kavramından oldukça farklı bir anlayış içermeleri, ortaya çıkan yeni tehdit ve risklerle baş etmenin farklı yollarını aramaları olarak özetlenebilir.

Bunların arasında en fazla öne çıkanlardan bir tanesi, 'sosyal yatırım' yaklaşımıdır. Avrupa Birliği'nin çeşitli stratejilerinin de son yıllarda odak noktası haline gelen 'sosyal yatırım' kavramı, ileri refah devletlerinin sosyal güvenlik vurgusundan sosyal yatırım vurgusuna doğru yöneldikleri bir anlayış dönüşümüne de işaret etmektedir. 'Sosyal yatırım', AB nezdinde de benimsenmiş ve tüm Birlik üye ülkelerinde bu yönde çalışmalar başlatılmıştır. Ayrıca IPA gibi programlar kapsamında Türkiye'den de beklentilerin şekillendiği bir yaklaşım haline gelmektedir. Avrupa Komisyonu, sosyal yatırımı şu şekilde tanımlamaktadır:

Sosyal yatırım, insanlara yatırım yapmaktır. Bireylerin becerilerini ve kapasitelerini güçlendirecek, istihdama ve sosyal hayata tam anlamıyla katılımlarını destekleyecek politikalar tasarlamak anlamına gelmektedir. Bu anlamda en temel politika alanları eğitim, nitelikli çocuk bakımı, sağlık hizmetleri, mesleki eğitim, iş arama destekleri ve rehabilitasyon olarak öne çıkmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2020).

Yaklaşımın odak noktası, telafi edici sosyal güvenlik politikaları yerine, yaşam döngüsünün erken dönemlerine odaklanan güçlendirici politikalar. Yaşam döngüsü perspektifi içinde, çocukluk döneminden itibaren bireylerin karşılaşabilecekleri riskleri belirleyen, onları bu risklere hazırlayan politikalar giderek önem kazanmaktadır. Burada önemli olan nokta, bireylerin karşılaştıkları risklerden sonra zararlarını 'telafi eden', 'onaran' politikalar yerine, bireyleri yaşam döngüsü boyunca bu risklere 'hazırlayan' politikalar yapılan vurgudur. Bu kapsamda, sosyal politikalar üretici bir güç, üretken bir faktör olarak görülmekte; 'şimdi', 'şu anda' olumlu etkileri olduğu kadar gelecekte de, ekonomik büyüme anlamında da önemli kazanımları olacağının, istihdama dayalı büyüme için önem arz ettiğinin altı çizilmektedir. Sosyal yatırım yaklaşımının temel ilkeleri şu şekilde özetlenebilir: (1) 'Onarmak' yerine 'hazırlamak' amaçlı politikalar; (2) yaşam döngüsü perspektifi; (3) insana yatırım; (4) nitelikli sosyal hizmetler; (5) tüm bunları bir arada ve birbirleriyle ilişki içinde ele alan bütüncül yaklaşım. Avrupa Komisyonu, her vatandaşa ve özel politika gerektiren gruplara sunulması gereken sosyal hizmet alanlarını aşağıdaki gibi belirlemektedir:

- Erken çocukluk eğitimi ve bakımı
- Kadınlar için eşit fırsatlar, sosyal koruma ve iş gücüne katılım destekleri
- Yaşlılar için bakım ve sosyal yardımlar
- Engelli vatandaşlar için bakım ve sosyal yardımlar
- Yoksullar için sosyal yardımlar
- Sağlıklı koşullarda barınma imkânı (toplu/sosyal konut)
- Eğitim ve istihdam hizmetleri

Bu çerçevede, uygulama aşamasında sorulması gereken temel soru, var olan sosyal politikaların erken çocukluk gelişimini, ebeveynlerin, özellikle kadınların, iş gücüne erişimini ne derece desteklemekte olduğu; sosyal dışlanma ve iş gücünden dışlanma yaşayanlar için ne derece uygun, aktive edici ve güçlendirici desteklerin sağlanabiliyor olduğu ile ilgilidir. Bunlara odaklanan bir yaklaşımla, günümüzde sosyal politikaların çok daha etkin şekilde amaçlarına ulaşabileceği düşünülmektedir.

1.2. SOSYAL DIŞLANMA VE DEZAVANTAJLI GRUPLAR

Kırılganlık / Dezavantaj

Coğrafya, sosyal yapı ya da siyasi ve ekonomik sistemlerden bağımsız olarak, tüm bireyler yaşamları boyunca çok sayıda ve farklı risklerle karşılaşır. Risklerin kaynakları çok çeşitli olup, tüm insanlar doğal, sağlıktan kaynaklanan, sosyal, ekonomik, siyasi ve çevresel risklerin yol açtığı olumsuz etkilere açıktır. Kaç kişinin ya da hanenin aynı anda etkilendiğine bağlı olarak, riskler bireysel ya da toplu olabilir. Bireysel riskler bir toplumda bir ya da birkaç bireyi ya da haneyi etkilerken, toplu riskler ise bir ya da birkaç ülkedeki yüksek sayıda hane, topluluk ya da bölgeyi etkiler. Bu risklerden bazıları doğal afetlerden, bazıları da insan etkinliğinden kaynaklanır. Ayrıca tüm insanlar risklere eşit şekilde açık değildir, yani riskler her bireyi aynı şekilde etkilemez. Bazı birey ya da gruplar, sosyo-demografik özellikler, ekonomik konum, yaş, fiziksel ya da zihinsel durum, yaşam tarzı vb. etkenlerden dolayı diğerlerine göre risklere çok daha yüksek oranda açık olurlar.

'Kırılganlık,' risklere çok yüksek oranda açık olma durumu olup, aynı zamanda bu risklere karşı kendini korumakta ve risklerin olumsuz sonuçlarıyla başa çıkmakta çok daha az olanağa sahip olmak anlamına gelir. Bireysel düzeyde meydana gelen riskler arasında, sağlık, engellilik, yaşlılık, ölüm, aile içi şiddet ya da suç ile ilişkili olanlar sıralanabilir. Geniş nüfusları etkileyen toplu şoklara örnek olarak ise deprem ve sel gibi doğal afetler, salgın hastalıklar, çevre kirliliği, siyasi ya da ekonomik krizler verilebilir. Bir başka önemli etken ise insanların bazı risklerle bireysel olarak, bazılarıyla ise aile, toplum, millet bazında ya da bölgesel veya küresel olarak karşılaşılıyor olmasıdır. Küresel ısınma, ormanların yok olması, asit yağmurları, depremler, kuraklık, düzensiz göç, nüfusun yaşlanması, nükleer silahlar, işyerinde karşılaşılan riskler, salgın hastalıklar gibi pek çok örnek, ne kadar geniş bir yelpazede risklerle karşı karşıya olduğumuzu göstermektedir.

Dolayısıyla, yaşam döngüsünün tüm evreleri bireyler için fırsatlar sunarken, aynı zamanda sayısız riskleri de beraberinde getirmektedir. Gene de, risklere ne kadar açık olunduğu ve onlarla başa çıkabilme kapasitesi yaşam süresince sabit kalmadığı gibi, bir evreden diğerine farklılaşabilir. Ayrıca, riskler durumlara ve koşullara göre değişebilirler. Yani kırılganlık, zaman ve mekan içinde değişen ve bireyler tarafından eşit olarak deneyimlenmeyen, dinamik ve göreceli bir kavramdır. Dünya üzerinde yoksulluk sınırında yaşayan yaklaşık 3 milyar kişi, herhangi bir olumsuz şoka karşı hemen hemen hiç korunamayan, risklere karşı yüksek kırılganlık gösteren nüfus kategorisine girmektedir. Kırılganlık ve dezavantaj sıklıkla birbirlerinin yerine kullanılan kavramlar olmalarına rağmen, aslında farklıdır. Dezavantaj, toplumun oluşturduğu yapısal engellerin kaynaklara ve fırsatlara erişimi engellediği durumlarda ortaya çıkar. Dezavantajla sonuçlanan yapısal nedenler cinsiyet, sosyo-ekonomik durum, yaş, ırk, etnik köken gibi etkenleri içerir. Bu bireyler ve gruplar için, risklerin sonucu yoksulluğa karşı yüksek kırılganlık, baskı ve istismar olabilir (ILO 2003).

Sosyal Dışlanma / Sosyal İçerme

Bu anlamda söz edilmesi gereken ve dezavantaj ve kırılganlıkla yakından ilişkili bir diğer kavram, 'sosyal dışlanma' kavramıdır. Yoksulluğun temelinde gelir eşitsizliği olmasına rağmen, sosyal dışlanma gelir eşitsizliğinden daha geniş ve farklı koşulları da dezavantaj ve kırılganlığın açıklamasına dahil ettiği için son yıllarda önem kazanmıştır. Sosyal dışlanma, yaş, cinsiyet, engellilik, ırk, etnik köken, din ya da ekonomik konum ve diğer özellikler temelinde bireylerin topluma tam anlamıyla katılım sağlayamamasıdır. Avrupa Komisyonu, sosyal dışlanmayı 'yoksulluk, temel yetkinliklerin eksikliği ve yaşam boyu öğrenme fırsatları veya ayrımcılık sebebiyle bireylerin toplumun kıyasına itildikleri ve tam olarak topluma katılamadıkları bir süreç' olarak tanımlamaktadır. Bu süreç bireyleri iş, gelir ve eğitim fırsatları ile sosyal ve toplumsal ağlardan ve etkinliklerden uzaklaştırmaktadır. Bu bireylerin güç ve karar alma organlarına ulaşımı oldukça sınırlıdır; bu nedenle kendilerini güçsüz hissederler ve günlük yaşamlarını etkileyen kararlarda kontrol sahibi olamazlar (Avrupa Komisyonu 2004). Kısacası yoksulluk sosyal dışlanmanın nedenlerin biridir, ancak tek nedeni değildir.

İnsanlar, ekonomik, sosyal, siyasi, sivil ya da mekânsal alanlar gibi yaşamın pek çok alanından dışlanıyor olabilirler. Dolayısıyla sosyal dışlanma ve sosyal içerme kavramları çok boyutlu ve bağlamsal olarak ele alınır. Sosyal dışlanmanın tam anlamıyla ölçülebilmesi için, bireylerin sosyo-ekonomik durumlarına yönelik göstergelere (gelir, istihdamdaki durum, barınma, toprak sahipliği, eğitim ve sağlık) ek olarak kendi öznel algı ve yargılarının da hesaba katılması gerekmektedir. Dolayısıyla sosyal dışlanma genel olarak gelir

düzeyinin ötesinde, (1) eğitim, sağlık ve diğer temel hizmetlere erişim fırsatları; (2) istihdam ve gelire erişim; (3) siyasi, sosyal ve kültürel yaşama katılımı da içeren çok boyutlu bir kavramdır (BM 2016).

Günümüzde neredeyse tüm ülkeler, eğitim ve sağlık olanaklarının tüm insanların yararına olması, yani bu hizmetlerin evrensel olarak erişilebilir olması konusunda fikir birliğine sahiptirler. Ancak gene tüm ülkelerde okullaşma, eğitimsel kazanımlar ve öğrenme çıktıları arasında önemli eşitsizlikler bulunmaktadır. Aynı şekilde, sağlık alanındaki ilerlemelerden tüm birey ve grupların eşit olarak yararlanmadığı da açıktır. Doğum yeri, sosyo-ekonomik durum, etnik kimlik gibi etkenler temelinde çocuk sağlığı ve yaşam beklentisi gibi konularda önemli farklılıklar bulunmaktadır.

Sosyal gruplar arasında iş gücüne erişim, istihdam fırsatları, ücretler ve gelir düzeyleri arasında önemli farklar bulunmaktadır. Dezavantajlı grupların, toplumun geri kalanına göre hem yoksul olmaları, hem de bu yoksulluğu daha derin ve daha uzun dönemli deneyimleme olasılıkları çok daha yüksektir. İş gücü piyasalarında, göçmenler, etnik azınlık mensupları gibi gruplar daha düşük ücretlerle çalışırken, kadınlar da erkeklerden %10 ila 30 arasında daha düşük ücret almaktadır. Gençlerin %40'ı ya işsiz ya da çalışmasına rağmen yoksuldur. Gençlerin iş gücü piyasalarından dışlanıyor olması, uzun dönemde sosyal refah, uyum ve istikrar üzerinde önemli etkilere yol açmaktadır. OECD ülkelerinde yaklaşık 40 milyon genç (tüm gençlerin %15.5'i) ne çalışıyor ne eğitim görüyor durumdadır. Önemli olan nokta, iş gücünde yaşanan dezavantajların, yalnızca çalışanlar arasındaki eğitim, beceri ya da coğrafi konum farklılıklarından değil, sosyal olarak belirlenen yaş, cinsiyet, ırk, etnik köken ve diğer bireysel özelliklerden kaynaklanmakta olduğudur (BM 2016).

Siyasi, sosyal ve kültürel etkinliklere katılım, sosyal yaşamın önemli bir parçasıdır. Bu süreçlerden dışlanan birey ve grupların, her şeyden önce sosyal dışlanmayı tetikleyen tutum, norm, kurum ve politikaları etkilemek için daha az gücü bulunmaktadır. Siyasi ve sosyal katılımın bazı formları, birey ve grupların yalnızca sosyo-ekonomik konumuna bakarak görülemeyen öznel boyutlar içermektedir. Birçok ülkede göçmenler, kadınlar, gençler ve etnik azınlıklar gibi gruplar oy verme etkinliğine daha az katılmaktadır. Bunun sonucunda, aynı gruptan insanlar tarafından parlamentoda temsil edilme olasılıkları da daha düşük olmaktadır. Burada da eğitim ve gelirin siyasete daha yüksek katılımı ilişkili olduğu gözlenmektedir. Bazı birey ve grupların siyasi etkinliklere katılamaması, temsil, hukuk devleti, hak ve özgürlüklerin korunması gibi demokrasinin temel ilkelerini zedelediğinden endişe verici bir durumdur. Sosyal hayata katılım konusunda ise, sosyal ağların özellikle sosyal dışlanma yaşayan bireyler, gruplar ve topluluklar için önemli bir destek, güç ve etkinlik kaynağı olduğu söylenmelidir. Aile, arkadaşlar ve komşularla sık sık görüşebilme, bireylerin sosyal destek hissetmesini sağlar, ki bu da bireysel sağlık ve refahı olumlu etkiler. Kırılgan ve dezavantajlı grupların çoğunlukla güçsüz ve amaçlarını elde edecek araçlardan yoksun olmaları, sosyal dışlanmayı derinleştiren bir etkidir.

Sosyal dışlanmanın derecesi, etkilenen gruplar ve içerdiği sosyal sorunlar, elbette bağlama ve zamana göre değişiklik gösterir. Demokrasinin güçlenmesi ve eşit hak talepleri ile birlikte siyasi katılım için daha fazla fırsat yaratılmaya başlanmıştır. Öte yandan, eğitimin yayılması ve bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi, pek çok insanın bilgiye dayanan seçimler yapmasını ve sesini duyurmasını sağlamıştır. Ancak bu gelişmeler, dezavantajları ortadan kaldırmak ve kapsayıcı (içerici) toplumlar yaratmak için yeterli olmamıştır. Yakın zamanda görülen siyasi olayların ortaya çıkardığı savaş ve çatışma durumları sonucunda ülkesinden kaçan insanlar, iklim değişikliği gibi birçok etken sosyal dışlanmaya yeni boyutlar eklemektedir.

Dolayısıyla sosyal dışlanmayla başa çıkmak için benimsenecek tek bir politika ya da strateji olmadığı açıktır. Tüm ülkeler ve tüm farklı koşullar altında sosyal içermeyi geliştirecek, sosyal dışlanmanın yapısal nedenlerini ele alacak farklı politikalar gerekmektedir. Bu anlamda en önemli unsurlardan biri, sosyal politikalara evrensel bir yaklaşım geliştirilmesi, bunun da tamamlayıcı özel ya da hedeflenmiş önlemlerle bir arada ele alınmasıdır. Ancak bu şekilde dezavantajlı ya da dışlanmış sosyal grupların farklı ihtiyaçlarını belirlemek mümkün olacaktır. Dezavantajlı ve özel önlemlere ihtiyacı olan grupları belirlemek, aynı zamanda daha iyi bireysel ve hane halkı verileri ve ayrıştırılmış verilerin toplanmasını gerektirmektedir.

Dezavantajlı Gruplar

Coğrafi konum, cinsiyet, yaş, yetenek, vatandaşlık gibi pek çok farklı etkene bağlı olarak, bazı gruplar kendilerini önemli dezavantajlarla karşı karşıya bulurlar. Genel olarak sosyal, siyasi ve ekonomik haklardan ve varlıklardan yoksun olan ya da yoksun bırakılan insan grupları, 'dezavantajlı gruplar' olarak adlandırılır (Sunal 2006). UNESCO'nun tanımına göre, dezavantajlı gruplar, ekonomik durumları, cinsiyetleri, etnik veya dilsel kökenleri, dinleri veya siyasi statüleri (sığınmacılar gibi) nedeniyle toplumsal ve ekonomik entegrasyon şansları diğerlerine göre daha düşük olan bireylerden oluşur. Bunlar, toprak mülkiyetine veya başka gelir getiren araçlara sahip olamayan ve genellikle sağlık, konut ve eğitim gibi temel toplumsal gerekliliklerden yoksun olan bireylerdir (Caillods 1998). Dezavantajlı gruplar, genel nüfusa oranla yoksulluk, sosyal dışlanma ve ayrımcılık riski daha yüksek olan toplum kesimlerini ifade etmektedir.

Dezavantaja neden olan koşullardan bazıları yaşam boyu devam ederken (etnik köken, cinsiyet, vb.), bazıları yaşam döngüsü içinde değişiklik gösterebilir (yaş). Sosyal refah kavramı gibi sosyal refahın konusunu oluşturan gruplara ilişkin ayırım da dinamik bir yapıya sahiptir. Dezavantajlı gruplar, ülkeden ülkeye farklılık göstereceği gibi, sosyo-ekonomik, siyasi ve kültürel koşullara göre de değişebilmektedir (Walker 2005). Dezavantajlı grupların sınıflandırılması ve dezavantajlı gruplara yönelik politikaların geliştirilmesi, yapılan hizmetlerin organize edilmesi, sunumu ve yapısı her ülkenin sahip olduğu siyasi ve ekonomik yapı, demografik özellikler, gelişmişlik düzeyi, nüfus artış hızı ve bileşimi, doğum oranları ve ortalama hayat beklentileri gibi faktörlerden etkilenmektedir.

Özetle, bireylerin becerilerinin ve çabalarının ötesinde bazı özellikler, örneğin cinsiyet, yaş, engellilik, yaşanılan yer, etnik kimlik gibi özellikler, fırsatlara ve kaynaklara erişimlerini ve siyasi, toplumsal ve kültürel hayata katılımlarını etkilemektedir. Ancak bu özelliklerin etkileri, farklı normlara, kurumlara ve politikalara göre ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Önemli bir nokta, bazı grupların deneyimledikleri dezavantajların birbirini pekiştirebilmesidir. Örneğin düşük eğitim ve sağlık düzeyleri, genelde daha yüksek yoksulluk ve işsizlik düzeyleri ile siyasi ve toplumsal yaşama daha düşük katılım ile birlikte görülmektedir. Dolayısıyla dezavantajların bazı sosyal gruplarda birikimsel olarak ilerlemesi, sosyal dışlanmanın göstergesi olarak önemlidir (BM 2016).

1.3. SOSYAL POLİTİKALARIN YÖNETİŞİMİ

Sosyal Politikaların Aktörleri

Önceki bölümlerde söz edildiği gibi, sosyal politikaların ulusal düzeyde temel aktörü devlet olup, benimsediği kanunlar, oluşturduğu kurumlar, işveren ve arabulucu rolü ile devlet, sosyal politikalara yön veren konumdur (Tokol ve Alper 2017). Refah rejimleri ise genel olarak devlet, piyasa ve ailelerin üstlendikleri farklı roller üzerine kuruludur. Kimi refah rejimlerinde sosyal koruma neredeyse tamamen devletin sorumluluğu olarak görülürken, bazılarında özel sektöre önemli bir rol atfedilir. Örneğin özel eğitim ve sağlık kurumları, özel sigorta programları, ekonomik olarak bunları üstlenebilen vatandaşlar için farklı seçenekler sunabilir. Aile de refah hizmetlerinin sağlanmasında çok önemli bir rol oynamaktadır;

özellikle devlet tarafından sunulan nitelikli hizmetler yetersiz kaldığı noktada, aileler kendi üyelerinin bakımı ve geçimini sağlamak konusunda ön plana çıkmaktadır (Esping-Andersen 1990). Son yıllarda, refah hizmetlerinin sunumunda sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler ve uluslararası kuruluşlar da giderek artan roller üstlenmektedirler. 1980'li yıllardan itibaren küreselleşmenin de etkisiyle, devletin refah sunumundaki rolü azalmış, devlet temel strateji ve politikaları planlamakta etkisini sürdürse de özellikle hizmet sunumu konusunda sorumluluğunu farklı aktörlere devretmeye başlamıştır. Uluslararası kuruluşların da etkisiyle yerel yönetimler ve sivil toplumun rolleri güçlendirilmiş ve sosyal politikalar konusunda merkezi yönetime olan bağımlılık azalmıştır (Tokol ve Alper 2017). Burada küreselleşmenin yol açtığı birçok risk ve sorunun devletlerin tek başına karşılayamayacağı sorunlar olmasının da önemli bir etkisi vardır.

Sosyal politikalar, hükümetlerin, ekonomik etkinliklerin sosyal ve dağıtım ile ilgili etkilerini iyileştirmek için diğer aktörlerle birlikte çalışarak geliştirdiği ve uyguladığı mekanizmalar, politikalar ve prosedürler içerir. Bu mekanizma ve politikalar, genel olarak üç temel alanda yer alır. 'Yeniden dağıtım' mekanizmaları, ekonomik etkinliğin sonuçlarını daha eşit olarak dağıtmayı amaçlar. 'Düzenleyici' mekanizmalar, kendi etkinliklerinin sosyal sonuçlarını daha fazla dikkate almaları için özel sektör ve iş dünyasının etkinliklerini kısıtlar. 'Hak' mekanizmaları ise vatandaşların haklara erişimlerini güvence altına alır. Dolayısıyla bir ülkede sosyal politikalar, yeniden dağıtım, düzenleme ve sosyal hakları içerir (Deacon 2004).

Küresel düzeyde uluslararası ve hükümetler arası kuruluşların, uluslararası sivil toplum kuruluşlarının ve bölgesel birliklerin sosyal politikalar üzerinde etkisinin giderek arttığı görülmektedir. Bu kuruluşların amacının (1) ulusal sosyal politikaları şekillendirmek, (2) ulus-üstü ya da küresel bir sosyal politika oluşturmak olduğu söylenebilir. Uluslararası aktörler de sosyal politika adına evrensel normlar, kurumlar ve mekanizmalar oluşturarak ulusal devletlerin ve sivil toplumların davranışlarını etkileyen genel kuralları koyarlar. Yukarıda sözü edilen üçlü mekanizmanın, farklı derecelerde de olsa uluslararası ya da küresel aktörlerin sosyal politikaları için de geçerli olduğu açıktır. Uluslararası kuruluşların özellikle 1980'lerin sonu ve 1990'ların başından itibaren sosyal politikalar konusunda önemli fikirler ve normlar yaydıkları, küresel ve bölgesel modeller oluşturdukları ve ülkelerin sosyal politika reformlarını şekillendirdikleri bilinmektedir. Örneğin Dünya Bankası emeklilik programları ve sosyal yardımlar konusunda etkili olmuştur. Deacon (2004), küresel sosyal politika aktörlerinin rollerini ve fikirlerini şu şekilde özetlemektedir:

- Dünya Bankası, hükümetlerin asgari ya da temel düzeyde sosyal koruma sağlaması gerektiğini savunmaktadır.
- OECD yeni uluslararası kalkınma hedeflerinde özellikle temel eğitim ve sağlık hizmetlerine odaklanmaktadır.
- Uluslararası STK'ların temel hedefi, hükümetin sağladığı sosyal hizmetlerin yerini tutacak donör anlaşmaları yapmaktır.
- Dünya Ticaret Örgütü, özel sağlık, sosyal bakım, eğitim ve sigorta hizmetleri için küresel piyasaları harekete geçirmeyi hedeflemektedir.

21. yüzyılda devlet, refah ve bireyler arasında değişmekte olan ilişkiler sıklıkla vurgulanmaktadır. Dünyanın pek çok ülkesinde çoğu refah yardımı ve hizmeti, bireylerin etkin kılınmasını, bağımsız ve kendine yeterli olmalarını, kendileri ve aileleri için sorumluluk alan bireyler haline gelmelerini amaçlayan reformlara tabi olmaktadır. Birçok ülkede refah sistemleri, yardımları daha fazla koşullara bağlı kılacak ve hizmet süreçlerini 'bireyselleşmiş' bir hale getirecek şekilde yeniden düzenlenmektedir (Alcock vd. 2011). Yukarıda sözü edilen sosyal yatırım yaklaşımı, bireylerin 'sorumlu risk alıcılar' olarak görülmesini de beraberinde getirmekte, bireylere ve topluma, ekonomik güçlenme ve rekabetçiliği sağlamak konusunda önemli bir sorumluluk atfetmektedir. Bilgi ekonomisi olarak da adlandırılan bu yeni toplumda, bilgi ve beceri eksikliği yeni riskler olarak görülmekte, doğrudan yeniden dağıtım mekanizmalarıyla sağlanacak

sosyal güvenlik yerine vatandaşların iş gücü piyasaları ile bütünleşmeleri için donanım sahibi olmalarına önem verilmektedir. Dolayısıyla, sosyal yatırım yaklaşımında öne çıkan yeni sosyal güvenlik biçimi, özellikle piyasalardan kaynaklanan risklerle baş edebilme kapasitesi olarak tanımlanmaktadır (Giddens 1998, Lister 2003).

Avrupa Birliği'nde Sosyal Politikalar

AB'de sosyal politika, Birliğin Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) olarak kurulduğu 1957'den bu yana var olan ve günümüze dek çok farklı boyutlar kazanarak ilerleyen köklü bir politika alanıdır. Ancak Birliğin kuruluş amacı iki Dünya Savaşı sonrasında üye ülkeler arasında ekonomik bütünleşmenin sağlanması yoluyla savaş ve çatışmaların engellenmesi olduğundan, sosyal politika alanı neredeyse her zaman ekonomik bütünleşme projesinin gerisinde kalmıştır (Aybars 2016, 2020). AB'de sosyal politika, genel olarak ekonomik bütünleşmeyi desteklediği ölçüde, bir başka deyişle sınırlı alanlarda, uzun döneme yayılan bir gelişme süreci göstermiştir. Bugün AB'nin, özellikle istihdam ve iş gücü piyasası alanlarını kapsayan, gelişmiş bir sosyal hukuku olup,

bunun temelinde de ekonomik bütünleşme projesinin esas amacı olan serbest dolaşım ilkesi bulunmaktadır. Serbest dolaşım, üye ülke vatandaşlarının diğer üye ülkelerde çalışmaya gittiklerinde hak kaybına uğramamaları kaygısıyla Birliğin kuruluşundan bu yana ekonomik bütünleşmeyi destekleyecek en önemli unsurlardan biridir. Bununla birlikte, istihdamda, çalışma koşulları, iş yerinde sağlık ve güvenlik ve ayrımcılıkla mücadele AB sosyal politikasının temellerini oluşturmaktadır. Ayrıca 2000'li yılların başından bu yana eğitim, sağlık, sosyal dışlanma ve sosyal korunma gibi konularda geniş bir iş birliği ve eşgüdüm süreci yürütülmektedir.

Ancak AB sosyal hukuk çerçevesinde öne çıkan konulara bakıldığında, Birliğin sosyal politikasının sınırlı kaldığı ve temel olarak ekonomik büyüme, bilgi ekonomisi ve rekabetçiliği destekleyecek istihdam ve iş gücü piyasası politikalarına odaklandığı açıktır. Bu alanlarda hem üye ülkeler hem de Türkiye gibi aday ülkeler için bağlayıcı pek çok yasal düzenleme bulunmaktadır. Bunların çoğu Türkiye'nin 1999 yılında resmi olarak adaylığının tanınmasından 2005 yılında üyelik müzakerelerinin başlamasına kadar geçen süreçte ele alınmış ve gerekli yasal düzenlemeler üyelik sürecinin bu erken dönemlerinde yerine getirilmiştir.

Öte yandan, AB sosyal politikası, sosyal politikanın ana alanlarına çok daha sınırlı bir yaklaşımla eğilmektedir. Eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, yoksulluk ve sosyal dışlanmayla mücadele gibi alanlar, üye devletlerin kendi özel alanları olarak gördükleri ve egemenliklerini Birliğe devretmek istemedikleri alanlar olarak öne çıkmaktadır. Bunun temel sebebi, bu alanların önemli ölçüde bütçe gerektirmesi ve Birliğin bu alanda bütçesinin oldukça kısıtlı olmasıdır. Bir başka deyişle, yukarıda söz edilen sosyal politikanın üç temel boyutundan birini oluşturan 'yeniden dağıtım' AB nezdinde çok sınırlı kalmakta ve üye ülkelerin kendi ulusal mekanizmaları tarafından yerine getirilmektedir. Ayrıca, sosyal politikaların ana konuları, üye devletler ve vatandaşları arasında tarihsel sosyo-ekonomik gelişme süreçlerini yansıtan farklı sosyal sözleşmelere dayanmaktadır. Dolayısıyla bu alanlar hukuki çerçevede ve bağlayıcı tedbirlerle yürütülemezle birlikte, günümüzde küresel olarak gelişen yeni sosyal riskler çerçevesinde Birliğin müdahalede bulunmasını gerektiren alanlar olarak farklı bir yönetim yaklaşımıyla ele alınmaktadır. Eğitim, sosyal korunma, sosyal dışlanmayla mücadele, emeklilik, sağlık gibi alanlar, AB nezdinde bağlayıcı hukuk yerine, eşgüdüm ve iş birliğine dayalı, 'yumuşak' politika süreçlerinin benimsendiği bir yaklaşımla

yürütülmektedir. Türkiye'nin de bir parçası olduğu 'Açık Koordinasyon Yöntemi' çerçevesinde, bağlayıcı olmayan, ancak birlikte ortak hedef ve göstergelerin belirlenmesini, bu hedeflere yönelik olarak üye ülkelerin kendi dinamiklerine uygun şekilde çalışmasını ve karşılıklı öğrenme süreçlerini içeren bir yaklaşım izlenmektedir. Bu şekilde AB hem üye ülkelerin hem de aday ülkelerin sosyal politika süreçlerini belirleyen önemli aktörlerden biri olmaktadır.

BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

Ülkemiz için önemli sosyal politika çerçevelerinden birini de Birleşmiş Milletler'in 2015 yılında benimsediği Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) oluşturmaktadır. 2030 Kalkınma Gündemi çerçevesinde BM, özellikle en büyük küresel tehdit olarak gördüğü yoksulluğu tüm biçimleri ve boyutlarıyla ortadan kaldırmak, gezegenimizi korumak, tüm insanların barış ve refah içinde yaşamasını sağlamak ve sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirebilmek için evrensel eylem çağrısı yapmış ve 17 hedef belirlemiştir (BM 2015).

Birbirleriyle yakından bağlantılı olan ve bir arada ele alınması gereken bu hedefler için, ulusal ve uluslararası tüm paydaşların aktif katılımı ve iş birliği içinde hareket etmesi ve birlikte çalışması gerektiğinin altı çizilmektedir. 'Hiç kimsenin arkada bırakılmayacağı' bu plan çerçevesinde herkes için insan hakları ve tüm kesimlerin güçlenmesi hedeflenmekte, sürdürülebilir kalkınmanın üç temel boyutu olan ekonomik, sosyal ve çevresel boyut arasında bütünleşme ve denge sağlanması gerektiği vurgulanmaktadır.

Bu 17 hedef, (1) yoksulluğa ve (2) açlığa son verilmesi, (3) herkes için sağlık ve kaliteli yaşamın sağlanması, (4) nitelikli eğitim, (5) toplumsal cinsiyet eşitliği, (6) temiz su ve sanitasyon, (7) erişilebilir ve temiz enerji, (8) insana yakışır iş ve ekonomik büyüme, (9) sanayi, yenilikçilik ve altyapı, (10) eşitsizliklerin azaltılması, (11) sürdürülebilir şehirler ve topluluklar, (12) sorumlu üretim ve tüketim, (13) iklim, (14) sudaki yaşam, (15) karasal yaşam, (16) barış, adalet ve güçlü kurumlar ve (17) hedefler için ortaklıklar sıralanmaktadır. SKH'nin ancak güçlü bir küresel ortaklık ve iş birliği içinde gerçekleştirilebileceğinin altı çizilmekte, sivil toplumun bu hedeflere ulaşmaktaki rolü vurgulanmaktadır.

Sivil Toplum ve Sosyal Politikalar

Sivil toplum, geniş tanımıyla devlet, piyasalar ve ailenin dışında kalan alanı kapsar (WEF 2013). Günümüzde sivil toplum, STK'ları, işçi ve işveren sendikalarını, sosyal hareketleri, taban örgütlenmelerini, kooperatifleri, çevrimiçi ağları, gençlik gruplarını, mahalle bazlı örgütlenmeleri, inanç-temelli örgütleri ve akademik ve araştırma kurumlarını da içine alan, oldukça geniş bir yelpazede örgütlü ve örgütsüz grupları kapsamaktadır. Sivil toplum kuruluşları, grupları ve ağları büyüklük, yapı ve platform anlamında, uluslararası STK'lar ve kitlesel sosyal hareketlerden küçük, yerel kuruluşlara kadar uzanan geniş bir çeşitliliğe sahiptir. Küreselleşme, teknolojik dönüşüm ve siyasi gündemin hızla ilerlediği bir bağlamda, sivil toplumun hükümetler, iş dünyası ve uluslararası kuruluşlarla ilişkileri de yeni boyutlar kazanmakta, giderek gelişen ve çeşitlenen rolleri arasında kolaylaştırıcılık, birleştiricilik, yenilikçilik, hizmet sunumu ve savunuculuk bulunmaktadır (Cooper 2018).

Sivil toplumun sosyal politikadaki rolleri arasında: (1) hizmet sunumu (örneğin bir köyde temel sağlık hizmetlerini sağlamak); (2) savunuculuk ve kampanya etkinlikleri (örneğin çevre kirliliği konusunda iş dünyasına lobi yapmak); (3) gözlemcilik (örneğin hükümetlerin uluslararası insan hakları sözleşmeleri taahhütlerini ne derecede yerine getirdiğini izlemek); (4) aktif vatandaşlığı geliştirmek (örneğin yerel düzeyde katılımı motive etmek, yerel, bölgesel ve ulusal yönetim sistemleriyle iş birliği yapmak) sayılabilir.

Günümüzde STK'lar, özellikle dezavantajlı ve yoksul grupların refah düzeyini artırmak için önemli çalışmalarda bulunmaktadır. Herkese eşit fırsatlar ve yüksek yaşam standartları sunabilecek, güvenli, adaletli, özgür ve uyumlu bir toplum oluşturmak amacıyla sivil toplumun sosyal politikaların şekillenmesinde ve hizmet sunumunda önemli bir rol üstlenmesini destekleyen BM, AB gibi pek çok uluslararası platform da bulunmaktadır. Bu kapsamda STK'ların yoksulluk ve sosyal dışlanmayla mücadele konusundaki rolü giderek artmakta, yenilikçi ve güçlendirici sosyal politika çerçeveleri geliştirmek için önemli birer paydaş olarak görülmektedirler (UNRISD 2000).

STK'ların en yoksul ve kırılgan kesimlere ulaşmakta ve hizmetleri etkin ve nitelikli bir şekilde sunmakta çoğu zaman en başarılı aktörler olduğunun altı çizilmektedir. Genel olarak STK'lar, yoksulları daha etkin bir şekilde 'içermek' için temel aktör olarak kabul edilmekte, başta BM'nin sürdürülebilir kalkınma hedefleri olmak üzere ekonomik ve sosyal kalkınma için kilit ortaklar görülmektedir. Özellikle devlet ve STK'lar arasındaki iş birliğinin hızlı ve etkin sosyal refah hizmetlerinin sunumunda ve yoksulluğu azaltmak konusunda ne kadar önemli olduğu açıktır. Bu anlamda devletin hizmetler için temel sorumluluğu üstlendiği, kapsamlı bir politika çerçevesi ve gerekli kaynakları sunduğu, STK'ların da toplumla yakın ilişkileri çerçevesinde bu hizmetleri yenilikçi bir yaklaşımla sunduğu ve en kırılgan kesimlere ulaştırdığı modellerin başarılı olduğu vurgulanmaktadır. İnsanların temel ihtiyaçlarını giderecek sosyal hizmetlerin sunumunda, STK'ların öncelikle hak temelli bir yaklaşım gözetmeleri, bireylerin haklarını ve temel hizmetleri talep etme yetilerini geliştirecek yaklaşımlar benimsemeleri önemlidir (UNRISD 2000).

1.4. TÜRKİYE'DE SOSYAL POLİTİKALAR

Türkiye'de sosyal politikalar, sosyal koruma sistemi ve sosyal refah rejiminin nasıl şekillendiğini anlamak için detaylı bir tarihsel incelemenin önemi açıktır. Ancak günümüzdeki sistemin yapısını daha iyi anlamak için yakın dönemdeki gelişmelere odaklanmak ve bugün sunulan refah uygulamalarını daha yakından incelemek gerekmektedir. Türkiye'deki sosyal koruma sistemi, sosyal sigorta, sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler olmak üzere üç ana bileşenden oluşmaktadır. Sosyal sigorta sistemi,

başta kendini finanse eden sağlık ve emeklilik sistemleri olmak üzere, toplumun genelini güvence altına almayı hedeflemektedir. Sosyal yardım sistemi ise temel olarak yoksulluğu azaltmayı ve ihtiyaç sahibi birey ve gruplara gerekli bakım ve hizmetleri sağlamayı amaçlamaktadır.

Türkiye'nin Sosyal Koruma Sistemi

Türkiye'de yakın zamana kadar sosyal politikaların temel kapsamı devletin sunduğu ücretsiz eğitim ve istihdamdaki konumla ilişkilenen sağlık ve emeklilik sistemlerinden oluşmaktaydı. 1946'da ücretli çalışanlar için kurulan Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK), 1954'te memurlar ve askeri personele yönelik olarak kurulan Emekli Sandığı, 1971 yılında da esnaf, sanatkar ve diğer bağımsız çalışanları içeren Bağ-kur'un kurulmasıyla, Türkiye'deki sosyal güvenlik alanı uzun süreli temel kurumlarını oluşturmuştu. Emekli Sandığı kapsamına giren çalışanlar ayrıcalıklı sosyal güvenlik hizmetlerinden yararlanabiliyorken, özellikle kayıt dışı ekonominin boyutları ve tarımsal sektörün geniş yer kaplaması, aslında nüfusun önemli bir kesimini bu sistemin dışında bırakıyordu. Öte yandan yoksulluk ve işsizlik sorunları ve sosyal yardımlardaki yetersizlikler, ailenin sosyal refah anlamında önemli bir rol üstlenmesi anlamına geliyordu (Buğra ve Keyder 2006, Aybars ve Tsarouhas 2010).

Türkiye'nin sosyal koruma sistemi, 2000'li yılların başından bu yana önemli reformlardan geçmiş, bu düzenlemelerin çoğu, sistemin sürdürülebilirliğini sağlamayı amaçlamıştır. Birçok ülkede olduğu gibi, Türkiye'de de tartışmalar özellikle yararlanıcıların katkı yapanlara oranının oldukça yüksek olmasından dolayı emeklilik ödeneklerinin mali açıdan giderek zorlaşması, ödenek sağlanmasında devlet ve piyasalar arasında denge sağlanması, kapsamın evrensel olması gerekliliği gibi konulara odaklanmıştır. Türkiye özelinde, yüksek kayıt dışı istihdam ve kadınların iş gücüne düşük katılım oranlarının da etkisiyle, formel sosyal güvenlik sistemi ve iş gücünün yapısı arasındaki uyum eksikliği de reform ihtiyacını şekillendiren önemli etkenlerden olmuştur (Buğra ve Keyder 2006a). 1999 yılında Dünya Bankası rehberliğinde köklü bir yapısal reform süreci başlamış, uzun dönemde yönetsel yapıların dönüşümü ve yeni bir sistemin kurulması hedeflenmiştir. Bu kapsamda öncelikli olarak asgari emeklilik yaşının ve katkı yapılan sürenin arttırılmasına yönelik düzenlemeler yapılmış, 2004'ten sonra reformlar özellikle dört alana yoğunlaşmıştır: (1) evrensel sağlık sigortasının oluşturulması, (2) sosyal yardım ve hizmetlerin yeniden yapılandırılması, (3) emeklilik sisteminin reformu ve (4) bu üç bileşeni birbiriyle uyumlu hale getirecek kurumsal yapının kurulması. Bu son amacı gerçekleştirmek üzere 2006 yılında Sosyal Güvenlik Kurumu kurulmuştur.

Sağlık sisteminin reformu da benzer bir süreç içermiştir. Türkiye'de sağlık ödenekleri geleneksel olarak istihdamdaki durumla ilişkilendirilmiş, bu da kapsam ve nitelik anlamında üç temel sosyal sigorta kurumu ve bunlardan yararlanan kesimler arasında önemli farklılıklar anlamına gelmiştir. 1992 yılında oluşturulan Yeşil Kart programı, evrensel sağlık hizmetlerine yönelik önemli bir adım olarak yoksul ve sigortasız kesimler için sağlık hizmetlerine ücretsiz erişim sağlamayı hedeflemiştir. Yine de, 2000'li yılların ortalarına kadar nüfusun üçte birine yakın bir kesiminin sağlık sigortası tarafından kapsamadığı ve kendi ihtiyaçlarını kendi ceplerinden ödemeleri gerektiği bilinmektedir (Dünya Bankası 2005). Öte yandan, devletin sağlık harcamaları küresel eğilimlerle paralel olarak artmaya devam etmiş, bu da Dünya Bankası tarafından yürütülen reform sürecinin önemli bir etkeni olmuştur. Sağlık alanındaki reform süreci de tek bir sağlık sigortası kurumu oluşturarak, istihdamdaki konuma bakılmaksızın evrensel temelde asgari sağlık hizmetlerinin sunulmasını amaçlamıştır.

Sosyal Yardımlar

2000'li yıllardan bu yana Türkiye'nin ekonomisi önemli bir büyüme göstermiş, bu da sosyal harcamalar ve sosyal yardım sağlama kapasitesinde artışa neden olmuştur. Sosyal yardımlara bir dizi yeni programın eklenmesiyle, sosyal yardım boyutu önemli ölçüde genişlemiştir. Bugün hem sosyal yardımlara ayrılan bütçenin, hem de yerel düzeyde sayısı 1000'e ulaşan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının aktif katılımı ile kurumsal ve örgütsel kapasitenin geliştiği gözlenmektedir. 2003 yılında GSYH'nin %0.48'ini oluşturan sosyal yardım harcamaları, 2015 yılında 26.7 milyar TL ile GSYH'nin %1.14'üne ulaşmıştır. 2002 yılında yalnızca dört sosyal yardım programı varken, bu rakam 2019 itibarıyla 43'e ulaşmış, önceden ulaşılamayan ihtiyaç sahibi vatandaşlara ve çocuklar, kadınlar, yaşlılar, engelli bireyler gibi dezavantajlı gruplara ulaşmak konusunda önemli yol kat edilmiştir. Sosyal yardımlar sadece nicelik olarak değil nitelik olarak da önemli şekilde geliştirilmiştir.

Türkiye'deki mevcut sosyal yardım sisteminin temelini 1976'da çıkarılan ve yoksul durumda olan yaşlılar için aylık ödemeler yapılmasını öngören 2022 sayılı '65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Gücsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun' oluşturmaktadır. Sosyal yardım sistemi, 1986 tarihli ve 3294 sayılı Kanun ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının (SYDV) kurulması ve merkeziyetçilikten uzaklaştırılmış yapıların geliştirilmesiyle güçlenmiştir. Sosyal yardımların yoksullukla mücadeledeki etkisi ve muhtaç vatandaşların gelecek endişelerini azaltarak güçlenmelerini sağlamak amacıyla yeni sosyal yardım stratejilerinin ve programlarının geliştirilmesi hedeflenmiş ve bu doğrultuda 9 Aralık 2004 tarihinde 5263 sayılı 'Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun' ile Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYGM) kurulmuş ve sosyal yardım alanında uzmanlaşmaya dayanan çalışmalar ivme kazanmıştır.

Kömür, gıda yardımları, sağlık ve eğitime yönelik Şartlı Nakit Transferlerini (ŞNT) içeren sosyal yardım programı geliştirilmiştir. 2005 yılında 2022 sayılı kanun kapsamında sunulan engelli aylıklarını önemli miktarda artıran ve 'engellilerin temel hak ve özgürlüklerden faydalanmasını teşvik ve temin ederek ve doğuştan sahip oldukları onura saygıyı güçlendirerek toplumsal hayata diğer bireylerle eşit koşullarda tam ve etkin katılımlarının sağlanması ve engelliliği önleyici tedbirlerin alınması için gerekli düzenlemelerin yapılmasını' amaçlayan 'Engelliler Hakkında Kanun' yürürlüğe konulmuştur. Mevcut sosyal yardımlara 2006 yılında barınma yardımları ve 2009 yılında da sosyal konut programları eklenmiştir. 2012 ve 2013 yıllarında sırasıyla eşi vefat etmiş kadınlara ve zorunlu askerlik hizmetini yerine getiren muhtaç asker ailelerine nakit transferleri sağlayan yeni programlar uygulamaya konulmuştur.

Bugün Türkiye'de sosyal yardımlar, Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (BSYBS) üzerinden yürütülmektedir. BSYBS, sosyal yardımlarla ilgili tüm adımların (yoksul ve muhtaç kişilerin sosyal yardım başvurularının alınması, hane dosyalarının oluşturulması, kişisel verilerinin ve sosyo-ekonomik bilgileri ile servet unsurlarının merkezi veri tabanlarından sorgulanması, hanenin sosyo-ekonomik durumuna ait mahallinde yapılan sosyal incelemeye ilişkin raporların tutulması, muhtaçlık kararının verilmesi, yardım ödemelerine ilişkin banka talimatlarının verilmesi ve gerçekleştirilen tüm yardımlara yönelik otomatik muhasebe işlemleri) elektronik ortamda yürütüldüğü, vatandaşların başvuru sonuçlarını E-Devlet kapısı üzerinden görüntüleyebildiği, hem kamuya hem de vatandaşlara hizmet veren bir bilişim sistemidir.

BSYBS'nin öncesinde de sosyal yardımlar, Türkiye'nin politika gündeminde önemli bir yer tutmuştur. Özellikle 2000'li yıllardan itibaren giderek derinleşen ekonomik ve finansal krizlerin de etkisiyle, sosyal yardım uygulamaları SYDV'ler eliyle yürütülmüş, ancak merkezi bir yapı olmaması sebebiyle farklı düzenlemeler, kurallar ve uygulama modelleri benimsenmiştir. Farklı kurum ve kuruluşların sosyal yardım için farklı belgeler talep etmeleri vatandaşların zor durumda kalmalarına ve çoğunlukla zaman ve parasal anlamda masraflı olmasına yol açmıştır. BSYBS öncesinde vatandaşın sosyal yardım başvuru sürecini tamamlamak için farklı kamu kurumlarından tüm belgeleri toplaması için yaklaşık 15 gün gerektiği sıklıkla vurgulanmaktadır. Aynı zamanda, iletişim eksiklikleri sebebiyle aynı bireyin farklı vakıflardan destek alabilmesi söz konusu olmuştur. Sistemdeki bu sorunlar, 2001 yılında Dünya Bankası ile başlatılan Sosyal Riskleri Azaltma Projesi kapsamında bu konuyla ilgili kurumsal kapasite geliştirme çalışmaları başlamış ve ŞNT'lerin ilk örnekleri de verilmeye başlanmıştır.

Bugün Türkiye'nin sosyal yardım sisteminin en güçlü noktalarından biri, ihtiyaçların nesnel değerlendirmeler temelinde tespit edilip yardımların düzenli bir şekilde yararlanıcıların banka hesabına yatırılması, bu anlamda hak temelli bir yaklaşımın gözetilmesidir. Yardımların yapılmasında iki temel koşul bulunmaktadır: (1) değerlendirme sonucunda yoksulluğun tespit edilmesi, (2) bunun yanında en az bir özel dezavantaj koşulunun sağlanması (örneğin, çocuk sahibi olmak, engellilik, dulluk, vb.). Sağlanan yardım aile ya da hane odaklı olup, toplumda dayanışmayı geliştirmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca yardımların ücret gibi banka hesaplarına yatırılıyor olması, yararlanıcıların damgalanmasını önlemekte ve onların mahremiyetini ve onurunu korumaktadır.

Türkiye'nin Refah Modeli

Karşılaştırmalı sosyal politika analizlerinde Türkiye'nin, İspanya, İtalya, Portekiz ve Yunanistan ile birlikte bir Akdeniz ya da Güney Avrupa refah rejimi kapsamında ele alındığı çalışmalar son yıllarda giderek artmıştır

Türkiye'nin bu ülkelere ne kadar yaklaştığı, son yıllarda sosyal koruma sistemindeki gelişmelerle sorgulanabilir hale gelmiştir. Ayrıca 2000'lerin ortalarından bu yana devam eden ve AB ülkelerini de

derinden etkileyen finansal ve ekonomik krizler, hızla yaşılanan toplum ve demografik dönüşüm, teknolojik gelişmeler, yakın zamanda ortaya çıkan salgın hastalık gibi etkenlerle ülkeler arasındaki refah modeline ilişkin ayrımlar da giderek etkisini kaybetmekte, karşılaşılan ortak riskler ülkeleri benzer tedbirler almaya ve ortak hareket etmeye zorlamaktadır. Bu anlamda Türkiye’de son yıllarda sosyal harcamaların arttığı, kadınların iş gücüne katılımı konusundaki çalışmaların hız kazandığının, sağlık ve emeklilik sistemlerinin daha evrensel ve kapsayıcı hale geldiğinin, kayıt dışı ekonomi ile mücadelede önemli adımlar atıldığı ve genel olarak sosyal yardımların hak temelli ve ihtiyaç sahiplerine ulaşmak konusunda etkin hale geldiğinin altı çizilmelidir.

BÖLÜM 2: SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE SOSYAL YARDIM

Bu bölüm sivil toplum kavramı, sivil toplum kuruluşlarının türleri, işlevleri, özellikleri, faaliyetleri, Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının tarihçesi ve gelişim süreci ve sivil toplum kuruluşlarının türleri olarak dernekler, kooperatifler, vakıflar, sendikalar, meslek kuruluşları ve sosyal yardımlar hakkında bilgileri içermektedir.

1.1. SİVİL TOPLUM KAVRAMI

Toplumlar var olduğundan bu yana, toplum içerisinde ihtiyacı olana yardım etme çabasında olan kesimler de oluşmuştur. Bu kesimler toplumun ve kişilerin ihtiyaçlarına, koşullarına, toplumun genel refahına vb. durumlara göre farklılıklar göstererek değişime uğramıştır.

Sivil toplum, binlerce yıllık bir tarihsel-felsefi geleneğe dayanmaktadır. Son dönemlerde hem gündelik dilde hem de aktif siyasi arenada yer alan aktörlerin söylemlerinde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.¹ Diğer bir ifadeyle sivil toplum, kişilerin kendi istekleriyle oluşturdukları ortak yaşam alanını ifade etmektedir.²

Sözcük olarak "Sivil", Latince "civis" kökünden türetilmiştir ve "yurttaş veya kenttaş" anlamına gelmektedir. "Sivil toplum" kavramı ise, Fransızca’da yer alan "société civile"den gelmektedir.³ Bu ifadelerden yola çıkılarak; sivil kelimesi, aslında, vatandaş ya da vatandaşlık kelimesi ile eş anlamlı olmaktadır. Bir anlamda, sivil toplum; yurttaşlar toplumu olmaktadır.⁴

Sivil toplum kavramının ilk kez kullanımı Aristoteles tarafından gerçekleştirilmiştir.⁵ "Sivil toplum, Aristoteles'in 'Politike Koinonia' dediği yurttaşların, kentlilerin, politeslerin oluşturduğu politik düzendir. Sivil olanla siyasal olanın ayrımının henüz olmadığı, politik olana ilişkin olan bu anlayışta sivil toplumun (politike koinonia) diğer toplum düzenlerinden farkı adaleti temel alan düzen olmasıdır." İnsanların kendilerini, yaşamlarını, özgürlüklerini, mülkiyetlerini güvence altına alma istek ve ihtiyacı ile siyasal bir otoritenin yanında yer alma çabasından doğan anlaşmalarının sonucu olarak ortaya çıkan sivil toplum, siyasal otorite olan devlet ile özdeş anlamlara sahiptir.⁶

¹ Yurtseven, Müslüm (2015). *Bilgi Toplumu Olma Yolunda Kütüphane Ve Sivil Toplum Kuruluşu Etkileşimi: Türk Kütüphaneciler Derneği Örneği (TKD)*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s.115.

² Çaha, Ömer (2006). Bir Kez Daha Sivil Toplum, <http://www.siviltoplum.com>

³ Güneş, İsmail (2004). Sivil Toplum Kuruluşları, *Son Baskı Sanat Dergi*, 1(5), s.1.

⁴Ercan, Hülya (2002). Türkiye’de Sivil Toplum Tartışmaları Üzerine, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1), s. 72.

Sivil toplum kavramı, gelişmekte olan ülkelerde demokratik ve politik katılım kanallarının iyileştirilmesine yönelik tartışmalarda büyük önem taşımaktadır. Kavramsal karmaşanın toplumsal-siyasal boyutları üzerine düşünmek, bu boyutları detaylı bir şekilde araştırmak ve sorgulamak sivil, ekonomik ve siyasi failerin önünde duran önemi küçümselemeyecek bir görevdir.

Sivil toplum kavramı 18'inci yüzyıla kadar var olan bu klasik anlayış biçimi ile İngiltere, Almanya ve Fransa'da etkin olmuştur. İfade edilen geleneksel yaklaşımda, on sekizinci yüzyılın ortalarından itibaren değişimler görülmeye başlanmıştır. Türkçe'ye "Sivil Toplum" olarak giren "Civil Society" tamlamasındaki "sivil" kelimesi de, "medeni, uygar" anlamına vurgu yapmaktadır. Başlangıçta 'polis' (şehir devleti) veya 'devlet' ile aynı anlamda kullanılan sivil toplum kavramı, 18. yüzyıldan sonra, sivil topluma üye olmak, devletin vatandaşı olmak ve devletin koymuş olduğu kurallara uyan, toplumda yer alan diğer vatandaşlarla uyum içerisinde yaşamaktan, kişilerin devletten izin almasına gerek olmadan yer alabildiği toplumsal ilişkiler ve hayata geçirebildiği toplumsal etkinlikler olma yönünde ilerleme kaydetmiştir. Bu değişimlerle birlikte sivil toplum kavramında, devlet ile bütünleşmek ve özdeşleşmekten, özerkleşmek ve özgürleşmek yönünde bir kayma yaşanmıştır.⁷ Tosun'a⁸ göre; 18. yüzyılda hâkim olan düşüncenin sonraki dönemde değiştiği, kent yaşamının ve ticaret hayatının gelişme gösterdiği, çoğulcu yaklaşımın hâkim olduğu, devlet müdahalesi sonucu asimile olmamış ve aile sınırlarının dışında meydana gelen bireysel çalışmaların yer aldığı toplum "sivil toplum" olarak kabul edilir.

Arslan da sivil toplumu şöyle açıklar: "Sivil toplum, birey özgürlüklerinin ve temel hakların korunduğu, gönüllülük temelinde örgütlenmenin asıl olduğu, toplumun devletin önüne geçerek devlet politikalarını denetleyip yönlendirebildiği, yurttaşlık bilincine dayanan bir gelişmişlik düzeyidir."⁹ Günümüzde sivil toplum, "Doğrudan devlet eliyle düzenlenmeyen, kendi dinamiğini oluşturan toplumsal ilişkiler alanı" olarak ifade edilmektedir.¹⁰ Sivil toplumu kavram olarak değerlendirirken, iki kriter dikkat çekmektedir. Bu kriterlerin birincisi, devletin dışında olma; ikinci kriter ise, kendi içerisinde demokratik bir işleyişinin olmasıdır. Kavram, "devletin ve devlet otoritesinin dışındaki ekonomik ve toplumsal alanı nitelemek için kullanılmaktadır".¹¹ Devlet dışından ve merkezi devlet organları tarafından yönlendirmeye uğramayan, siyasi partiler, sendikaların da içinde olduğu özerk kurumların hareket alanı bu kapsamda değerlendirilebilir.¹² Sivil toplum günümüzde kazanmış olduğu anlamı ile başlıca üç ögeden oluşmaktadır. Bu üç öge; anayasal demokratik bir devlet, serbest pazar ekonomisi, siyasal özgürlüklerdir.¹³ Bu öğelerin herhangi birindeki eksiklik veya uygulanmasında görülebilecek sapmalar, sivil toplum kavramının oluşumunu veya sağlıklı gelişmesini olumsuz yönde etkileyecektir.

⁵ Onbaşı, Funda (2005). **Sivil Toplum**, LM Yayınları, İstanbul, s.13.

⁶ Köse, Sakine (2013). *Sürdürülebilirlik Perspektifi İçinde Sosyal Devlet Yaklaşımı, Stk'ların Sosyal İnovasyon Rolü Ve Yoksullukla Mücadelede Son Modeli*, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s.27.

⁷ Yılmaz, Aytekin (1997). Sivil Toplum, Demokrasi ve Türkiye, *Yeni Türkiye Dergisi*, 18. sayı, s.97.

⁸ Tosun, Gülgün E. (2001). **Demokratikleşme Perspektifinden Devlet-Sivil Toplum İlişkisi**, Alfa Yayıncılık, İstanbul, s.73.

⁹ Arslan, O. (2001). **Kurumsal ve Tarihsel Aşamalarıyla Sivil Toplum ve Türkiye Gerçeği**, Bayrak Yayınları, İstanbul.

¹⁰ Doğan, İlyas (2002). Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum, Alfa Yayınları, İstanbul, s. 239.

¹¹ Yılmaz, Aytekin (1997), s.97.

¹² Doğan, İlyas (2002), s. 266.

¹³ A.g.e., s. 274.

1.2. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Öncelikle 'Sivil Toplum' ile 'Sivil Toplum Kuruluşu' (STK) kavramlarının ayrıldığı noktayı vurgulamak yerinde olacaktır. Bu iki kavram birbirine çok yakın kelimelerle ifade edilmekle beraber, soyut ve somut iki olgu olarak birbirinden farklılık gösterir. "Sivil toplum kuruluşu", var olmuş, yapılanmış somut bir kurumu ifade eder. "Sivil toplum" ise sağlıklı sivil toplum kuruluşlarının oluşabilmesi için uygun sosyal zemin anlamına gelir. Toplumsal, soyut bazı nitelikleri ifadede kullanılır. Kuruluşların ortaya çıkacağı zeminin nitelikleri ile kuruluşların sahip olmaları gereken nitelikler arasında güçlü bir bağ ve örtüşme olduğundan söz edilebilir.¹⁴ Genel olarak aynı şeyi ifade etmekte kullanılıyor olmakla birlikte "sivil toplum" ile "sivil toplum kuruluşu" kavramları farklı anlamlara sahiptir. STK'ların siyasal ve toplumsal hayatta önemli bir rolleri vardır. Demokratik bir sistem için vazgeçilmez bir konumda bulunmakla birlikte sivil toplumun temel aktörlerinden olan bu kuruluşlarla ilgili literatürde de ortak bir tanım bulunmamaktadır. "Sivil toplum örgütü" yerine "sivil toplum kuruluşu" terimini tercih eden kesim, STK'ların örgütlülüğünün formel olmak zorunda olmadığını; esnek, süreklilik göstermeyen yasal bir statüyle düzenlenmiş oluşumların da sivil toplum kuruluşu olduklarını kabul eder. Bu diğer örgütlenmeler ile STK'ları ayıran özellikler, sivil toplum kuruluşlarının toplumsal hareketlere yakın bağlantılarından kaynaklanmaktadır.¹⁵

STK'ları "yurttaşların, devletin etki ve ekonomi alanları dışında kendi hür iradeleri ile bir araya gelerek sosyal ilişkilerde meydana getirdikleri organizasyonlar ve oluşturdukları iletişim yapıları" olarak tanımlamak mümkündür.¹⁶ STK'lara yönelik literatürde yer alan tanımlara göre; belli bir amacı gerçekleştirmek, belirli bir konuda kamuoyuna bilgi vermek veya yönlendirmede bulunmak için çalışan ve gönüllülük esasına dayalı hareket eden kuruluşlara "sivil toplum kuruluşları" denilmektedir.¹⁷ Literatürde sivil toplumu tanımlarken oluşan çeşitlilik, sivil toplum kuruluşlarını tanımlarken de görülmektedir. STK'lar en genel tanımıyla "toplumun yararına çalışan ve bu doğrultuda kamuoyu oluşturan, amacı kâr gütmek olmayan, mevcut sorunların çözümün için katkı sağlamayı hedefleyen, çoğulculuk ve katılımcılık kültüründe gelişme sağlayan, demokratik işleyişe sahip, bürokratik donanımdan yoksun ve gönüllülük esasına göre bir araya gelen bireylerden oluşan örgütlenmelerdir."¹⁸

Bir diğer tanımı ile "Vatandaşların ortak bakış, ortak duyarlılık, ortak talep, ortak çıkar vb. temelinde gönüllü olarak bir araya geldiği, devletin hukuki, idari, üretici ve kültürel organlarının dışındaki alanda meydana getirdikleri bağımsız dernekler, vakıflar, sivil girişimler, platformlar, ilişki ağları ve benzerlerinden oluşan kurumsal yapılara sivil toplum kuruluşları" denir.¹⁹ Birleşmiş Milletler Ekonomi ve Sosyal Konseyi'nin tanımına göre; "devletlerarası anlaşma temeline dayanmayan bütün uluslararası örgütler hükümet dışı örgüttür".²⁰ Yıldırım'a göre STK, "sivil toplum alanında faaliyet gösteren ve yönetimin bir parçası olmayan her örgütlenmeyi ifade etmek için kullanılır. Sivil toplum kuruluşları resmi olarak belli bir hukuki kalıba uygun örgütler olarak, ortak bir amacın etrafında toplanan ve doğrudan kendilerine çıkar sağlamayan kişi topluluğudur".²¹

¹⁴ Küçüközyiğit, Uğur (2004). *Küreselleşmeyle Yükselen Stk'lar; İnternetin Katkısı ve Greenpeace Örneği*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, İletişim Bilimleri Bilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s. 22.

¹⁵ Cicioğlu, Filiz (2011). *Sivil Toplum-Dış Politika İlişkisi Çerçevesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Türkiye'nin Avrupa Birliği Politikasına Yaklaşımı*, Avrupa Birliği Bakanlığı, Ankara, ss.13-14.

¹⁶ Doğan, İlyas (2002), s. 267.

¹⁷ Arslan, O. (2001), s.118

¹⁸ Aslan, Mehmet, Kaya, Gazanfer (2004). 1980 sonrası Türkiye'de Siyasal Katılımda Sivil Toplum Kuruluşları, *C.Ü İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(1), s.216.

¹⁹ Uğur, Aydın (1997). *Yeni Demokrasinin Yeni Aktörleri: STK'lar*, Ulaş T. (Der.), Merhaba Sivil Toplum, Helsinki Yurttaşlar Derneği Yayınları, İstanbul, s.69.

²⁰ Hajnal, Peter I. (2001). **International Information: Documents, Publications and Electronic Information of International Governmental Organizations**, (2. Basım) Libraries Unlimited, United States of America, s.139.

²¹ Yıldırım, İbrahim (2004). **Demokrasi Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, s.15.

1.2.1 Sivil Toplum Kuruluşlarının Türleri

Siyasal yapıyı etkileme sürecinde en önemli nokta, bu etkiyi sağlamak üzere baskıda bulunacak örgütleri meydana getirmektir.²² STK'ların örgütlenme şekli ve etkinlik alanları değişiklik gösterebilmektedir. STK'lar yerel olarak örgütlenebilecekleri gibi, ulusal ve uluslararası da örgütlenmeye gidebilmektedirler. STK'lar; eğitim, yardımlaşma, kentsel-kırsal kalkınma, çevre, sağlık, spor, sosyal hizmetler, danışmanlık ve teknik yardım, barış ve insan hakları gibi geniş bir etkinlik alanında faaliyet gösterebilirler.²³ STK'lar büyüklükleri, standartları, görünüşleri, uyguladıkları strateji ve taktikleri, yerine getirdikleri fonksiyonları ile heterojen bir çeşitlilik düzeyine sahiptirler.²⁴ STK'ların, "finans kaynaklarına göre, faaliyet alanlarına göre, yerine getirdikleri fonksiyonlarına göre, örgütlenme düzeylerine ve hukuki yapılarına göre" gruplandırılmaları mümkündür.²⁵ STK'lar, küçük yerel derneklerden, çok geniş ve son derece profesyonel kuruluşlara kadar pek çok farklı gruplardan oluşmaktadır. Türleri açısından sivil toplum kuruluşlarının çeşitliliği çok geniştir. Dernekler, sendikalar, vakıflar, meslek kuruluşları, konfederasyonlar, odalar, profesyonel federasyonlar, birlikler, yerel birlikler, işveren kuruluşları, medya ve kooperatifler gibi tüzel kuruluşlar STK olarak kabul görmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde, STK'lar içerisinde "Dernekler, Vakıflar, Sendikalar, Meslek Kuruluşları, Birlikler ve Kooperatifler" hem yapısal hem de işlevsel yönden önemli bir konumdadır. Aradaki farkları görebilmek adına aşağıda her bir yapının tanımına yer verilmiştir.

Dernekler

Medeni Kanun'un 56. maddesinde dernekler şu şekilde tanımlanmıştır; "Dernekler, en az yedi gerçek kişinin kazanç paylaşma dışında belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları, tüzel kişiliğe sahip kişi topluluklarıdır. Hukuka veya ahlâka aykırı amaçlarla dernek kurulamaz."²⁶ Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre Türkiye'de 120.545 faal dernek bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda faaliyet alanlarına göre dernek sayıları verilmiştir.²⁷

²² Yücekök, Ahmet N. (1987). Siyasetin Toplumsal Tabanı(Siyaset Sosyolojisi), *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları* , s.89.

²³ Aslan, Mehmet, Kaya, Gazanfer (2004), s.216.

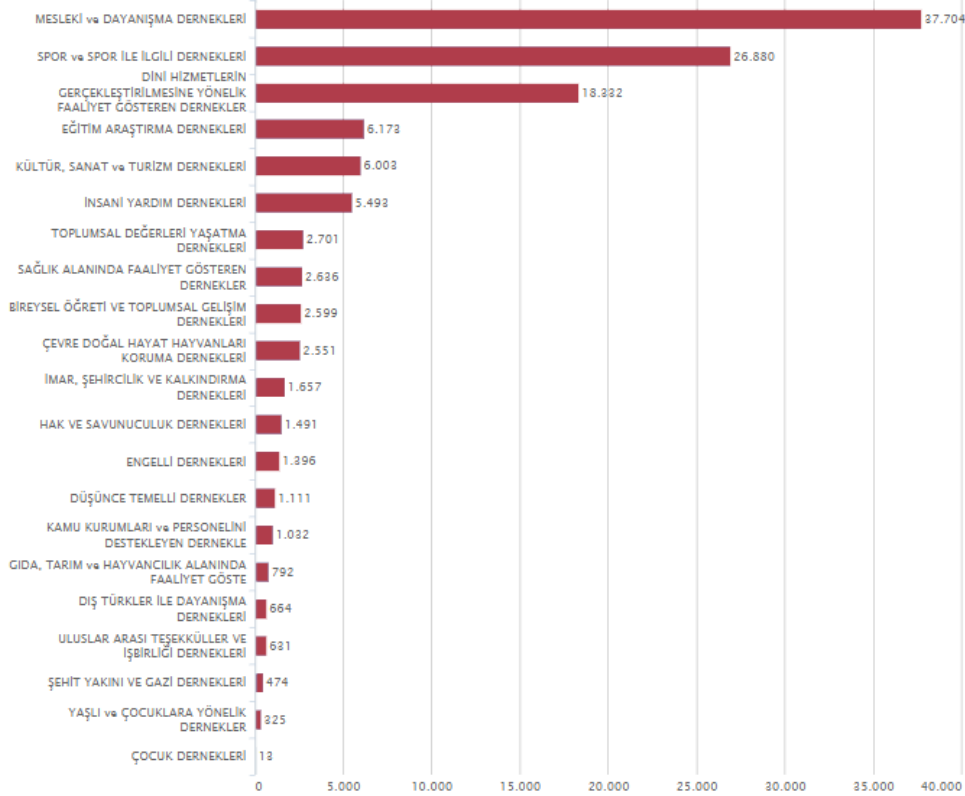
²⁴ Gray, Rob; Bebbington, Jan ve Collison, David (2006). NGOs, Civil Society and Accountability: Making the People Accountable to Capital, *Accounting, Auditing & Accountability Journal* , 19(3), s.325.

²⁵ Başpınar, Tahsin Taner (2016) *Sivil Toplum Kuruluşlarının Üye- Örgüt- Çevre Eklemlenme Sorunları Ve Çözümlerine İlişkin İzmir İşadamları Dernekleri Üzerinde Bir Araştırma* , Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi, Isparta, 22.

²⁶ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5253.pdf>

²⁷ <https://www.siviltoplum.gov.tr/dernek-sayilari> (Eylül, 2020)

Nevilere Göre Faal Dernek Sayısı²⁸

Kaynak: DERBİS

Vakıflar

Vakıflar kökleri eski çağlara kadar uzanan kuruluşlardır. Vakıfların kurulmasının en temel amaçları özellikle ekonomik açıdan güçsüz olan toplumsal kesimleri desteklemek, farklı alanlarda topluma katkı sağlamak ve insanlara hizmet vermektir.

Medeni Kanun'un 101. maddesinde vakıflar şu şekilde tanımlanmıştır; "Vakıflar, gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca özgülemeleriyle oluşan tüzel kişiliğe sahip mal topluluklarıdır. Bir malvarlığının bütünü veya gerçekleşmiş ya da gerçekleşeceği anlaşılan her türlü geliri veya ekonomik değeri olan haklar vakfedilebilir. Vakıflarda üyelik olmaz. Cumhuriyetin Anayasa ile belirlenen niteliklerine ve Anayasanın temel ilkelerine, hukuka, ahlâka, millî birliğe ve millî menfaatlere aykırı veya belli bir ırk ya da cemaat mensuplarını desteklemek amacıyla vakıf kurulamaz."²⁹ Halen ülkemizde 5075 adet vakıf faaliyetine devam etmektedir.

Sendikalar

Sanayi devriminden sonra ortaya çıkan sendikalar, işçilerin; işyeri ve toplumsal alanlarda çıkarlarını korumak, haklarını elde etmek ve özgürlüklerini genişletmek için kurdukları örgütler olarak tanımlanabilir. Sendikaların amacı, çalışma ve çalışanların yaşam koşullarının sürekli iyileştirilmesini sağlamak olarak da

²⁸ <https://derbis.dernekler.gov.tr/IstatistikDerneklerWeb/DerneklerinNevilereGoreDagilimi>

²⁹ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5253.pdf>

özetlenebilir. Bununla birlikte ekonomik ve politik açıdan önemli bir örgütlenmeye işaret eden sendikaların toplumsal hareketliliğin merkezi haline gelmelerinden dolayı sosyolojik açıdan da önemli bir role sahip oldukları söylenebilir.³⁰

Sendikalar çalışma ilişkilerinde ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerin korunması ve geliştirilmesi için işçiler ve işverenler tarafından meydana getirilen kuruluşlardır. İşçi, işveren ve kamu görevlileri sendikaları olmak üzere üçe ayrılır. İşçi sendikaları, işkolu esasına göre bir işkolunda ve Türkiye çapında faaliyette bulunmak amacı ile bu işkolundaki işyerlerinde çalışan işçiler tarafından kurulur. İşveren sendikaları, işkolu esasına göre bir işkolunda ve Türkiye çapında faaliyette bulunmak amacı ile bu işkolundaki işverenler tarafından kurulur. Kamu işveren sendikalarının, aynı işkolundaki kamu işverenleri tarafından kurulması ve aynı işkolunda faaliyette bulunması şartı aranmaz. Ülkemizde sendika ve konfederasyonlar, 1983 yılında çıkarılmış olan 2821 sayılı Sendikalar Kanununa tabidir.³¹

Bu kanuna göre sendika işçilerin veya işverenlerin çalışma ilişkilerinde, ortak ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek için meydana getirdikleri tüzel kişiliğe sahip kuruluşlara denilir. Konfederasyon ise değişik işkollarında en az beş sendikanın bir araya gelmesi suretiyle meydana getirdikleri tüzel kişiliğe sahip üst kuruluşlara denilir.

Kooperatifler

Uluslararası Kooperatif Birliği (International Cooperative Alliance-ICA) kooperatifleri, "Ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaç ve istekleri müşterek sahip olunan ve demokratik olarak kontrol edilen bir işletme yoluyla karşılamak üzere gönüllü olarak bir araya gelen insanların oluşturduğu özerk teşkilatlardır." şeklinde tanımlanmaktadır.³²

1163 sayılı Kooperatifler Kanununa göre kooperatif tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını iş gücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklar olarak tanımlanmaktadır.³³ Kanununa göre bir kooperatif en az 7 ortak tarafından imzalanacak anasözleşme ile kurulur. Anasözleşmenin ticaret sicili müdürlüğünde yetkilendirilmiş personel huzurunda imzalanması gerekir. İlgili bakanlık faaliyet konuları itibarıyla kooperatifleri sınıflandırmaya, çalışma bölgeleri oluşturmaya, kooperatif kuruluşu için asgari ortak sayısından az olmamak üzere ortak sayısı ve kooperatif kurulmasına yönelik diğer şartlar ile usul ve esasları belirlemeye yetkilidir. Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar ilgili bakanlık tarafından çıkarılacak tebliğ ile belirlenir.

Kooperatiflerin genel özelliği olarak da;

- *Gönüllü ve açık üyelik*
- *Ortakların demokratik kontrolü*
- *Ortakların ekonomik katılımı*
- *Özerklik ve bağımsızlık*
- *Eğitim, öğretim ve bilgilendirme*
- *Kooperatifler arası iş birliği*

³⁰ Yılmaz, E. (2010), Türkiye'de İşçi Sendikalarının Siyasal ve Sosyolojik Özellikleri Üzerinden Tarihsel Süreç İçinde Değerlendirilmesi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2010 14 (1): 195-207.

³¹ Gönel, Aydın (1998), s.6.

³² <https://www.ica.coop/en>

³³ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1163.pdf>

Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları

Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları ve Üst Kuruluşları; Anayasanın 135 inci maddesiyle düzenlenmiş olup "Belli bir mesleğe mensup olanların müşterek ihtiyaçlarını karşılamak, mesleki faaliyetlerini kolaylaştırmak, mesleğin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak, meslek mensuplarının birbirleri ile ve halk ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni hâkim kılmak üzere meslek disiplini ve ahlakını korumak maksadı ile kanunla kurulan ve organları kendi üyeleri tarafından kanunda gösterilen usullere göre yargı gözetimi altında, gizli oyla seçilen kamu tüzel kişilikleridir." şeklinde tanımlanmıştır.³⁴

Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşlarının üst birlikleri;

- Türk Diş Hekimleri Birliği
- Türk Eczacıları Birliği
- Türk Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu
- Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
- Türk Tabipleri Birliği
- Türk Veteriner Hekimleri Birliği
- Türkiye Tohumcular Birliği
- Türkiye Bankalar Birliği
- Türkiye Barolar Birliği
- Türkiye Değerleme Uzmanları Birliği
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği
- Türkiye Noterler Birliği
- Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği
- Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği
- Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği
- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
- Türkiye Ziraat Odaları Birliği şeklinde sayılabilir.

Meslek odalarının bağlı bulunduğu üst birlik Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'dir (TOBB). Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile odalar ve borsalar, 15.3.1950 tarihli ve 7457 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 5590 sayılı Kanun ile kurulmuştur. Yeni düzenlemeler getiren ve 1.6.2004 tarihinde yürürlüğe giren 5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu ile 5590 sayılı Kanun yürürlükten kaldırılmıştır.³⁵ Merkezi Ankara'da olan birlik, odalar ve borsalar arasındaki birlik ve dayanışmayı temin etmek, mesleğin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak, oda ve borsa üyelerinin meslekî faaliyetlerini kolaylaştırmak, ülke ekonomisinin gelişmesi için gerekli çalışmaları yapmak, meslek disiplinini ve ahlakını korumak amacıyla kurulan, tüzel kişiliğe sahip, kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşudur.³⁶ Kısa adı TOBB olan birlik; özel sektörün Türkiye'de yasal temsilcisidir. TOBB 81 il 160 ilçeye yayılmış 365 oda ve borsanın (Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, Ticaret ve Sanayi Odaları, Deniz Ticaret Odası ve Ticaret Borsası) üst kuruluşudur.³⁷

1.2.2 Sivil Toplum Kuruluşlarının İşlevleri

- Sivil toplum kuruluşları kamuoyu oluşturarak insanların ihtiyaçlarının, istek ve şikayetlerinin dile getirilmesini sağlarlar.

³⁴ https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tc_anayasasi.maddeler?p3=135

³⁵ <https://www.tobb.org.tr/HukukMusavirligi/Documents/Mevzuat/5590.pdf>

³⁶ Özdemir Karaca, Pınar (2014) **Kamu-Özel Kesim Yapısı ve İlişkileri**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, s.177.

³⁷ <https://www.tobb.org.tr/HukukMusavirligi/Documents/Mevzuat/5590.pdf>

- Aynı gayeyi farklı çözüm yolları ile gerçekleştirmek için bir araya gelmiş olan sivil toplum kuruluşları çoğulcu kültürü topluma yansıtırlar.
- Pilot projeler üretmek bu projelere kaynak bulmak ya da bu projelerin uygulamaya geçirilmesini sağlamak yoluyla eğitim, sosyal refah ve istihdam konularında hükümet politikaları ile uyumlu ya da alternatif sorumluluklar alabilirler.
- Devletin idare organlarının işleyiş politikalarının halk tarafından benimsenmesi, sivil toplum kuruluşları tarafından savunulması halinde daha kolay olacaktır. Diğer taraftan da idare uygulamaları sivil toplum kuruluşlarının muhalefeti sonucunda ortadan kaldırılabilir. ³⁸
- STK'lar, vatandaşlık kavramının gelişmesine doğrudan katkı sağlayabilme özelliğine de sahiptir. Bu özellikten dolayı STK'ların temeli gönüllülük esasına dayanıyor olsa da, devletlerin yasal altyapıyı oluşturarak halkın katılımını özendirilmesi ve desteklemesi gerekmektedir. ³⁹

1.2.3 Sivil Toplum Kuruluşlarının Özellikleri

Sivil toplum kuruluşlarının özellikleri;

- Kar amacı gütmemek
- Bağımsızlık
- Gönüllülük
- Bir ideale sahip olmak
- Merkezi otorite ile vatandaş arasında arabuluculuk yapmak şeklinde sayılabilir. ⁴⁰

1.2.4 Sivil Toplum Kuruluşlarının Faaliyetleri

STK'ların belirli amaçlar çerçevesinde belirli gruplara ya da bireylere yönelik çeşitli faaliyetler gerçekleştirdikleri görülmektedir. Bu faaliyetler kapsam, etki alanı ve finanse edilme şekillerine göre farklılıklar göstermektedir. "Türkiye'de önde gelen sivil toplum kuruluşlarının çalışma alanları ya da amaçları şu başlıklarla sıralanabilir:

- Kültür kuruluşları: kültür, folklor, bölgesel ve uluslararası kültür ve dostluk kuruluşları
- Politika kuruluşları: barış, insan hakları ve politik düşünce kuruluşları
- Din kuruluşları: mezhep ve tarikatlarla ilintili kuruluşlar
- Ekonomi kuruluşları: çeşitli sanayi dallarında faaliyet gösteren kurumların ekonomik ilişkileri geliştirmek amacıyla kurdukları kuruluşlar
- Sağlık kuruluşları: Tıp kuruluşları
- Eğitim kuruluşları: Halk eğitimi, kütüphanecilik kuruluşları, vakıf üniversiteleri
- Sosyal hizmet kuruluşları: hayır kuruluşları, engelliler, tüketiciyi koruma, bağımlılar, emeklilik kuruluşları
- Dayanışma kuruluşları: çeşitli meslek erbabının, toplulukların dayanışma amacıyla kurdukları kuruluşlar
- Sanat kuruluşları: dil-edebiyat, müzik, resim-heykel, sinema ve fotoğraf, tiyatro, opera ve bale kuruluşları
- Çevre kuruluşları: tarihi ve doğal çevreyi koruma, arkeoloji, müzecilik, hayvan hakları kuruluşları, geliştirme, güçlendirme vakıfları
- Bilim kuruluşları: temel ve sosyal bilimleri geliştirmeyi amaçlayan kuruluşlar

³⁸ Erözden Ozan (1998) "Türkiye'de STK'lar dünyasına kavramsal bakışlar" (Derleyen Taciser Ulaş). **Merhaba Sivil Toplum**. Helsinki Yurttaşlar Derneği Yayınları, s.15.

³⁹ Aktan, Coşkun Can, ÇOBAN, Hilmi (2005). **Kamu Sektöründe İyi Yönetim İlkeleri**, s.3.

⁴⁰ Özer, M. H. (2008) "Günümüz İtibariyle Sivil Toplum Kuruluşlarının İktisadi ve Sosyal Fonksiyonları", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 91.

- Spor ve hobi kuruluşları
- Kadın ve çocuk kuruluşları
- Konut kuruluşları: konut kooperatifleri
- İletişim kuruluşları: basın, halkla ilişkiler, reklamcılık vb. kuruluşlar." ⁴¹

1.3. TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE SOSYAL YARDIM

3294 sayılı kanunun 10'uncu maddesinin Ek-2 maddesine göre; ilgili kanun gereğince "yapılan yardımlar ve proje destekleri ile 01.07.1976 tarihli ve 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun gereğince verilen yaşlılık ve engelli aylıkları, kişinin rızası olsa bile haczedilemez, başkasına devir ve temlik edilemez." Vakıflar aracılığı ile yapılan yardım faaliyetleri ilgili mevzuatlar gereği gerçekleştirilir. Toplumda dezavantajlı olan kesimlerin muhtaçlığının giderilmesinin amaçlandığı kanun kapsamında değerlendirmeler yapılır. Yardımların esas ihtiyaç sahibine ulaşabilmesi amacı ile kanuna uygun olmayan, muhtaçlık sınırını aşan yardım başvuruları müteveli heyeti tarafından reddedilir.

1.3.1. Sosyal Yardım STK'larının Hedef Kitlesi

Toplumun ekonomik olarak en dezavantajlı kesiminde bulunan kişiler, 3294 sayılı Kanun kapsamında STK'lar aracılığı ile yürütülmekte olan yardım programlarının ve proje desteklerinin hedef kitesinde bulunmaktadır. 3294 Sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'nun 2'nci maddesinde vakfın hedef kitlesi "Fakru zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan, kanunla kurulu sosyal güvenlik kuruluşlarına tabi olmayan ve bu kuruluşlardan aylık ve gelir almayan vatandaşlar ile geçici olarak küçük bir yardım veya eğitim ve öğretim imkânı sağlanması halinde topluma faydalı hale getirilecek, üretken duruma geçirilebilecek kişiler" olarak belirtilmektedir. İlgili kanunda 2012 yılında yapılan ek fıkra ile sosyal güvencesi olan muhtaç ailelerin de bu kanundan yararlanması sağlanmıştır. İlgili ek fıkra maddesi gereğince "kanunla kurulu sosyal güvenlik kuruluşlarına tabi olmakla veya bu kuruluşlarca aylık veya gelir bağlanmış olmakla birlikte, Fon Kurulunca belirlenecek ölçütlere göre; hane içindeki kişi başına düşen geliri, on altı yaşından büyükler için belirlenen aylık net asgari ücretin 1/3'ünden az olan kişilerden fakir ve muhtaç durumda bulunanlar" bu kanun kapsamına almıştır. (3294 Ek fıkra: 4/7/2012-6353/17 md.) Birinci kısımdan farklı olarak sosyal güvence olan hanelerin kriterleri, muhtaçlık hesaplaması daha belirgindir. Yardımın yapılıp yapılamaması noktasında müteveli heyetine takdir yetkisi verilmemiş, buradaki görevleri sadece onaylayan olarak düzenlenmiştir. 2013 yılında yayınlanan son ek fıkra ile "Her türlü acil durum ve afetten zarar görenler ve şehit yakınları ile gaziler ise, Fon Kurulu ile STK'larca belirlenecek kriter ve süreler çerçevesinde bu kanun ile sağlanacak haklardan yararlandırılır" hükmü getirilmiş ve kanunun amaç kısmı son halini almıştır. Böylece toplumun her kesiminde oluşabilecek olan muhtaçlık durumuna cevap verilmesini sağlayacak düzenleme yapılmıştır.

3294 sayılı kanunun kapsam başlıklı bölümüne 2008 yılında yapılan ek fıkra ile de, "5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 60'ıncı maddesinin birinci fıkrasının (c) bendinde sayılan genel sağlık sigortalısı ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin 5510 sayılı kanun gereği ödedikleri katılım payları bu kanun kapsamındadır. Ancak yıl içinde ödenen tutarlar, takip eden yılda Hazine tarafından Fona geri ödenir" hükmü getirilmiştir. Böylece 3294 sayılı kanun kapsamında olan vatandaşların ödediği sağlık muayene ve ilaç katılım paylarının STK'lar aracılığı ile geri ödenmesi sağlanmaktadır.

⁴¹ Gönel, Aydın (1998). **Önde Gelen STK'lar Araştırma Raporu**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s.28.

1.3.2. Sosyal Yardım STK'larının Yardım Türleri

STK'lar ülke genelinde her il ve ilçede toplamda 1002 Vakıf, eğitimden sağlığa, barınmadan yakacağa hemen her alanda çok hızlı ve pratik biçimde yardım faaliyetlerini sürdürmektedir. Vakıflara yapılan bütün başvurular Adres Kayıt Sistemine (AKS) göre yapılmakta olup her vakıf (acil durumlar haricinde) sadece kendi bölgesinde adrese kayıtlı olan vatandaşlara dosya açıp işlem yapabilmektedir. Vakıf yardımları düzenli/periyojik yardımlar ve düzenli olmayan yardımlar olarak iki başlık altında toplanır. Düzenli yardımlar süreklilik arz eden yardımlardır. İlgili yardım programı kapsamında muhtaçlığı kabul edilen kişilere, muhtaçlığı devam ettiği sürece belirli periyotlar ile yardım yapılır. Düzenli olmayan yardımlar ise kişilerin o günkü sorunları ile ilgili olarak yaptıkları yardım başvuruları sonrası vakıf kaynağından tek seferlik olarak yapılan yardımlardır. Her bir yardım türü için yardımların karar aşamalarında mevzuatları gereği farklı uygulamalar mevcuttur.

a. Düzenli Yardımlar (Merkezi Yardımlar)

- 2022 Sayılı Kanun Kapsamında Yapılan Yardımlar

Genel olarak "engelli aylığı" olarak bilinen, 2022 sayılı "65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun"un ilgili maddelerine göre bağlanan aylıktır. "Ekonomik yoksunluk içinde bulunan; 18 yaşından büyük engelli bireyler ve kanunen bakmakla yükümlü olduğu 18 Yaşını tamamlamamış engelli yakını bulunan Türk Vatandaşlarına" aylık bağlanmaktadır. Üç aylık olarak ödenen bir yardımdır. Aylığın miktarı engel oranına göre değişmektedir.⁴² 65 Yaşını Doldurmuş Türk vatandaşlarının "65 yaş aylığı" alabilmeleri için 2022 sayılı kanunun 1'inci maddesine göre "her ne nam altında olursa olsun kendisine ve eşine ait her türlü gelirler toplamı esas alınmak suretiyle, kişi başına düşen ortalama aylık gelir tutarı asgari ücretin aylık net tutarının 1/3'ünden fazla olanlar ile aynı tutardan fazla gelir sağlaması mümkün olan kimseler muhtaç kabul edilemez ve kendilerine aylık bağlanamaz". Kanun kapsamında olduğu STK'lar tarafından tespit edilen kişiler üç aylık olarak yine kanunun belirlediği oranda aylık alırlar. İlgili kanun kapsamında hak sahibi ve fayda sahibi olan vatandaşlar kanunun 2'nci maddesi kapsamında "5510 sayılı Kanunun 60'ıncı maddesinin birinci fıkrasının c) bendinin 1) numaralı alt bendi kapsamında kabul edilir". Yani Genel Sağlık Sigortası düzenlemesi öncesi

⁴²<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/05/20130525-8.htm>

"Yeşilkart" olarak bilinen sağlık güvencesi kapsamında yararlanırlar. Kanun kapsamında olan yardım programları şöyledir⁴³:

2022 Yaşlı ve Engelli Aylıkları

- 1) Yaşlı aylığı
- 2) Engelli aylığı
- 3) Engelli yakını aylığı
- 4) Silikozis aylığı
- 5) Devreden Silikozis aylığı

6111 sayılı kanunun geçici 2'nci maddesiyle "sosyal güvenlik kapsamında çalışmayan, sosyal güvenlik kurumlarından ya da yabancı bir ülke sosyal güvenlik kurumundan herhangi bir gelir veya aylık almayan ve silikozis hastalığı sebebiyle meslekte kazanma gücünü en az %15 kaybettiğine Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) Sağlık Kurulunca meslek hastalıkları tespiti hükümleri kapsamında karar verilen kişilere" silikozis aylığı bağlanması mümkün hale getirilmiştir. Vatandaşların "STK'lara başvuru yapması ile süreç başlamaktadır. Başvuru sürecinden yardım ödemelerinin oluşturulmasına ve yardım programına ilişkin bütün işlemler Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi 2022 Yaşlı ve Engelli Yardımları Modülü üzerinden yürütülmektedir. 2022 sayılı kanuna göre bağlanan aylıklara dair bütün hükümler kanun kapsamında belirlenmiş olup vakıf mütevellî heyeti burada onaylayan görevindedir.

- Eşi Vefat Eden Kadınlara Yönelik Yardım Programı (EVEK)

"29.12.2011 tarih ve 2011/8 sayılı Fon Kurulu" kararı ile "eşi vefat etmiş kadınlara yönelik düzenli nakdi sosyal yardım programı" başlatılması kararı alınmıştır. Düzenli nakdi yardım programının hedef kitlesi; "3294 sayılı kanun kapsamında olan eşi vefat etmiş kadınlar" olarak tespit edilmiştir. Hedef kitlede yer alan eşi vefat etmiş kadınların kayıtlı oldukları il/ ilçe sınırları içinde bulunan STK'ya başvuru yapmaları sonrası işlemler sistem üzerinden yapılmakta olup, ödemeler iki aylık periyotlarla yapılmaktadır. 18.12.2015 tarihli ve 2015/7 karar numaralı "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kurulu Kararının Düzenli Yardımların Yürütülmesine İlişkin Değişiklikler" kısmının 2'nci maddesinde; "Eşi Vefat Eden Kadınlara Yönelik Düzenli Yardım Programı" (EVEK) ile ilgili olarak; "Bu yardım programından faydalanabilmek için, kadının son resmi nikâhlı eşi ile resmi evliliği devam ederken eşin vefat etmiş olması gerekmektedir" kararı alınmıştır.⁴⁴ Yardımın başlatılması, durdurulması, feshedilmesi, yararlanma şartları vb. uygulama kılavuzu ile STK'lara bildirilmiş olup, yardım ile ilgili bütün işlemler Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Hizmetleri Sistemi (BSYBHS) üzerinden yapılmaktadır.

- Muhtaç Asker Ailesi Yardım Programı (MAAY)

20.06.2013 tarih ve 2013/5 sayılı Fon Kurulu kararı ile "muhtaç asker ailelerine yönelik düzenli nakdi sosyal yardım programı" başlatılması kararı alınmıştır. Bu kapsamda ilgili yardım programı STK'lar tarafından oğlu ya da eşi askerde olan muhtaç vatandaşlara AÇSHB'nin yayınlamış olduğu kılavuzdaki çeşitli şartları sağlamaları halinde verilen ve düzenli olarak askerde olan kişinin askerde olduğu süre boyunca iki ayda bir ilgili yakınının hesaplarına yatırılan sürekli bir yardım programıdır.⁴⁵ Kılavuza göre "Hak sahibi sırası ile önce eş sonra anne, sonra babadır, bunlardan herhangi birisinin gaipliğine mahkemece karar verilmiş olması halinde, fayda sahipliği gaip olandan sonraki kişiye geçer".⁴⁶ "Askere giden kişi evli ise, programdan resmi nikâhlı eşi faydalandırılır. Askere giden kişi bekâr ise başvuru önceliği

⁴³ ASPB (2016) **Düzenli Merkezi Yardımlara İlişkin Uygulama Kılavuzu**, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Ankara.

⁴⁴ ASPB (2016) **Düzenli Merkezi Yardımlara İlişkin Uygulama Kılavuzu**, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Ankara, s.14.

⁴⁵ <http://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/sosyal-yardim-programlarimiz/aile-yardimlari>

⁴⁶ ASPB (2016), s.11.

annenindir; anne hayatta değil ise baba başvuruda bulunabilir".⁴⁷ Muhtaç Asker Ailesi Yardımı'ndan "askere gitmiş/ gidecek olan kişinin, kanunla kurulu sosyal güvenlik kuruluşlarına tabi olmayan ve askerlik dolayısıyla dönemsel olarak yoksulluk riskinde olan, fakir ve muhtaç durumda olduğu STK'lar müteveli heyeti kararıyla tespit edilen resmi nikâhlı eşi veya anne-babası" faydalanabilmektedir. Hedef kitledeki kişinin adresinin kayıtlı olduğu il/ ilçe sınırları içinde bulunan STK'ya başvuru yapması ile süreç başlamakta ve başvuru sürecinden yardımın ödenmesine yardım programına ilişkin tüm işlemler "Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi", "Muhtaç Asker Ailelerine Yardım Modülü" üzerinden yürütülmektedir.

- *Öksüz, Yetim ve Asker Çocuğu Yardım Programı*

Öksüz/ yetim yardım programında, ilgili kılavuza göre şartları sağlayarak hak sahibi olan kişilere, 18 Yaşını doldurmamış her bir çocuk için aylık 100 TL olmak üzere iki aylık periyotlar ile nakdi ödeme yapılır. Yardım programı kapsamında yapılan ödemelerin aralıkları ve artış miktarlarını belirlemede "Fon Kurulu" yetkilidir.

Yardımlar, programdan yararlanacak hak sahibinin (vasi/veli) banka/ PTT hesabına yapılır. Programdan yararlanmak için kişinin:

1. "18 Yaşını doldurmamış olması,
2. Annesi, babası veya her ikisinin de vefat etmiş olması,
3. Bekâr olması,
4. ASPB tarafından verilen sosyal ve ekonomik destekten (SED) faydalanmaması,
5. Kuruluşlarda koruma ve bakım altında bulunmaması,
6. Diğer kurum ve kuruluşlardan, yetim veya öksüz olmaktan dolayı benzeri yardımlardan faydalanmaması,
7. Asker çocuğu yardım programı kapsamında fayda sahibi olmaması/ asker çocuğu yardım programı için de öksüz yetim yardım programından yararlanmaması,
8. Bakıma ihtiyacı olan engellilerin evde bakımını desteklemek amacıyla, AÇSHB tarafından yapılan sosyal yardımlardan (evde bakım yardımı) faydalanmaması,
9. 2022 sayılı kanun kapsamında aylık almaması,
10. 3294 sayılı yasa kapsamında fakir ve muhtaç durumda olunduğunun müteveli heyeti kararıyla tespit edilmesi gerekmektedir".⁴⁸

Yardım programı ile ilgili bütün işlemler BSYBS üzerinden yapılmaktadır.

- *Şartlı Eğitim ve Şartlı Sağlık Yardım Programları*

"Şartlı Eğitim ve Şartlı Sağlık Yardım Programları" (ŞNT) kapsamında uygulanan yardımlar, yardım başvurusu yapan kişilerin önceden belirlenmiş olan bazı şartları sağlamaları ile verilen düzenli ve nakdi yardım programıdır. ŞESY programının, diğer yardımlardan farkı; şartlılık ilkesi ile yoksulluk içerisindeki kişilerin temel sağlık ve temel eğitim hizmetlerine katılımları ve katılımın sürekliliğinin sağlanmasıdır. "Şartlı Nakit Transferi" yardım programlarının dünyanın pek çok farklı ülkesinde de benzer örnekleri vardır, şartlılık özelliği ile diğer yardım programlarından farklılık göstermektedir. Türkiye'deki "Şartlı Nakit Transferi" (ŞNT) yardım programı, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Dünya Bankası arasında 14 Eylül 2001 tarihinde imzalanan ve 28 Kasım 2001'de yürürlüğe konan borç anlaşmasıyla 2003 yılı itibari ile uygulamaya girmiştir. Ödemeler 2006 yılının Mayıs ayına kadar Dünya Bankası'nın vermiş olduğu krediyle finanse edilmiş olup, sonraki dönem ödemelerinde tamamen "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu" kaynakları kullanılmıştır.⁴⁹

⁴⁷ A.g.e.

⁴⁸ A.g.e., ss.39-40.

⁴⁹ A.g.e., s.18.

Şartlı Nakit Transferi Yardım Programı (ŞNT)

- 1) Şartlı Eğitim Yardımı (ŞEY)
- 2) Şartlı Sağlık Yardımları (ŞSY)
 - a) Şartlı Sağlık Çocuk Yardımı
 - b) Şartlı Gebelik Yardımı
 - c) Şartlı Doğum Takibi Ödemesi
 - d) Şartlı Lohusalık Takibi

ŞNT Yardım Programının iki alt yardım programı bulunmaktadır, bunlar; Şartlı Eğitim Yardım Programı (ŞEY) ve Şartlı Sağlık Yardım Programıdır (ŞSY). Şartlı Sağlık Yardımları da kendi içinde dört gruba ayrılır; Şartlı Sağlık Çocuk Yardımı, Şartlı Gebelik Yardımı, Şartlı Doğum Takibi Ödemesi ve Şartlı Lohusalık Takibi Ödemesi. Şartlı nakit yardımları, diğer yardım programlarından farklı olarak, yardım alan kişilerin bazı şartları yerine getirmek suretiyle yardımdan ödeme almaya hak kazandıkları bir yardım türüdür. Şartlı Eğitim ve Sağlık Yardımlarında kişilerin yardımdan yararlanabilmeleri için ilk olarak STK'lara başvuru yapmaları ve vakıf değerlendirmesi neticesinde yardımı almaya hak kazanmaları, sonra da yardım için gerekli olan yükümlülükleri yerine getirmeleri zorunludur. Yardımın takibi için gerekli olan sağlık muayene takipleri Sağlık Bakanlığı sistemi üzerinden, eğitim devam takipleri ise Milli Eğitim Bakanlığı Sistemi üzerinden STK'ların BSYBS'ye otomatik olarak aktarılmakta ve ödemeler şartları sağlayan hak sahiplerinin adına PTT üzerinden iki aylık periyotlar ile gönderilmektedir.⁵⁰ Şartlı sağlık yardımının amacı, çocukların sağlık muayene takiplerinin yaptırılması koşuluyla yoksul ailelere düzenli ve nakdi para yardımının yapılmasıdır. Çocuk yaşta ölümleri ve çocukların hastalık oranlarının azaltılması amacıyla, erken çocuklukta bakım, temel sağlık ve beslenme gereksinimlerinden yeterli oranda faydalanamayan 0-6 yaş grubu çocukların verilen hizmetlerden yararlanmalarının sağlanması programın hedefidir.

- Kronik Hastalık Yardımı

3294 sayılı kanunun 2'inci maddesinin dördüncü fıkrası kapsamında acil durum olarak kabul edilen Tüberküloz ve SSPE (Subakut Sklerozan Panensefalit) hastalıkları nedeniyle psiko-sosyal ve mali kayıp yaşayan hastalara yönelik, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonunun 09.03.2017 tarih ve 2017/2 sayılı kararı ile 23.08.2017 tarih ve 2017/5 sayılı kararına dayanılarak hazırlanmıştır. 58 SSPE başvurusu için 30.03.2013 tarihli ve 28603 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Özürlülük ölçütü, Sınıflandırması ve Özürlülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik Hükümlerine göre alınmış; kişilerin Sağlık ve engel durumunu gösterir belge ile başvuru yapılmaktadır. Kronik hastalık kapsamında olan SSPE (Subakut Sklerozan Panensefalit) ve Tüberküloz hastalarının muayene ve sağlık takibi bilgileri tıpkı ŞNT de olduğu gibi Halk Sağlık Sistemi üzerinden BSYBS'ye aktarılmakta ve takipleri olan hak sahiplerine PTT üzerinden merkezi yardım yapılmaktadır. Yardımlar aylık olarak fon kurulunun belirlediği miktarda yapılmaktadır. Yardımın uygulaması 2018 Şubat ayında ülke genelinde başlamıştır. Yardım ile ilgili bağlanma, durdurma ve diğer şartlar uygulama kılavuzu ile tüm STK'lara bildirilmiştir.

- Yabancılar Yönelik Sosyal Uyum Yardım Programı (SUY)

"Yabancılar Yönelik Sosyal Uyum Yardım Programı", finansmanı AB'nin mali kaynağı ile uygulanan süreli ve nakdi bir yardım programıdır. Yabancılar Yönelik Sosyal Uyum Yardım Programından yararlanma şartları "Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü", "Kızılay", WFP ve ECHO tarafından belirlenmekte, yardım başvuruların alınmasından, ödeme listelerinin düzenlenmesine kadar bütün işlemler STK'lar, Genel Müdürlük ve Kızılay Hizmet Merkezleri tarafından, ödeme süreci ile ilgili iş ve işlemler ise, Kızılay ve WFP

⁵⁰ ASPB (2016), ss.20-36.

tarafından yürütülmektedir.⁵¹ Yabancılar Yönelik Sosyal Uyum Yardım Programı, "6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu" kapsamında geçici koruma, uluslararası koruma başvurusunda bulunan, uluslararası koruma statüsüne sahip ve insani ikamet izni bulunan yabancıları kapsamaktadır. Başvuru sırasında müracaatçılardan, Göç İdaresinden alınmış, başvuru tarihi itibarıyla geçerli olan ve üzerinde 99 ile başlayan yabancı kimlik numarası bulunan "Yabancı Tanıtma Belgesi (Uluslararası Koruma Başvuru Belgesi, Uluslararası Koruma Statü Belgesi, İnsani İkamet Belgesi, vb.)" veya "Geçici Koruma Kimlik Belgesi" talep edilir. İlgili yardım programında fayda sahibi olabilmek için; "hak sahibi kişi ve hak sahibi kişi ile aynı hanede ikamet eden fayda sahibi aile bireylerinin 3294 sayılı yasa kapsamında fakir ve muhtaç durumda olunduğunun mütevellî heyeti kararıyla tespit edilmiş olması gerekmektedir. Diğer bir önemli kriter ise, bu yardım programına başvuran hak sahibi kişi ve hak sahibi kişi ile aynı hanede ikamet eden aile bireylerinin sosyal güvencelerinin olmaması" gerektiğidir. "Yabancılar Yönelik Sosyal Uyum Yardım Programı"nda diğer düzenli yardım programlarından farklı olarak "demografik kriterler" bulunmaktadır.

Söz konusu kriterler şöyledir:

1. 18-59 yaş arası kimsenin bulunmadığı ve 60 yaş üzeri en az 1 kişinin olduğu haneler,
2. En az 2 engellisi (Sağlık kurulu raporunda engellilik oranının yüzde 40 ve üzeri olması gerekmektedir) bulunan haneler,
3. Tek kadından oluşan ve başka üyesi olmayan haneler,
4. 18 yaşından küçük en az 4 kişinin olduğu haneler,
5. 18-59 yaş arası sadece 1 bireyin olduğu ve 18 yaşından küçük en az 1 bireyin olduğu haneler, (60 yaş ve üzeri birey varsa dahil edilmektedir)
6. Bağımlılık oranı 1,5'tan büyük olan haneler (Toplam kişi sayısı –(18-59 yaş arası engelli olmayan kişi sayısı)/(18-59 yaş arası engelli olmayan kişi sayısı) >1.5)" Yukarıda yer alan demografik kriterlerden, en az birini sağlayan haneler, demografik kriterler bakımından yardım programından yararlanmaya hak kazanmış olarak değerlendirilmektedir.⁵² Bu şartların uygunluğu başvuru esnasında BSYBHS tarafından otomatik kontrol edilmektedir. Sistem hane sorgusunu her ödeme dönemi otomatik olarak tekrarlar. Yardımı almaya hak kazanan haneler her ay yardımlarını KIZILAY KART'lar ile Halk Bankası şubelerinden çekebilirler.

b. Düzenli Olmayan Yardımlar

STK'lar tarafından muhtaçlığına karar verilen vatandaşlara yapılan her türlü nakdi ve ayni (barınma, eğitim, gıda, yakacak, sağlık, vb.) yardımlardır. Vatandaşın vakfa yaptığı başvuru sonucu hazırlanan inceleme raporuna istinaden mütevellî heyeti tarafından görüşülerek karara bağlanan tek seferlik ya da düzenli olmayan başvuruya istinaden yapılan yardım türleridir. Bu yardımlar nakit, ayni, gıda, barınma yardımı şeklinde olabilir.

⁵¹ ASPB (2016) **Yabancılar Yönelik Sosyal Uyum Yardım Programına İlişkin Uygulama Kılavuzu**, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Ankara, s.16.

⁵² A.g.e., s.8.

- Aile Yardımları

Sosyal yardımlar arasında ailelere yapılan barınma, gıda ve yakacak yardımlarının geneli aile yardımları altında oluşturulmaktadır. "Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü" tarafından; "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu" kaynağı kullanılarak, ekonomik ve sosyal yönden değişik yoksunlukları olan, ihtiyaç sahibi aileler için çok çeşitli alanlarda sosyal yardım yapılmaktadır.⁵³ Sosyal yardımuygulamalarında ailelere yönelik yapılan barınma, gıda ve yakacak yardımlarının genelini "aile yardımları" oluşturmaktadır.⁵⁴

- Barınma Yardımları

Oturulamayacak seviyede eski, bakımsız ve sağlıksız evlerde yaşayan 3294 sayılı kanun kapsamında muhtaç olan kişilerin evlerinin bakım ve onarımı noktasında ayni veya nakdi olarak yapılan yardım türüdür. Yardım programı sayesinde yaşadıkları yerin bakımını yapmaya gücü olmayan ve kötü şartlar altında hayatını idame ettiren vatandaşlarımızın sağlıklı ve sıcak bir yaşam ortamına kavuşması sağlanmaktadır. Barınma yardımları Fon Kurulu 2017/7 sayılı kararıyla kabul edilmiştir. Uygulamaya yönelik 18 madde ve bunların alt maddeleri kapsamında yardımlar, genel müdürlükten talep edilmek suretiyle STK'lar tarafından ayni ve nakdi olarak yapılabilir. STK'lar kendi kaynaklarının olması durumunda genelgedeki şartlara uymak koşuluyla kendi kaynakları ile de bu yardımı yapabilmektedir (2017/7 Fon Kurulu Kararı).

- Gıda Yardımları

Yoksul ailelere yönelik gıda ve giyim gibi temel ihtiyaçların karşılanması amacı ile Ramazan ayı boyunca ve Kurban Bayramı öncesinde yılda iki defa STK'lara kaynak aktarımı yapılmaktadır.⁵⁵ Aktarılan kaynağın dağıtımı; gıda maddelerinin toptan alınarak kişilerin kendi alımlarına göre daha ucuza mal olacağından yola çıkarak ayni gıda yardımı olarak yapılabilir. STK'ların kendi ihtiyaçlarını ve tercihlerini belirleyip bu doğrultuda harcamasını şekillendirmesi düşüncesi ile nakdi olarak da yapılmaktadır (Uçarcı, 2003: 49).⁵⁶ STK'lar bu yardımları kendi kaynaklarından bütün bir yıl içerisinde de yönetim kurulu kararı ile yapabilirler.

- Yakacak Yardımları (Kömür)

STK'lar 2003 yılından bu yana Türkiye Kömür İşletmeleri tarafından çıkarılan kömürün ihtiyaç sahibi olan ailelerin kışlık yakacak gereksinimlerini karşılamak amacı ile hane başına 500 kg'den az olmamak şartıyla dağıtım yapmaktadır. Muhtaç ailelere yapılan yakacak yardımı programı sayesinde ülkemizde atıl vaziyette olan yeraltı kaynakları da ekonomiye kazandırılmakta ve bu sayede ulaşım sektörüne ve istihdama ciddi katkı sağlanmaktadır.

- Sağlık Yardımları / Tedavi Destekleri

Sağlık yardımı kapsamında; "yeşil kartı" olmayan ve "yeşil kart" ile faydalanılamayan tedaviler için kişilerin ödeme gücünü aşan sağlık giderleri ile sosyal güvencesi olmayan vatandaşların ilaç ve tedavi giderleri karşılanmaktayken 01.01.2012 tarihinde "5510 Sayılı Kanunun Genel Sağlık Sigortası" hükümlerinin yürürlüğe girmesiyle tüm bireylerin tedavi ve sağlık hizmet bedelleri Genel Sağlık Sigortası kapsamına

⁵³ <http://butunlesikportal.aile.gov.tr/moduller-2/yardimlar-modulu/>

⁵⁴ Arıöz Bozkuş, A. (2009) "Genel Esaslarıyla Türk Hukuku'nda Vakıf Müessesesi ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları", Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Yayınlanmamış Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara, s.102.

⁵⁵ A.g.e.

⁵⁶ Uçarcı, Refik Ali (2003) "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu ve Vakıflar", *Türk İdare Dergisi* , Sayı: 438, s. 49.

alınmıştır.⁵⁷ Sağlık yardımları kişilerin tedavi masrafları, sağlık ekipman gereçleri, faturalı sağlık destek ekipmanları vb. ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Vakfa başvuru yapan kişinin hastalığına, tedavisine ve talebine uygun olarak durumunu kanıtlayıcı belgesinin olması şartı aranmaktadır. Başvuru sonrası işlemler diğer yardımlarda olduğu gibidir.

- Eğitim Yardımları

Yoksul kesimde yer alan kişilerin eğitim imkânlarına erişebilirliğinin yetersiz olması nedeni ile eğitimde fırsat eşitliği söz konusu olmamakta ve yoksulluk nesilden nesle aktarılan bir durum olmaktadır. Sosyal yardım politikalarının etkili bir şekilde oluşturulmasında ve yoksulluk ile mücadelede başarılı olma noktasında eğitim faktörü kritik önemdedir. Bu amaç ile Fon kaynağından önemli bir destek ayrılmaktadır. "STK'lar" ilköğretimde ve lisede okumakta olan fakir ve yardıma muhtaç durumda olan ailelerin çocuklarının önlük, çanta, kırtasiye, ayakkabı gibi temel okul ihtiyaçlarını karşılamak adına eğitim yardımları yapmaktadır. 2003–2004 öğretim yılından itibaren Yükseköğrenim bursları Kredi ve Yurtlar Kurumu'na devredilmiş olduğundan STK'lar tarafından üniversite bursu verilmemektedir.

- Engelli Yardımları

Sosyal güvencesi olmayan engelli bireylerin topluma uyum sağlamasını kolaylaştıracak her türde araç gereç ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla yürütülen bir sosyal yardım türüdür. Yardım kapsamında engelli kişilere 3294 sayılı kanun kapsamında olmaları kaydı ile akülü engelli aracı, motorlu engelli aracı, tekerlekli engelli aracı, protez-cihaz vb. engelli araçları gibi yardımlar yapılmaktadır. Bu yardımların nakdi veya aynı olacağına Mütevelli Heyeti karar verir. Nakdi olması durumunda kişiden fatura ve ihtiyaca yönelik doktor raporu istenirken aynı olması halinde sadece doktor raporu vb. durum ispatlayıcı belge istenir.

- Özel Amaçlı Yardımlar

STK'ların işsizliğin ve yoksulluğun belirgin şekilde görüldüğü bölgelerde yaşlı, kimsesiz, engelli ve muhtaç durumdaki vatandaşlara "günlük sıcak yemek" verilmesi amacı ile aşevleri işletmesi bu kategoriye örnektir. Aşevinden yararlanacak kişiler 27.09.2008 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan "Vakıflar Yönetmeliği'nin 65'inci maddesinde şöyle belirtilmiştir.

1. "Sosyal güvencesi bulunmayan veya geliri net asgari ücret miktarından fazla olmayanlar aşevinden yararlanabilirler.
2. 1/7/1976 tarihli ve 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun gereğince aylık alanlar da aşevi hizmetinden yararlanabilirler". STK'lar aracılığıyla doğal afet, yangın, terör gibi sebeplerle mağdur olan vatandaşlara acil ihtiyaçları için çeşitli yardımlar yapılabilmektedir. Yardım kapsamında fon kurulunun 2017/7 kararı ile barınma yardımları yapılabilmekte ve afet kapsamında eşya, gıda gibi temel ihtiyaçlara yönelik yardımlar yapılmaktadır.

- İstihdama Yönelik Yardımlar

Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Projesi kapsamında geliştirilen "İstihdam Teşvik Modülü" ile birlikte, yardım alan hanelerdeki kişilerin çalışma durumları incelenmekte ve belirli kriterlere göre ilgili kişilere istihdam yaratma işlemleri sistem üzerinden yürütülmektedir. İstihdam teşviki kapsamında İŞKUR'a bildirilen kişiler İŞKUR tarafından yapılan iş teklifini kabul ettikleri takdirde, sigortaları 1 yıl süreyle AÇSHB tarafından ödenmektedir. Bu işlemin gerçekleşmesi için;

⁵⁷ A.g.e.

1. Kişi İŞKUR aracılığıyla yapılan iş teklifini kabul eder
2. İşveren kişiyi istihdam teşviki kapsamında işe aldığını SGK'ya bildirir.
3. SGK, İŞKUR'dan ve BSYBS yazılımı üzerinden kimin istihdam teşviki kapsamında işe alındığını ve son 1 yıldır yardım ödemesi aldığını teyit eder.
4. Teyit sonrası, kişinin SGK primleri AÇSHB tarafından karşılanır.

c. Proje Destekleri

2002 yılından itibaren çalışabilecek, üretebilecek durumda ve yoksulluk içinde olan işsiz bireylerin, toplum hayatında "aktif" ve "üretken" olarak yer almalarını hedefleyen proje destek programları yürütülmektedir. Proje destek programlarının amacı,

1. "Çalışabilir durumda bulunan fakir ve muhtaç vatandaşların kendi işlerini kurarak geçimlerini sağlamaları,
2. Yoksul vatandaşların sürdürülebilir gelire kavuşturularak doğrudan sosyal yardımların hedef kitlesi olmaktan çıkarılmaları,
3. Yoksulluk ve sosyal dışlanmaya maruz veya bu risk altında olan birey ve grupların ekonomik ve sosyal hayata aktif katılımlarının artırılması ve yaşam kalitelerinin yükseltilerek toplumsal dayanışma ve bütünleşmenin sağlanmasıdır".

- Gelir Getirici Proje Destekleri

Sosyo-ekonomik yönden yoksunluk içinde olan bireylerin toplumsal ihtiyaçlarını karşılamak, onları topluma entegre etmek ve ekonomik anlamda aktif üretken duruma geçirmek, sürekliliği olan bir gelire ulaşmalarını sağlamak amacı ile kentsel alanda iş yeri kurmak, kırsalda ise yörenin şartlarına uygun olacak sürekliliği olan faaliyet alanlarına yönelik "gelir getirici proje destekleri" yapılmaktadır. Gelir getirici projelerde kırsal ve kentsel iş alanlarında en çok 15.000 TL destek verilebilmektedir. Gelir getirici projeler geri ödemelidir. Ödemeler, ödeme yapılmayan ilk iki yıldan sonra, altı yıl altı eşit taksit şeklinde sekiz yıl faizsiz olarak düzenlenmektedir.

- Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi (KASDEP) Destekleri

"Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi" sayesinde ekonomik yönden desteklenmeye ihtiyaçları oldukları STK'lar tarafından tespit edilen "Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine" (en az 50-en fazla 100 üyeden oluşan) hayvancılık alanında destekler verilmektedir. Program ile kırsalda ekonomik ve sosyal yoksunluk içinde olan kişilerin ve ailelerin en uygun olan organizasyonla, gelir seviyesini yükseltme, istihdama katkıda bulunma, üretilen ürünler ile ilgili yerinde değerlendirme ve pazarlama alanlarında gerekli maddi ve teknik desteği zamanında ulaştırarak, kişilerin üretime katılmasını sağlamak ve üretimin sürekliliğini sağlamak hedeflenmektedir.

- Sosyal Hizmet Proje Destekleri

Fon kaynağı ile yoksulluk ve sosyal dışlanma veya bu risk altında bulunan kişilerin ve grupların sosyal ve ekonomik hayata aktif katılımlarının sağlanması, yaşam kalitelerinin yükseltilmesi suretiyle toplumsal dayanışma ve bütünleşmenin oluşmasına yönelik sosyal hizmet proje destekleri gerçekleştirilmektedir. Sokakta çalıştırılan/ yaşayan çocuklara, yaşlılara, engellilere, yoksullara, işsiz gençlere, korunmasız kadın ve erkeklere yönelik düşük maliyetli sosyal hizmetlerin yaygınlaştırılması amacı ile toplum merkezleri veya sosyal amaçlı merkezlerin kurulması ile mevcut durumda var olan merkezlerdeki programların çeşitlendirilmesi sosyal hizmet projelerinin amacını oluşturmaktadır.

- İstihdam Eğitimi Proje Destekleri

Yoksul kadınlara, işsiz gençlere, uygulanacak olan belirli süreli kurslar ile çeşitli teknik ve sosyal beceriler kazandırılması ve bu kişilerin daha nitelikli iş alanlarına kanalize edilmesi istihdam eğitimi projelerinin amacını oluşturmaktadır. 2008 yılı sonundan itibaren istihdama yönelik eğitim projelerinin İŞKUR'un görev alanına girmesinden dolayı bu projelerin İŞKUR iş birliğinde yürütülmesi hususunda STK'lar Genel Müdürlük tarafından yönlendirilmektedir (<https://ailevecalisma.gov.tr/sygm/programlarimiz/proje-destek-programlarimiz/>).⁵⁸ İstihdam konusunda STK'ların tespitleri ve çalışabilir durumda olan vakıftan yardım alan işsizleri yönlendirmeleri adına 17.02.2012 tarihinde "ASPB" ile "Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı" protokol imzalamıştır. Bu protokole istinaden BSYBHS'de istihdam bağlantı modülü açılmış, STK'lar bünyesinde bu bağlantı sayesinde çalışabilir işsizlerin tespiti ve yönlendirme çalışması başlatılmıştır.

- Geçici İstihdam Proje Destekleri

Toplunun ortak yararı için düzenlenecek çeşitli projelerde, kısa süreli olarak, ihtiyaç duyulan iş gücünün istihdam yoluyla karşılanması, muhtaç ve işsiz bireylerin çalıştırılması ve bu bireylerin kısa süreliğine de olsa kazanç sağlayarak aile ekonomisine katkı sağlaması geçici istihdam projelerinin amacını oluşturmaktadır.⁵⁹

- Toplum Kalkınması Proje Destekleri

Entegre bir yaklaşım ile birbirini destekleyici birden çok projenin aynı zamanda uygulamaya konması veya çeşitli çalışmalar ile eğitim içerikli veya sosyal hizmet projeleri ile gelir getirici projelerin birlikte uygulanabilmesini sağlamak "toplum kalkınması projelerinin" amacını oluşturmaktadır.

- Sosyal Konut Projesi

İnsanın en temel ve zaruri ihtiyaçlarından biri olan barınma ihtiyacının karşılanması ve insanca yaşam standartları çerçevesinde "barınma" imkânı sunulması amacıyla, "T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü" ile "T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı" (TOKİ) arasında imzalanan "Sosyal Konut" Yapım Protokolü ile "3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu" kapsamında yer alan sosyal güvencesi olmayan fakir ve muhtaç durumdaki vatandaşlara yönelik, geri ödemeli olarak yapılmakta olan projedir. Yoksul kişilerin barınma ihtiyacını karşılamaya yönelik konut yapımını (1+1 veya 2+1) içeren ve geri ödemeli olarak uygulanan Toplu Konut İdaresi Başkanlığı ile birlikte yürütülür.

- Genel Sağlık Sigortası

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası kanunun 60. Maddesine göre "Genel Sağlık Sigortası kapsamında olanlar; ikametgâhı Türkiye'de olan kişilerden; a) 4'üncü maddenin birinci fıkrasının;

- 1) (a) ve (c) bentleri gereğince sigortalı sayılan kişiler,
- 2) (b) bendi gereğince sigortalı sayılan kişiler,
- b) İsteğe bağlı sigortalı olan kişiler,
- c) Yukarıdaki (a) ve (b) bentlerine göre sigortalı sayılmayanlardır."

⁵⁸ A.g.e.

⁵⁹ Çoğurcu, Cemalettin; Güneş, Samet; Yeşilirmak, Umut İsmail; Biçer, Ersin; Kurnaz, Şebnem Avcı; Ortakaya, Ahmet Fatih; Dr. Kunduracı, Nevzat Fırat (2009) **Sosyal Yardım Alanında Yürütülen Çalışmalara İlişkin Değerlendirme Raporu**, Ankara, s.50.

Genel Sağlık Sigortası; kişilerin ilk olarak sağlığının korunmasını, sağlık sorunları ile karşılaşmaları durumunda ise gerekli olan harcamaların finansmanını sağlayan sigortayı, ifade etmektedir. Sağlık alanında yapılan reformdan önce hem sosyal güvenlik kuruluşları farklıydı hem de sigortalı kişiler yalnızca kapsamında oldukları sosyal güvenlik kuruluşunun sunduğu sağlık hizmetlerinden faydalanabilmekteydi. Sağlık hizmetlerine erişim hakkı herkes için eşit imkanlarda değildi. Genel Sağlık Sigortası ile kişilerin ekonomik durumuna ve isteğine bakmaksızın oluşabilecek hastalık riskine karşı, toplumda yer alan bütün fertlerin sağlık hizmetlerinden eşit, ulaşılabilir ve etkin bir şekilde yararlandırılması sağlanmaktadır.⁶⁰ "633 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri" Hakkında KHK'nin 11'inci maddesinin h bendinde "Sosyal yardıma hak kazanılmasında ve genel Sağlık sigortalısının tespitinde esas alınacak gelir tespit testlerine ilişkin usul ve esasları belirlemek bu testleri STK'larla iş birliği yaparak uygulamak" hükmü eklenmiştir.

⁶⁰ http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/gss_tescil_sureci

BÖLÜM 3: NİTELİKLİ SOSYAL HİZMET SUNUMU

Sosyal korumanın en önemli araçlarından birisi o ülkede sunulan sosyal hizmetler ve sosyal yardımlardır. Sosyal hizmetler, kamu, özel ve kâr amacı gütmeyen kuruluşlar tarafından toplum için sağlanan bir dizi hizmet olarak tanımlanabilir. Bu hizmetler, yetkin kurumlar yaratmayı, daha güçlü topluluklar oluşturmayı ve toplumsal adaleti ve fırsat eşitliğini teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

Nitelikli sosyal hizmet sunumu yaşam kalitesinin iyileştirilmesi ve tüm vatandaşlar için sosyal korumanın sağlanmasında çok önemli bir rol oynamaktadır. Avrupa Komisyonu nitelikli sosyal hizmet sunumunu akıllı ve sürdürülebilir bir sosyal yatırım olarak tanımlanmaktadır. Sosyal yatırım insanlara yatırım yapmakla ilgilidir. Sosyal yatırım insanların becerilerini ve kapasitelerini güçlendirmek ve onları istihdama ve sosyal hayata tam olarak katılmaları için desteklemek ve bu amaca yönelik tasarlanmış politikalar anlamına gelir. Temel politika alanları arasında eğitim, sağlık, kaliteli çocuk bakımı, iş arama yardımı ve rehabilitasyon (psiko-sosyal destek hizmetleri) yer almaktadır.⁶¹ Komisyon her vatandaşa ve özellikle de özel politika gerektiren gruplara verilmesi gereken sosyal hizmet alanlarını aşağıdaki gibi belirlemektedir:

- Erken yaş çocukluk eğitimi ve bakımı
- Kadınlar için eşit fırsatlar, sosyal koruma ve iş gücüne katılım destekleri
- Yaşlılar için bakım ve sosyal yardımlar
- Engelli vatandaşlar için bakım ve sosyal yardımlar
- Yoksullar için sosyal yardımlar
- Sağlıklı koşullarda barınma imkânı (toplu/sosyal konut)
- Eğitim ve istihdam hizmetleri⁶²

Sosyal Yatırım ayrıca nitelikli, sosyal içermeye dayalı ve kişiselleştirilmiş hizmetlerin rolünü de vurgulamaktadır. Bu bağlamda temel hedef;

- İnsanların becerilerini ve yeteneklerini geliştirmek,
- Fırsat ve kaynakları geliştirmek,
- Mevcut potansiyellerini keşfetmelerini sağlamak ve tüm yaşam boyunca kullanmalarına yardımcı olmaktır.

Sosyal hizmetlerin amacını aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz:

- Toplumsal yaşam içerisinde bireyin etkinliğine olanak tanımak,
- Bireyin kendi yaşamı ve kaynakları üzerinde denetim sahibi olmasına ve karar vermesine imkân vermek,
- Bireyin kendi gücü ve bağımsızlığı doğrultusunda üretkenliğini sağlamak,
- İnsanca hayat sürme ve kendini geliştirme şartları oluşturmak,
- Bireyin ve toplumun sorun çözme kabiliyetlerini artırarak yaşam kalitelerini yükseltmek, özgür ve mutlu bir hayat idame ettirmelerine yardımcı olmak şeklinde sıralanabilir.⁶³

3.1. STK'LARIN NİTELİKLİ HİZMET SUNUMUNDAKİ ROLÜ

Özel politika gerektiren gruplar için nitelikli sosyal hizmet sunumlarının tasarlanması ve uygulanmasındaki en önemli paydaşlardan birisi sivil toplum kuruluşlarıdır. Bu alanda çalışan sivil toplum kuruluşlarının hak temelli bir çalışma ekseninde farkındalık yaratma, toplumu bilinçlendirme, özel politika gerektiren gruplara ve ailelerine yönelik hakları konusunda danışmanlık sağlama ve savunuculuk yapmaları beklenmektedir.

⁶¹ <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1169&langId=en>

⁶² https://ec.europa.eu/commission/index_en

⁶³ Cılga, İ. (2004). Bilim ve Meslek Olarak Türkiye'de Sosyal Hizmet. HÜ. SHYO. Yay:016, Ankara, s. 32.

Bu amaçlar çerçevesinde sosyal hizmetler alanıyla ilgili yapılması gereken çalışmalara, uygulamalara, politika, proje ve hizmet modellerinin üretimine ve yürütülmesine katılmalı; mevzuatın geliştirilmesine katkı sağlamalı, kamu ve özel kesim ile iş birliği içinde bu hizmetlerin daha da iyileştirilmesine ve geliştirilmesine katkı vermelidirler.

3.1.1. Hak Temelli Hizmet Sunumu

Herhangi bir hizmet tasarlanırken bu hizmetlerden faydalanan kişiler ihtiyacı dikkate alınmalı ve hakları korunmalıdır. Hak temelli yaklaşıma göre hizmet sunumu, eylem veya hizmetlerin yerine getirilmesinde taraflar arası ilişkilerin insan hakları çerçevesinde ele alınması ve bir vatandaşlık hakkı olarak yerine getirilmesidir. Amaç hizmete konu tarafların hak ve yükümlülüklerinin insan hakları gözlüğünden bakarak ulusal ve uluslararası hukuk çerçevesinde bireylerin bu haklardan en iyi şekilde faydalanmasının sağlanmasıdır.

Hak temelli yaklaşım hak sahipleri adına düşünceli davranmak anlamına gelmemektedir. Hizmetlerden faydalananların hak sahibi olarak sosyal hizmet süreçlerinin tasarımı ve nasıl sunulacağı hakkında aktif olarak tartışmalara dâhil edildikleri merkezi olmayan katılımcı yaklaşımları gerektirir.

Seçenekler hizmetin asli unsurudur. Hizmetleri geliştirmeye dönük tüm kararlar ve stratejiler faydalanıcıların güçlendirilmesini hedeflemelidir. Hizmetlerin verimi ve etkililiği de yine faydalanıcılar ve yerel topluluklarla birlikte değerlendirilir. STK'lar özel politika gerektiren gruplara yönelik bu hizmetlerin hak temelli bir şekilde tasarlanmasında ve sunulmasında en önemli paydaşlardan birisidir.

3.1.2. Katılım ve Hizmet Sunumu Sorumluluğu

Kamu STK iş birliğinden beklenen daha nitelikli hizmet sunumu yoluyla özel politika gerektiren grupların ihtiyaçlarının daha verimli bir şekilde karşılanması olmalıdır. Böyle bir iş birliğinin çerçevesinin nasıl olacağı, kimlerin nereye kadar iş birliği yapacağı ve ne kadar sorumluluk üstleneceği aşağıdaki 3 faktöre bağlıdır:

- Uygulama gücünün sivil toplumla paylaşımı;
- Sunulan hizmetlerin niteliğini artırmak için hak sahiplerinin ve tüm diğer paydaşların sürece katılımı;
- Karşılıklı sorumlulukları belirleyici yasal çerçevenin çizilmesi.

Kamu sivil toplum ilişkisi doğası gereği karmaşıktır ve daha iyi bir yönetim için iş birliğinin çerçevesi taraflarca doğru anlaşılmalıdır. Buradaki temel soru tarafların iş birliğinden ne anladığıdır.

3.2. KAMU SİVİL TOPLUM İŞ BİRLİĞİNDE YÖNETİŞİM

19. yüzyıldan itibaren endüstrileşmeyle birlikte karmaşıklaşan kurumsal yapılar ve iş süreçlerinin çeşitlenmesi ve iş bölümüyle birlikte karşılıklı yardımlaşmayı temel alan iş birliği kavramını doğurmuştur.

Kavram bireylerin, grupların, kurumların dâhil olduğu başkalarıyla birlikte çalışma sürecini ifade eder. Zor şartların üstesinden gelebilmek için emek ve iş gücünün bir araya getirilmesi söz konusudur. Hizmet ve iş süreçlerinin pratik gerçekleri üzerinden güven ilişkisinin nasıl tesis edileceğiyle ilgilidir ve samimiyet açısından ikiye ayrılır: Gerçek anlamda iş birliği ve kozmetik iş birliği. İkisi arasındaki fark, uygulama gücünü paylaşmak veya paylaşır gibi yapmakla ilgilidir.

Genel olarak iş birliğine daima olumlu anlam yüklenir. İş birliğinin faydalı olduğu varsayılır ve yaratıcı dönüştürücü özellikleri nedeniyle birlikte çalışma özendirilir. Birlikte çalışarak bazı çıktılar ve sonuçlar elde edilmesi amaçlanır. Çoğu durumda iş birliği istenmeyen sonuçları bertaraf etmek ve yapılan işten en üst seviyede fayda elde etmek için tercih edilir.

İş birliğinin nasıl koordine edileceği önemlidir. Hizmetlerin koordinasyonu ve iş birliği birkaç boyutu içerir.

- Birlikte çalışma taraflar arası müşterek çıkarları kollamak, tutarlık ve faaliyetler arası uyum için iş birliği yapmayı gerektirir.
- Birlikte çalışma, hazırlık yapma, müzakere etme, belli konularda ödünler vererek anlaşmaya varma, mübadele (değiş-tokuş) gibi faaliyetleri içeren derinlemesine bir süreçtir.
- Birlikte çalışma gözetim, denetim, kontrol, merkezi koordinasyon ve kolektif düşünme gibi süreçleri içerir.
- Birlikte çalışma sizin dışınızdaki diğerlerinin katılımını teşvik etmek ve uyum göstermelerini sağlamak için yeri geldiğinde güç kullanma, zorla yaptırım, sonuç elde etmeye dönük hareketler, görüşlerini veya tercihlerini dayatma gibi süreçleri içerebilir.
- Nihai olarak birlikte çalışma, çeşitli projeler, kararlar, kurumsal hedefler veya stratejik amaçların başarılmasında içsel motivasyon, kişisel bağlılığı kapsar.

Gerçek hayatta iş birliği farklı yönleriyle deneyimlenebilir. İnsanlar birlikte çalışmayı karşı tarafın algıladığından taban tabana zıt görüşlerle algılayabilirler. Bu algıya etki eden üç boyut vardır:

- *İş birliğinin derecesi:* Nereye kadar iş birliği?
- *İş birliğinin ardında yatan güdü, motivasyon ve bağlam:* Neden iş birliği?
- *İş birliği zamanlaması:* Ne zaman iş birliği?

İş birliği süreci; kurumlar arası yerel toplulukların sürece katılımı gibi verimli sonuçlar elde edilmesini sağlayacak daha iyi politikaların geliştirilmesi ve kaynakların verimli kullanılmasına nasıl hizmet edecektir. Tüm bu detaylar ne zaman ve nasıl iş birliği yapılması gerektiğiyle ilgilidir. Bazı politikalar iş birliğini gerektirirken bazı politikalar yalnız hareket etmeyi gerektirebilir. Özetle ne zaman iş birliği yapılması doğrudur?

İş birliğinin derecesi	Faaliyetlerin içeriği
En Üst seviye: Kurala dayalı (kurallı) iş birliği;	Aktörler arası dönüştürücü etkileşim; karşılıklı bağlılık ve yetkilendirme; karşılıklı iş birliği, fikir birliği için çaba harcanır; kamu ve STK'lar arası koalisyon
Orta Yüksek seviye: güçlü düzeyde kurala dayalı iş birliği	Paydaşların kararlara veya politika süreçlerine ve uygulamalarına daha güçlü katılımı; karar verme yetkisinin devredilmesi
Orta seviye: Karşılıklı girdi ve destek sağlama	Kurumlar arası danışma ve iş birliği için biçimsel açıdan yükümlülüklerin yerine getirilmesi, faaliyetlere karşılıklı katılım gösterme, ortak finansman girişimleri
Orta-Düşük seviye: Herhangi bir işi başarmak için operasyonel iş birliği.	Ortak üretim ve hizmet sunumu: Hizmetlerin iyileştirilmesinde teknik seviyede iş birliği karşılıklı yükümlülüklerin yerine getirilmesinde birbirine destek olma, vatandaşlara doğrudan danışma, eldeki verilerin sistemli bir şekilde değerlendirilmesi
En Düşük seviye: Sınırlı sayıda operasyonel düzenleme	Karşı tarafa danışarak çeşitli düzenlemeler yapmak, geri bildirim toplantıları, insanların ihtiyaçları hakkında veri toplama

Aşağıdaki tabloda iş birliğinin gerçekleştiği çeşitli bağlamlarda ortaya çıkabilecek farklı olasılıklar verilmiştir. Bir diğer ifade ile iş birliğinin gerçekleştirme hedefi farklı iş birliği seçenekleri ve olasılıklar doğurabilir.

Hedef ve Bağlam	Seçenekler ve Olasılıklar	
Güç boyutu	Zorlayarak zorunlu iş birliği	İş birliği için ikna yoluyla gönüllük
Yükümlülük boyutu	Konunun özünü kapsayan anlamlı iş birliği	Anlamsız ve kozmetik iş birliği
Kültürel içselleştirme boyutu	İş birliğine felsefi anlam yüklemek, birlikte çalışma kültürünü geliştirmesi	İş birliğini gerekli durumlarda kullanılabilecek bir araç olarak görmek, bir çalışma biçimi olarak iş birliğini önemsememek
Stratejik boyutu	Fayda ve olumlu sonuçlar getirecek nedenlerden ötürü iş birliği yapmak	Olumsuz durumları önleyici tedbirler almak için iş birliği yapmak
Araç ve sonuç boyutu	İş birliğini bir araç/süreç olarak görmek ve yasal bir gereklilik olduğu için yerine getirmek	Bir çıktı veya sonuç olarak iş birliği yapmak, sonuçların diğerleriyle paylaşımı
Hedef boyutu	Karşılıklı olarak paylaşılan niyet ve hedefler; mutabakata dayalı stratejiler ve çıktılar	Rekabete dönük hedefler; İş birliği için kendine has nedenler
Görünürlük ve farkındalık boyutu	Aleni iş birliği; iş birliği bilinci yüksek	Sahne arkası, gizli iş birliği, iş birliği bilinci düşük
Problem odaklı boyut	Basit sorunların üstesinden gelmek için iş birliği yapmak, amaçları ve sorumlulukları belirlemek	Olumsuz sonuçlanabilecek problemlere karşı küçümseyici tavır ve çözümler sergileyerek iş birliği yapmak

Sektörler arası iş birliği nasıl sağlanacaktır? Daha iyi hizmet sunumu için paydaşların ve piyasadaki hâkim oyun kurucuların iş birliği için zaman ve nakit çaba harcamaya niyetleri var mı? Kamu tarafı böyle bir iş birliğine hazır mı ve toplumla anlamlı bağlar kurmakta mıdır? Ya da tam tersi yerel topluluklar kamu ile veya kendi aralarında iş birliği yapmayı gerçekten istiyorlar mı?

Topluluk kavramı da yeterince açık değildir. Her yeni projede veya hizmetin geliştirilmesinde yerel toplulukların sürece katılmasına önem atfedilir ama bu toplulukları kimlerin temsil ettiği her zaman açık değildir. Bir başka deyişle bunlar kendileri için mi yoksa temsil ettikleri topluluk için mi konuşmaktadırlar. Temel soru şu olmalıdır: Kiminle çalışmak doğrudur ve neden?

Herkes kamu için tüm iş birliği çalışmalarının etkili bir şekilde yürütülmesi gerektiğinde hemfikirdir. Fakat bireylerin yetki ve sorumlulukları düşünüldüğünde bu iş birliğinin anlamlı bir şekilde yönetilmesi gerekecektir. Burada iki soru ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi toplum ve kamu yararı için karar verme süreci nasıl sürdürülecektir? İkincisi ilgili sektörde yer alan oyun kurucu kurum ve kuruluşlar arasında denge nasıl korunacaktır?

Birçok yönden iş birliği yönetim bizi ağ oluşturmaya dayalı yönetim dünyasına ve ağlar tarafından yönetmeye götürür; iş birliği; politika yapma, uzlaşma ve mutabakattır ve bunların baskın örgüt kültürü haline gelmesidir. Ağ tabanlı örgütlenme olarak adlandırılacak yenilikçi bir model, dijital çağda geleneksel organizasyon modeline bir alternatif oluşturmaktadır. Ağ tabanlı organizasyonlar geleneksel olanların aksine büyümeye (organizasyon yapısının genişlemesi) değil görevlerine odaklanmaktadır. Dijital iletişim ve yönetim araçlarını etkin olarak kullanarak kendilerini bir sosyal ağ içinde konumlandırmaktadırlar. İşin yaptıkları en iyi bölümüne odaklanıp, geri kalanı ağa devredilmektedir. Bunu yaparken de işi mümkün olan en basit hâline indirgemeye çalışmaktadırlar.

İş ağı devretmek; işteki rolleri belirlemek, bu rollere uyan kişi ve kurumları bularak koordine etmek, ağdaki diğer kişi ve kurumlara işin diğer parçaları hakkında bilgi vermek, fikirleri ve kaynakları paylaşmaktır. Bu açıkça iş birliğini temel alan bir organizasyon yaratmaktır. Ağ tabanlı organizasyonlar, kâr amacı gütmeyen, sivil toplum örgütleri, kooperatifler ve sosyal girişimler için ise çok daha verimli bir model olabilir. Çünkü bu organizasyonlar, katılımı teşvik etmek, şeffaflık, cevap verilebilirlik gibi niteliklere var oluşları gereği sahip olmalılar. Bir kişinin ya da kurumun malı değil, kamunun sahip olduğu örgütler oldukları için, sosyal ağları ile katılım ve şeffaflık hedefli bir ilişki olmak durumundalar. Katılım, sadece örgüt üyelerinin değil, örgüt dışındaki paydaşların da karar süreçlerindeki rolü ve etkisidir. Bir örgüt karar ve iş süreçlerine ne kadar çok ve çeşitli paydaşını dâhil edebiliyorsa o ölçüde katılımcı ve şeffaftır.⁶⁴

3.2.1. Hizmet Odaklı İş Birliği

Ülkelerin sosyal refah politikaları gün geçtikçe değişmektedir. Özellikle AB'de sosyal refah politikaları kişilerin temel ihtiyaçlarını karşılayan sadece devletin üstlendiği sosyal koruma hizmetlerinden uzaklaşarak bu kişilere sosyal yatırım yapma anlayışıyla bu gruplara yönelik hizmetlerin yerine getirilmesindeki sorumluluğun özel sektör ve STK'lar ile paylaşılması için iş birliğine gitmektedir.

Kamu sivil toplum iş birliğinde STK'ların, sosyal politikalar alanında politika oluşturma, uygulama ve kaliteli hizmet sunumuna yönelik stratejiler, eylemler açısından çeşitli eksiklikleri olduğu, mevcut durum analizlerinde nedenleriyle ortaya konulmaktadır. Bu analizlerde yer alan nedenler, bir yandan STK çalışmalarının kurumsal bir bakış açısından tanınmaması ve iş birliği sırasında bilgi, deneyim ve

⁶⁴ <http://ozgurkurtulus.com.tr/creating-a-social-culture/>

becerilerinin sınırlı olması, diğer yandan STK'ların özellikle temel yönetim ve programlı hizmet sağlama ile kaynak sağlama/ değerlendirme hususlarındaki düşük kapasiteleri olarak ifade edilmektedir.⁶⁵

STK ve kamu iş birliği, devlet için STK'ların uzmanlık ve kapasitesini kullanabilme, STK'lar için ise ihtiyaç duydukları finansmanın temini anlamına gelir. STK ve kamu arasındaki iş birliği aynı ve nakdî akışlar (hibeler, sözleşmeler, tesisler, aynî mal ve hizmetler), düzenlemeler ve sorumluluklar içerir. İş birliği farklı şekillerde gerçekleşebilir. STK ve kamu iş birliğinin anlamı ve büyüklüğü örgütün türüne (büyük yardım kuruluşları, küçük yardım birlikleri vs.), faaliyet alanına (sosyal hizmetler ya da uluslararası kalkınma) ve dahil olunan devlet kademesine (ulusal veya yerel düzey) göre değişir. Aşağıdaki tabloda Kamu-STK iş birliğinin her iki tarafa sağlayabileceği faydalar gösterilmiştir.

Kamu – STK İş Birliğinin Tarafra Sağladığı Faydalar⁶⁶

	Kamu	STK
Faydalar	* Daha kaliteli hizmet sunumu * Diğer önceliklere, özellikle de en kırılgan kesimlere, fonların yeniden tahsisi * Hizmet sunumu ve araştırma için araç ve tekniklerin elde edilebilirliği ve daha fazla fırsat * Karşılıklı güçlerden öğrenilen yaklaşım ve yönetim tarzının değişimi * Gelişen program etkililiği * Daha büyük program sürekliliği	* Toplumsal problemlere karşı cevap vermede artan imaj * Takım motivasyonu (sosyal olarak dahil olan kurumlar) * Paylaşılan riskler ve sonuçlar * Ulusal kalkınma gündeminde etki * Devlet tarafından işletilen medyadan alınan tanıtım * Ticari hizmetlerde bulunan STK kârlılığında artış * Kazanılan rekabetçi avantaj

- 1. Rutin hizmetler:** Bu grupta yer alan hizmetler olağan hale gelmiş hâlihazırda devam eden hizmetlerdir. Bu hizmetlerin STK'lara devredilmesi bir seçenektir. Böyle bir durumda önceden belirlenmiş standartlara göre bu hizmetlerin dıştan kaynaklanmasından bahsedilebilir. Böyle bir seçenekte; kamu denetleyici rolünü üstlenir.
- 2. Yenilikçi (progressive)/ ilerlemeye dönük hizmetler:** Bu tür hizmetler henüz uygulamada olmayan ya da daha önce yapılmamış hizmet türleridir. Bir proje veya pilot uygulama şeklinde tasarlanabilir, doğruluğu ve etkililiği deneyimlendikten sonra sürekli hizmetlere dönüştürülebilir. Bu tür hizmetler projeler halinde uygulanmaktadır.

⁶⁵ Motamed-Afshari, B., Erdoğan, E., Beştepe, A. (2016) STK Paydaş Raporu, S. 7

⁶⁶ A N Zafar Ullah, James N Newell, Jalal Uddin Ahmed, M K A Hyder, Akramul Islam, Government-NGO collaboration: the case of tuberculosis control in Bangladesh, *Health Policy and Planning*, Cilt 21 (2), s. 148

3.2.2. STK'ların Donör ve Sponsorlarca Finansmanı

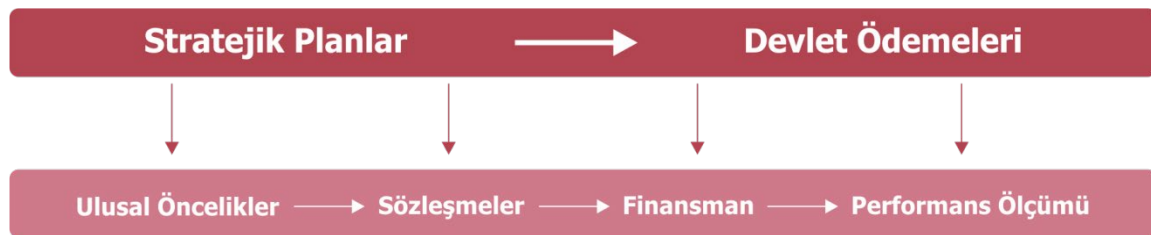
Sivil toplum için en önemli sürdürülebilirlik endişesi hizmetlerin finansmanı ve kaynak bulma zorluğudur. Hibe gibi fonlama kaynakları azaldıkça STK'lar yeni gelir elde etmekte zorlanmaktadır. Bu bakımdan iyi bir fonlama stratejisi ve etkili bir finansal planlama sistemi sürdürülebilirlik için elzemdir. Mevcut fon kaynakları çeşitlendirildikçe finansal sürdürülebilirlik artmaktadır. STK'lar için bu çeşitliliği sağlamak sadece hibe bulmaya çalışmaktan çok daha önemlidir.⁶⁷

Özel politika gerektiren herhangi bir grup için hizmetler tasarlamak ve bu hizmetleri STK çatısı altında sunmak önemli bir amaç gibi görünse de bazı STK'lar bu önemli amacın ardına saklanarak hizmetlerin yerine getirilmesi için finansman sağlayan kurum ve kuruluşların iyi niyetini ve beklentilerini suistimal edebilmektedir. Unutulmamalıdır ki, hizmetten sadece özel politika gerektiren gruplar faydalanmamaktadır. Hizmetin odağındaki sorundan etkilenen tüm diğer paydaşlar da (bu paydaşlara donör ve sponsorlar da dâhildir) hizmetten memnun olması gereken taraflar olarak kabul edilmelidir.

Finansman stratejisi aşağıdaki konulara öncelik vermelidir:

- Bağışçılar, önceliklerini ve kısıtlarını tanımak,
- Potansiyel destekçileri, önemli kişileri ve ağları tanımlamak,
- Güvenilir ilişkiler kurmak,
- Bağışçıların politika önceliklerini dikkat almak,
- Bağışçı politikaları hakkında geniş bir arka plan geliştirmek,
- İletişimi donör önceliklerine uyacak şekilde yönlendirmek,
- Bağışçılarla çalışmaya ve mevcut komisyonlara dâhil olmaya çalışmak,
- Kilit kişilerle düzenli iletişim kurmak.

3.2.3. Stratejik Planlama ve İş Birliğinin Çerçevesi

Kamuda kaynak yönetimi 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol kanununa göre düzenlenmektedir. Kanunun amacı 1. maddede şöyle açıklanmıştır:

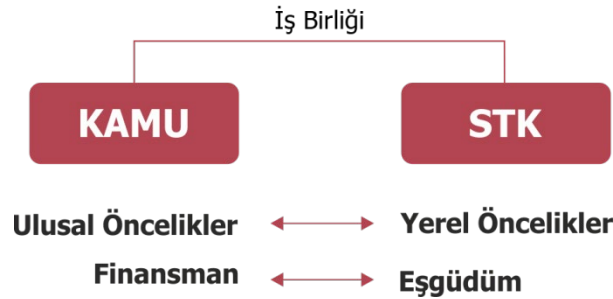
⁶⁷ Hailey, John., Salway, Mark. (2016). New routes to CSO sustainability: the strategic shift to social enterprise and social investment, ss. 582-583. (https://www.cass.city.ac.uk/_data/assets/pdf_file/0008/419426/1.-Cass-CCE-Hailey-and-Salway-New-Routes-to-CSO-sustainability.pdf)

"Kalkınma planları ve programlarda yer alan politika ve hedefler doğrultusunda kamu kaynaklarının etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde elde edilmesi ve kullanılmasını, hesap verebilirliği ve malî saydamlığı sağlamak üzere, kamu malî yönetiminin yapısını ve işleyişini, kamu bütçelerinin hazırlanmasını, uygulanmasını, tüm malî işlemlerin muhasebeleştirilmesini, raporlanmasını ve malî kontrolü düzenlemektir".⁶⁸

Buna göre, tüm kamu idareleri stratejik plan hazırlamak zorundadır. Kurumlar kendi dönemsel amaçlarının ve hedeflerinin ne kadar başarıldığını gösteren önceden saptanmış performans göstergelerine göre hareket etmektedirler.

STK'ların politika oluşturma sürecine nasıl dâhil edileceğine ilişkin genel iş birliğinin sağlanmasının yanı sıra, farklı alanlarda STK uzmanlığı ve iş birliğini desteklemeye yönelik belirli mekanizmaların dikkate alınmasında bu stratejik planlar büyük önem taşımaktadır.⁶⁹ Stratejik plana göre iş birliğinin çerçevesi protokol veya sözleşmeler yoluyla tarif edilir.

i. Öncelikler ve Eşgüdüm

Bir hizmetin etkililiği veya bir projenin gücü yerel ve ulusal öncelikleri isabetli bir şekilde ele almasına bağlıdır. Bu öncelikler çeşitli toplulukların ve dezavantajlı grupların ihtiyaçlarını temsil etmektedir. Yerel ve ulusal öncelikleri doğru okuyabilmek, sorundan dolayı veya doğrudan etkilenen kişi ve kurumların desteğinin alınmasında önemlidir. Zira bu, paydaşların katılım gerekçesini oluşturur.

Katılım ise, değişimin itici gücüdür ve aynı zamanda ortadaki sorunlardan doğrudan etkilenen insanların nasıl bir değişim öngördüklerini belirleyip, gerekli kararları alabilmeleri için onlara izin vermenin demokratik yoludur.⁷⁰

Eşgüdüm ise hangi önceliğin kimler tarafından nasıl ele alınacağıyla ilgilidir. İyi bir iş bölümü eşgüdüm ile mümkün olabilir.

⁶⁸ Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu, 2003, <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5018.html>

⁶⁹ Motamed-Afshari, B., Erdoğan, E., Beştepe, A. (2016) STK Paydaş Raporu, S. 16

⁷⁰ Smith, M. L. and K. M. A. Reilly (eds) (2013) Open Development: Networked Innovations in International Development. Cambridge, MA and London: MIT Press S. 58

3.2.4. İzleme ve Değerlendirme

İzleme ve değerlendirme, hizmet çıktılarını değerlendirmenin yanı sıra sürekli iyileştirme temelinde yürütülmelidir.

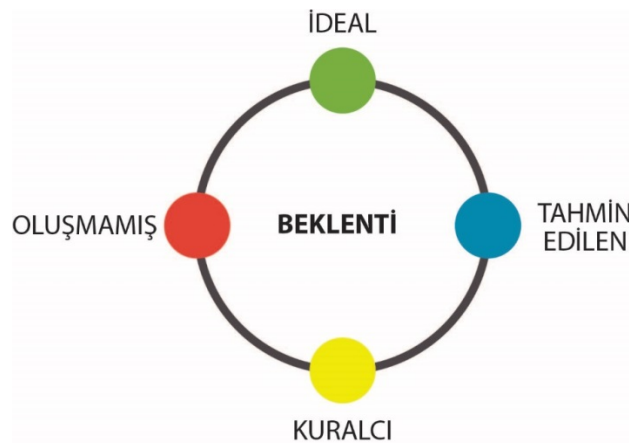
1. Sürekli iyileştirme varsayımlara değil uygulama gerçeklerine dayanmalıdır.
2. Sorunların çözümünde ve tedbirlerin alınmasında proaktif olunmalıdır. Sorun gerçekleşmeden önce harekete geçmek önemlidir.
3. İzleme değerlendirme doğru ve yanlışla mevcudun sürdürülmesine değil olması gerekene odaklanmalıdır.
4. İzleme değerlendirme mükemmeli yakalamak için küçük adımları düzeltmeye odaklanmalıdır. Düzeltme girişimleri düzenli tekrarlar yoluyla hizmet sürecinin adapte edilmesi şeklinde planlanmalıdır.
5. Her hata diğerlerinden gizlenecek şey yerine bir çözüm girişimi için ilham kaynağı olarak değerlendirilmeli ve taraflarla paylaşılmalıdır.
6. İzleme değerlendirme sürecine herkesin katılımı özendirilmeli ve katkı sağlaması için kişilere yönetsel güç verilmelidir.
7. Sorunların etrafında dolaşmak yerine köküne inmeye çalışılmalıdır.
8. Maliyet azaltmak ve küçük iyileştirmeler yapmak için yaratıcılık teşvik edilmelidir.
9. Sürekli iyileştirme bir kural haline getirilmelidir.

3.2.5. Deneyim ve Beklentiler

Beklentiler

Beklentiler insan zihninde oluşur ve insanlar gerek duydukça bir kişi, kurum veya hizmet karşısındaki beklentilerini gözden geçirirler. Sosyal hizmete ilişkin beklenti kişinin hizmetten nasıl bir deneyim beklediğiyle ilgilidir. Bireyin beklentilerine deneyimleri ve kişinin içinde yaşadığı topluma özgü genel kabuller yön verir.⁷¹

4 çeşit beklenti söz konusudur:

- **İdeal Beklenti:** Bireyin o hizmete ilişkin en iyimser beklentisidir.
- **Tahmin Edilen Beklenti:** Kişi hizmeti az çok tahmin eder. İdeal beklentiye göre kişinin umdukları daha düşüktür. Kişinin hizmete olan bakış açısı daha gerçekçidir.

⁷¹ Hills, R., & Kitchen, S. (2007). Toward a theory of patient satisfaction with physiotherapy: Exploring the concept of satisfaction. *Physiotherapy theory and practice*, 23(5), 243-254.

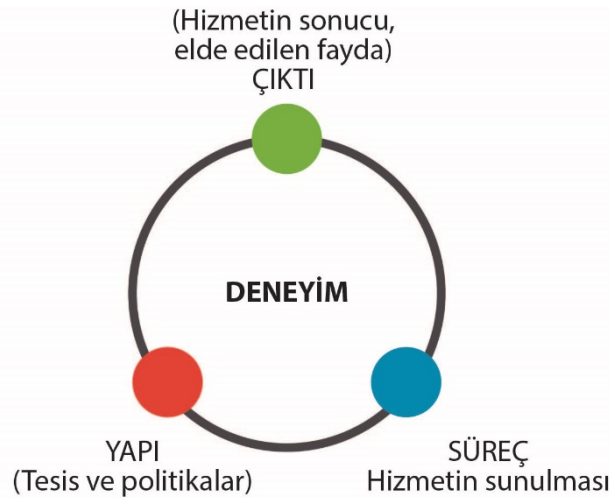
- **Kuralcı Beklenti:** Kişinin içinde bulunduğu toplumun genel kabullerini ve kurallarını esas alır. Kişi bu kurallara göre o hizmetten yararlanıp yararlanmayacağına dahi karar verebilir. Bu tür beklentiler bireyin etnik ve sosyo-kültürel altyapısından beslenir.
- **Oluşmamış Beklenti:** Bireyin hizmet hakkında önceden bilgi ve deneyimi olmadığından kişinin zihninde hizmetten memnun kalıp kalmayacağına dair net düşünceler yoktur ve nasıl bir hizmet alacağına ilişkin beklentiler henüz oluşmamıştır.⁷²

Sağlık hizmetlerine kıyasla toplumun önemli bir bölümünün sosyal hizmetlerden faydalanmak için herhangi bir nedeni yoktur. Bu durum göz önüne alındığında pek çok insanın sosyal hizmetlerle ilgili oluşmamış veya kuralcı beklentiler taşımaları muhtemeldir. İnsanın beklentileri sabit değildir ve deneyimle revize edilmektedir.⁷³

İnsanların beklentileri karşılanırsa veya sunulan hizmetler bireyin beklentilerini aşarsa bireyin tatmin olacağı varsayılır. O halde bir hizmetten ilk defa faydalanan birisinin o hizmetten son derece memnun olması normaldir, zira herhangi bir beklenti söz konusu değildir. Ne var ki, beklenti ve deneyimin tatmin üzerindeki etkisi her zaman bu kadar basit değildir. Bu konuda, kültürel etkenler ve önyargılar ve hizmet deneyimine dâhil olan tüm kişi ve kurumların tutumları birlikte ele alınmalıdır.

Deneyimler

Hizmetler tarafsız (objektif) özelliklere göre değerlendirilir. Örneğin, bekleme süreleri, çalışan personelle etkileşim vb. deneyim ise bu özelliklerin beklentilerle kıyaslanmasıdır. Üç tür deneyim söz konusudur:

Yapı: Hizmetin kurumsal/örgütsel boyutunu ifade eder. Örneğin, tesisler, hizmet politikası, binanın kolay ulaşılabilirliği.

Süreç: Sosyal hizmetin nasıl sunulduğunu ifade eder. Personelin tutumu ve becerileri, hizmetin zamanlaması ve süresi, evde bakım hizmeti vb.

Çıktı: Sunulan hizmetin sonucunu, elde edilen faydayı ve dolayısıyla tatmini ifade eder. Örneğin, aynı nakdi yardımlar.⁷⁴

⁷² Thompson, A. G., & Sunol, R. (1995). Expectations as determinants of patient satisfaction: concepts, theory and evidence. *International journal for quality in health care*, 7 (2), 127-141.

⁷³ A.g.e.

⁷⁴ Donabedian A. (1980) "Explorations in quality assessment and monitoring" Griffith JR et al, der. *The definition of quality and approaches to its assessment* içinde Ann Arbor, niversity of Michigan, Health Administration Press.

Deneyimin bu üç boyutundan herhangi bir farklı hizmet türlerinde ön plana çıkarak bireyler için farklı açıdan önem arz edebilir. Örneğin;

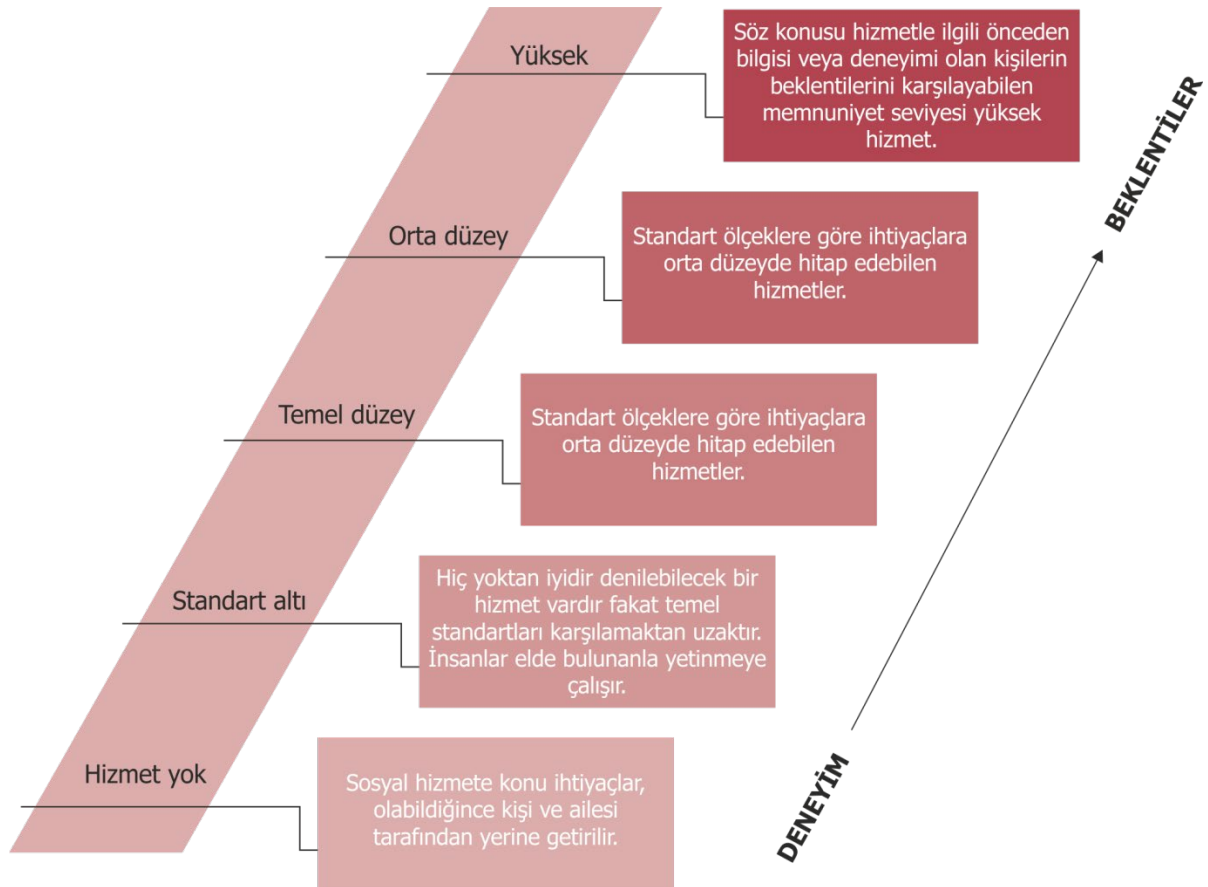
- Kimi kullanıcılar için evde bakım hizmeti, süreç olarak, çıktıdan daha önemli olabilir;
- Kimileri için sosyal yardım miktarı (çıktı) başvuru sürecinden daha önemli bulunabilir;
- Kimi danışanlar uzmanlar tarafından ciddiye alınmayı daha memnuniyet verici bulabilir;
- Kimileri ise sosyal yardım alsalar bile çok fazla beklemedikleri için hizmetten memnun kalmazken bazıları da, tam tersine, çok fazla beklemeyi göze alabilirler çünkü elde edecekleri sonuç onlar için beklemeye değerdir.

Deneyim ve beklentilerin oluşmasında STK'ların en önemli görevi bu hizmetlerin kamu tarafından verilmesi için savunuculuk yapmak, bu grupların ihtiyaçları konusunda farkındalık yaratmak ve var olan hizmetler konusunda bu grupları bilgilendirmektir.

3.3. HİZMET SEVİYELERİ

Bir hizmetin başarısı o hizmetin öz nitelikleri ile bu nitelikler karşısında kullanıcıların memnuniyetidir. Engelli bir çocuğun her gün yıkanması veya haftada bir yıkanması arasında hizmet olarak elbette fark vardır. Kullanıcıların faydalanacakları hizmetin özniteliklerini bilmeleri beklentilerine şekil verir. Bu öz nitelikler genellikle hizmetin nitelik, nicelik, güvenilirlik, kullanılabilirlik ve erişim olarak ifade edilmesidir.

Hizmet seviyeleri "hizmet yok" seviyesinden başlayarak "yüksek hizmet"e kadar beş aşamadan oluşur.

Hizmet yok aşaması kişinin kendi başının çaresine baktığı güvensiz ve onaylanmamış hizmet türüdür. Böyle bir hizmet olsa bile kişi bu hizmetten haberdar da olmayabilir ya da hizmete erişemeyebilir.

Sunulan hizmetin seviyesi ve sürdürülebilirliği arasında genellikle karşılıklı bir ilişki vardır. Bir hizmet beklentileri karşılıyorsa, kullanıcılar genellikle hizmeti talep eder ve gerekli durumlarda ödeme yapmaya bile daha istekli olurlar. Ancak, daha yüksek bir hizmet seviyesi sağlama maliyetleri normalde daha yüksektir ve insanların ödeme kapasitesinin ötesine geçebilmektedir. Sosyal hizmet ile sürdürülebilirlik sorunları genellikle finansal açıdan hizmetin alt seviyelere kayması şeklinde kendini gösterir. Kamu desteği azaldığında veya hizmet maliyetleri arttığında hizmet kalitesi doğal olarak aşağı seviyelere doğru bir seyir izleyecektir.

Kaliteli Hizmet Sunumu İlkeleri

HİZMET İLKESİ 1: Hizmetin kullanılabilirliği

1. Kullanıcılara geniş bir hizmet yelpazesinden yararlanabilme olanağı sunmak;
2. Kullanıcıların ihtiyaçlarına cevap verebilecek hizmetler tasarlamak;
3. Kullanıcıların kendisine ve ailesine en yakın yerdeki hizmetlerden uygun olanları seçebilme özgürlüğü vermek,

YÖNERGELER

- Sunduğunuz hizmetlerin bireysel tercihleri dikkate alacak şekilde çeşitlendirildiğinden emin olun.
- Kullanıcı ihtiyaçlarını dikkate alacak deneyim ve beklenti değerlendirmelerini yaptıktan sonra hizmetleri tasarlayın.
- Hizmetlerin nerede sunulacağı konusunu tartışın. Ulaşım kolaylığı sağlayın. Ulaşım sorunlarını dikkate alarak uygun hizmetlerden faydalanabilme olanağı sunun.
- Örneğin kadınlar için bir meslek kursu planlıyorsanız kadınların çocuk bakımı gibi sorumluluklarını göz önünde bulundurarak planlama yapın. Çocuklar için bir oyun odası tasarlamak kadınların kursa katılımını kolaylaştıracaktır.

HİZMET İLKESİ 2: Hizmetin erişilebilirliği

1. İhtiyaç duyabilecek herkes için hizmetler kolayca ulaşılabilir olmalıdır.
2. Mevcut hizmetler ve hizmet sağlayıcılar hakkında tarafsız bilgi ve tavsiyeler tüm kullanıcılar tarafından erişilebilir olmalıdır.
3. Engelli bireyler için ulaşım olanakları da dikkate alınarak hizmet sunulan fiziki çevre sağlanmalı; bilgi ve iletişim araçları buna göre düzenlenmelidir.

YÖNERGELER

- Hizmetlerin tüm hedef gruplarınız için erişilebilir olduğundan emin olun.
- Bilgilendirme araçları ve iletişim kanallarını kullanarak hizmetlerinizi ve kendinizi tanıttın. Bu bilgileri tarafsız olarak sunduğunuzdan emin olun.
- Engelli dostu tasarım yapın. Ulaşım, fiziksel olanaklar ve iletişim araçları açısından erişilebilirlik konularını dikkate alın.

HİZMET İLKESİ 3: Ücretsiz veya makul fiyat

1. Sosyal hizmet evrensel erişim ilkesine göre verilmelidir. İhtiyacı olan herkes bu hizmetlerden faydalanabilmelidir.
2. Sunulan hizmetler bu ilkeye göre ya ücretsiz olmalı ya da makul bir fiyat üzerinden verilmelidir.

YÖNERGELER

- Mümkün olduğunca hizmetleri ücretsiz sunun.
- Ücret veya katkı payı gereken durumlarda talep edeceğiniz bedelin kullanıcılar tarafından karşılanıp karşılanamayacağını araştırın. Gerekirse bu saptamaları yapmak için kullanıcı görüşlerine başvurun.
- Katkı payının bir başka paydaş veya kuruluş tarafından karşılanıp karşılanamayacağını araştırın.
- Hizmetlerinizin ücretsiz olduğunu veya belirli bir oranda ücret alındığını kullanıcılarla paylaşın.

HİZMET İLKESİ 4: Kişi odaklı hizmet

1. Sosyal hizmetler her bireyin değişen ihtiyaçlarına hitap edecek şekilde esnek ve zamanında sunulmalı; bireylerin yaşam kalitesini iyileştirecek ve bireylere fırsat eşitliği sunacak yapıda olmalıdır.
2. Hizmetin tasarımında kullanıcıların kültürel özelliklerine azami saygı gösterilmelidir.
3. Bireylerin fiziksel, zihinsel yeterlilikleri ile sosyal çevreleri dikkate alınmalıdır.
4. Hizmetleri kullanıcı ihtiyaçları belirlemeli ve yönlendirmelidir.

YÖNERGELER

- Her bireyin kişiye özel ihtiyaçları dikkate alınmalıdır. Sunduğunuz hizmetlerinizin bireysel talepleri karşılayabilecek şekilde esnek olduğundan emin olun. Hizmetlerin zamanlaması ve bireylerin özel ihtiyaçları gibi kriterleri dikkate alın.
- Farklı kültürlerden gelen kişilerin hassasiyetleri olabileceğini hesaba katın. Kültürel özellikleri dikkate alacak şekilde hizmetleri uyarlayın.
- Bireylerin yeterlilikleri ve içinde bulundukları çevreye göre hizmet sunduğunuzdan emin olun. Çevre ve bireysel yeterliliklerden kaynaklı durumların ayrımcılığa yol açıp açmadığına dikkat edin.
- Katılımcı yöntemleri kullanarak kullanıcıların ihtiyaçlarını anlamaya çalışın. Bu ihtiyaçlar ve taleplere göre hizmeti kişiye özel hale getirin.

HİZMET İLKESİ 5: Kapsamlı hizmet

1. Sosyal hizmetler entegre bir şekilde tasarlanmalı ve sunulmalıdır. Entegre hizmet sunumu bireyin kendisi ailesi ve bakıcısının çok yönlü ihtiyaçlarını önceliklerini ve tercihlerini yansıtan bir yapıda olmalıdır.
2. Kullanıcıların toplumsal yaşama uyum sağlamak için ihtiyaç duydukları yeterlilikleri ve becerilerini geliştirebilecek kapsamda olmalıdır.

YÖNERGELER

- Kurumunuzun kapsamlı danışma ve sosyal yardım işlevlerini yerine getirdiğinden emin olun.
- Farklı hizmet stilleri ve yaklaşımları sunmaya çalışın.
- Bireysel ihtiyaçların karşılanmasında daha sonraki adımların neler olacağını belirleyin.
- Gerekli durumlarda sosyal içerme ve çeşitliği desteklemek için farklı kurumlar ve ortaklarla iş birliği yapın.

HİZMET İLKESİ 6: Hizmetin sürekliliği

1. Sunduğunuz hizmet kullanıcıların özellikle uzun dönemli ihtiyaçları son buluncaya kadar ihtiyaç duyduğu sürece devam etmelidir.
2. Hizmet sunumunda yaşam döngüsü yaklaşımı dikkate alınmalıdır.
3. Kullanıcıların sürekli gelişimini dikkate alarak erken müdahaleden itibaren kesintisiz hizmet sunulmalı ve ilerleyen aşamalar takip edilmelidir.

YÖNERGELER

- Bireylerin içinde bulundukları yaşam döngülerine göre ihtiyaç analizi yapın.
- Kullanıcıların gelişim durumlarını ve uzun dönemli ihtiyaçlarını düzenli olarak takip edin. Bu ihtiyaçların sonlandığından emin olmadan hizmeti sonlandırmayın.

HİZMET İLKESİ 7: Sonuç odaklılık

1. Sosyal hizmet süreci başta hizmetin kullanıcıları olmak üzere sürece dâhil olan veya süreçten etkilenen ailelerin, bakıcıların ve bireyin içinde bulunduğu toplum yararlarını göz önünde bulundurmalıdır.
2. Elde edilen sonuçlar belirli dönemlerde değerlendirilmeli sonuçlar hizmetlerin geliştirilmesinde kullanılmalıdır.

YÖNERGELER

- Sosyal hizmet sürecini hizmeti alan kişilerin ve yakın çevresinin elde edeceği faydaya göre planlayın ve sunun.
- Danışan memnuniyetini düzenli olarak değerlendirin ve elde ettiğiniz sonuçları hizmetinize yansıtın. Kamu kurumlarından farklı olarak hizmetlerinizi daha sık iyileştirmeye çalışın.

HİZMET İLKESİ 8: Eşitlik

1. Eşitlik, adil ve tarafsız olmanın kalitesiyle ilgilidir.
2. Eşitlik, herkese başarılı olabilmek için ihtiyaç duyduğu şeyi vermektir. Herkese aynı şekilde davranmak değildir.

YÖNERGELER

- Bireyler arasında ayrımcılık yapmayın.
- Herkese adil davranın.
- Bireylerin hizmetlerinizden tam anlamıyla yararlanması için eşit fırsatlar sunun.
- Kurumunuzda kapsayıcı bir kültür oluşturun.

HİZMET İLKESİ 9: Birlikte hareket etme ve geri bildirim

1. Hizmet sürecine fayda sahiplerinin aktif katılımı önemlidir.
2. Fayda sahiplerinin geri bildirimleri sunulan hizmetlerin kalitesine doğrudan etki eder.
3. İyi bir geri bildirim süreci fayda sahiplerini dinlemeyi gerektirir.

YÖNERGELER

- Sosyal dışlanma olasılığı olan bireylerin yerel kurumlara katılımını teşvik edin.
- Hizmetlerinizi iyileştirmek için geri bildirim ve danışma mekanizması geliştirin.
- Tüm özel politika gerektiren grupların aktif katılımını kuvvetlendirin.

KAYNAKÇA

- Alcock, P., M. May ve K. Rowlingson (2011) *Sosyal Politika: Kuramlar ve Uygulamalar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Arts, W. ve J. Gelissen (2002) Three worlds of welfare capitalism or more? A state-of-the-art report. *Journal of European Social Policy*, 12(2): 137-158)
- Avrupa Komisyonu (2020) *Social Investment*.
<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1044&langId=en>
- Avrupa Komisyonu (2004) *Joint Report on Social Inclusion 2004*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Avrupa Konseyi (2007) *Integrated Social Services in Europe*. Strazburg: Council of Europe.
- Aybars, A. İ. (2020) Avrupa'da Yeni Sosyal Politika Yaklaşımları. S. Ayata (Der.) *Türkiye'de Yoksulluk ve Eşitsizlik: Nedenler, Süreçler, Çözümler*. Ankara: Sosyal Demokrasi Derneği.
- Aybars, A. İ. (2016) Sosyal Politika. B. Akçay ve I. Göçmen (Der.) *Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar* (3. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık (s. 549-572).
- Aybars, A. I. ve D. Tsarouhas (2010) Straddling Two Continents: Social Policy and Welfare Politics in Turkey. *Social Policy & Administration*, 44 (6): 746-763
- Beğen, T. ve H. Yavuzer (2012) Yaşlılık ve yaşlılık epidemiyolojisi. *Klinik gelişim*, 25 (3): 1-3.
- Birleşmiş Milletler (2017) *New Urban Agenda*. HABITAT III, Quito 20 Ekim 2016.
- Birleşmiş Milletler (2016) *Leaving No One Behind: The Imperative of Inclusive Development. Report on the World Social Situation 2016*. New York: United Nations.
- Birleşmiş Milletler (2015) *UN 2030 Agenda for Sustainable Development*. A/RES/70/01.
- Buğra, A. ve Ç. Keyder (2006a) The Turkish welfare regime in transformation. *Journal of European Social Policy*, 16 (3): 211-228.
- Buğra, A. ve Ç. Keyder (Der.) (2006b) *Sosyal Politika Yazıları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Caillods, F. (1998) *Education Strategies for Disadvantaged Groups: Some Basic Issues*. UNESCO: International Institute for Education Planning.
- Can, M. (2013) *Günümüz Refah Politikaları Bağlamında Sosyal Hizmetlerin Farklı Modelleri: Dünya Örnekleri Üzerinden Bir Değerlendirme*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Cooper, R. (2018). *What is Civil Society? How is the term used and what is seen to be its role and value (internationally) in 2018?* K4D Helpdesk Report. Brighton, UK: Institute of Development Studies.
- Deacon, B. (2004) *The Politics of Global Social Policy*. UNRISD Konferansı, 20-21 Nisan 2004, Cenevre, İsviçre.
- Dünya Bankası (2005) *Turkey: Joint Poverty Assessment Report* (Vol. 1), Human Development Sector Unit, Europe and Central Asia Region.
- Dünya Bankası (2000) *World Development Report 2000-2001: Attacking Poverty*. Washington D.C.: World Bank.
- Esping-Andersen, G. (1990) *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Ferrera, M. (1996) The 'Southern' Model of Welfare in Social Europe. *Journal of European Social Policy*, 6 (1): 17-37.
- Frazer, H. ve E. Marlier (2012) *Current Situation in Relation to Child Poverty and Child Well-being: EU Policy Context, Key Challenges Ahead and Ways Forward*. Avrupa Komisyonu Bağımsız Rapor, 18-19 Ekim 2012.
- Giddens, A. (1998) *The Third Way: the renewal of social democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Gökbunar, R., H. Özdemir ve A. Uğur (2008) Küreselleşme Kıskaçındaki Refah Devletinde Sosyal Refah Harcamaları. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 9 (2): 158-173.
- Howell, F., 2001, 'Social Assistance - Theoretical Background', I. Ortiz (Der.), *Social Protection in the Asia and Pacific*, Asian Development Bank, Manila.

- ILO (Bonilla Garcia, A. ve J. V. Gruat) (2003) *Social Protection*. Geneva: International Labour Office.
- ILO (1999), *Decent Work*. International Labour Conference, 87th Session, Report of the Director-General, Geneva, s. 3.
- Leibfried, S. (1992) Towards a European Welfare State? On Integrating Poverty Regimes into the European Community. Ferge, Z. ve J-E. Kolberg (Der.) *Social Policy in a Changing Europe*. Germany: Campus Verlag.
- Lister, R. (2003) Investing in the citizen-workers of the future: transformations in citizenship and the state under New Labour. *Social Policy & Administration*, 37 (5): 427–43.
- Marlier, E. ve A. B. Atkinson (2010) Indicators of Poverty and Social Exclusion in a Global Context. *Journal of Policy Analysis and Management*, 29 (2): 285-304.
- Sen, A. (1985) *Commodities and Capabilities*. Oxford: Elsevier Science Publishers.
- Sen, A. (1987) *The Standard of Living: The Tanner Lectures*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Shubert, K., S. Hegelich ve U. Bazant (Der.) (2009) *The Handbook of European Welfare Systems*. Londra: Routledge.
- Spicker, P. (2014) *Social Policy: Theory and Practice* (3rd Edition). Bristol: Policy Press.
- Sunal, O. (2006) *Sosyal Dışlanmaya Kuramsal Yaklaşımlar*. <https://sosyalpolitika.fisek.org.tr/soysal-dislanmaya-kuramsal-yaklasimlar/>
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2013) *Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı*. Ankara.
- T. C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2017) *Türkiye'nin Bütünleşik Sosyal Yardım Sistemi*. Ankara.
- Tokol, A. ve Y. Alper (2017) *Sosyal Politika* (8. Baskı). Bursa: Dora Yayıncılık.
- UNDP (1998) *Overcoming Human Poverty: UNDP Poverty Report*. New York: UNDP.
- UNICEF (2019) *UNICEF's Global Social Protection Framework*. New York: UNICEF.
- UNRISD (2000) *The Role of Civil Society in Policy Formulation and Service Provision*. Report of the UNRISD Geneva 2000 Seminar. New York, 31 March 2000.
- Walker, R. (2005) *Social Security and Welfare: Concepts and Comparisons*. Maidenhead: Open University Press.
- World Economic Forum (WEF) (2013) *The Future Role of Civil Society*. World Economic Forum in collaboration with KPMG International.
- http://www3.weforum.org/docs/WEF_FutureRoleCivilSociety_Report_2013.pdf

NOTLAR

NOTLAR

NOTLAR

NOTLAR

NOTLAR

NOTLAR

NOTLAR

NOTLAR

NOTLAR

NOTLAR

www.kamusiviltoplum.com

İletişim:

Proje Ofisi:
WYG Binası Mustafa Kemal Mahallesi
2128. Sokak No:14 06520
Çankaya, Ankara / TÜRKİYE

Telefon: +90 (312) 219 77 55
Faks: +90 (312) 219 77 56
E-Posta: info@kamusiviltoplum.com

Kamu Sivil Toplum Projesi

Kamu - Sivil Toplum Projesi

kamusiviltoplumprojesi

Kamu Sivil Toplum